

బొబ్బిలి యుద్ధము

గ్రంథకర్త

శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు

పల్లిపర్వ

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య ఆండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

వెల రు 1—8—0

చ రి త్ర లు - క థ లు

మహాత్మాగాంధీ	0	8	విజయస్మిపండిట్	0	8	
జవహర్ లాల్ నెహ్రూ	0	8	ఖాన్ సోదరులు	0	8	
హిట్లర్ దురంతములు	0	8	అరుణాలసఫాలీ	0	8	
సుభాష్ చంద్రబోస్	0	8	చక్రపతి శివాజీ	0	12	
చిత్తరంజన్ దాసు	0	8	ప్రధీప్ సింగ్	0	8	
బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్	0	8	ప్రకాశం	0	8	
అచ్యుత పట్వర్ధన్	0	8	పట్టాభి	0	8	
కాశీయ నాయకులు	1	భా 1	4	జయప్రకాశ నారాయణ	0	8
డిటా	2	భా 1	8	సుభాష్ చంద్రబోస్		
రాజగోపాలాచారి	0	8		200 పే	1	0
జై హింద్ (చక్కనిపద్యములు)	0	4	వరారీ నేతాజీ		1	0
మదనమోహనమాలవ్యా	0	8	సాయిశానా జీవిత చరిత్ర	0	12	
రవీంద్రనాథ టాగూర్	0	8	రామకృష్ణ పరమహంస	0	12	
అబుల్ కలామ్ ఆజాద్	0	8	శ్రీనాథాచార్య	0	12	
జనాబ్ కన్నా	0	8	వేమలవాడ భీమకవి	0	8	
నెహ్రూ ఇందిరకు వ్రాసిన లేఖలు	1	0	తెనాలి రామకృష్ణ	1	0	
కస్తూరిబా గాంధీ	0	8	బమ్మెర పోలరాజు	0	8	
అజాద్ హింద్ ఫౌజ్	1	0	శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు	0	8	
జై హింద్ పంచనం	0	8	నారదుని కథలు	1	0	
స్వామి వివేకానంద	0	12	సహస్రశిరచ్ఛేద అపూర్వ చింతామణి	3	8	
ఆచార్య కృపలానీ	0	8	నలమహారాజు కథ-పంచనం	0	12	
భూలాభాయి దేశాయి	0	8	పంచపాండవుల అజ్ఞానవాసం			
సర్దార్ వల్లాభాయి పటేల్	0	8	పెద్దది బైందు	1	8	
కాలహస్య కథ	0	12	భోజకాళిదాసు కథలు	0	12	
			కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	2	0	
			పెద్దబాబ్బిలిరాజు కథ	0	12	

బొబ్బిలి యుద్ధము

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రభుత్వ, కవిభాజ, కవిసార్వభౌమ
అంధ్రవాస, అభినవ శ్రీనాథ, వేదవిద్యావిశారద

శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
ప్రణీతము

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

1955

కాపీరైట్ రిజర్వ్డ్]

[మొదటి పేజీ 1-

ఈనాటకమునవచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

రంగారాయడు—(బాబ్బిలిరాజు, కథానాయకుడు)

ఇళుగంటి నరసారాయడు—(మంత్రి, సేనాని)

దామెర ధర్మారాయడు—(ఉపమంత్రి)

వెంగళరాయడు—(రాజు తమ్ముడు)

తాంత్రిక సావయ్య—(రాజు బావమఱిది)

శైలికాని వెంకయ్య

మంతెన బుచ్చన

కాకర్లపూడి వెంకటరాజు

రాముడు

భీముడు

} ప్రధాన యోధులు

(కాసాలు)

రాయబారి—(విజయనగరపు సంబంధుడు)

బుస్సి—(ఫ్రెంచి గవర్నరు)

హైదరుజంగు—(బుస్సి మంత్రి)

విజయరామరాజు—(విజయనగరము రాజు)

మర్తెన్—(గోదందొర మిత్రుడు)

లక్ష్మన్న—(బుస్సి దుబాసి)

హరకాలాలు—(హైదరు సంబంధులు)

హసనల్లిఖాన్—(హైదరు సేనాని)

పురోహితుడు

చిన వెంకటరావు—(రాజుకొడుకు)

భటులు—స్త్రీ వేషధరులు

నృద్ధకంచుకీ, మఱికొందఱు భటులు మొదలగువారు

స్త్రీలు

మల్లమాంబ—రాజపత్ని

దాసీలక్ష్మి

హెచ్చరిక

ఈ “బొబ్బిలియుద్ధము” నాటకముయొక్క కావీ
రైటు సర్వహక్కులు మాకు చెందియున్నవి. కావున మా
వ్రాతమూలకమైన పర్మిషన్ లేనిచే యే సంఘముగాని,
యే సినీమానటులుగాని ప్రదర్శింపరాదు. మరియు గ్రామ
భాను రికార్డింగు, టాకీస్క్రీనింగు, యితర భాషల లోనికి
తర్జుమాలు వగైరాలు చేయకూడదు. అట్లు అతిక్రమించిన
వారలు మేము జరుపు సివిల్, క్రిమినల్, చర్యలకు బాధ్యు
లగుదురని యిందుమూలముగా తెలియ జేయడమైనది.

రాజమండ్రి
20—5—1944

ఇట్లు కావీరైటు హక్కు దారులు
కొండపల్లి వీర వెంకయ్య అండ్ సన్సు
శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో
రాజమండ్రి

వీ రి క్త

ఇక్కాలంబునం గల కవులకుఁ దమ గ్రంథములఁ బీఠికలు వ్రాయుటయుం దగు నానందమింతయుని చెప్పశక్యము కాదనుమాట సర్వజనవిదితమే. అందు నా రచించిన బొబ్బిలియద్ధనాటకము మన యాంధ్రదేశమందుఁ జరిత్రాత్మకమైన పవిత్రమయిన మహానటకం బగుటంబట్టి ఎప్పటికప్పుడు నవనవత్వమునుబొంది యెన్నిమాఱులు ప్రవర్ణించినను బ్రేక్షకలకును, బ్రదర్శకలకును మహానందమును బొందించుచు, మహానాటకములలో నగ్రగణ్యతను గాంచుచున్నదని చెప్పట యతిశయోక్తి కాజాలదు. అట్టిదీనికిఁ బీఠిక వ్రాయుట యందు నాకుఁబుక్కిలిసంతోషమైన నీనాల్గవకూర్పున కీ పీఠిక వ్రాయు నప్పుడు నాకు సంతోషమునకు మాఱు దుఃఖమే సంభవించినది. నా విపరీతి దైవంబునంజేసి తొమ్మిదిసంవత్సరముల యీడుగల నాయేక పుత్రుఁడు సుదర్శనసుధి నేటికి మూఁడు మాసములక్రిందట నకాల మరణము నొందినాఁడు దీనంజేసి నావంశాకురంబు వోయినది, నా భారతమహాయత్నంబు వోయినది. నాసర్వంబునుం బోయినది. దుఃఖాయ త్తచిత్తుండనైన నేనిపుడు జీవచ్ఛవంబనై యున్నవాడను. మాసుదర్శనండు లోకాతీతమహామాన్వితుండును, హలకులిశాదిరేఖా సమంచితుండును, శ్రీవత్సాంకితుండును, సర్వలక్షణలక్షితుండును, ఏక సంభాగ్రహియును, భూతదయాపరుండును, దైవభక్తి పూరితుం డును బుద్ధిమంతుండును, సుండరవిగ్రహుండునై యల్లాదుముద్దుగా నుం డినవాడు. ఆతండు నారచించినశ్రీకృష్ణభారతాదిమహా గ్రంథములలోని పెక్కుపద్యములు చదువుటయేకాక ప్రతిదినమునురామాయణాదిగ్రం థముల యర్థము చెప్పుచుండును. వాని కీబొబ్బిలియద్ధనాటకములోని పద్యములన్నియు వచ్చును. ఆపద్యములభినయపూర్వకముగా రసోచి తముగాఁజదివి జనుల నానందింపఁజేయుశక్తి చిలువ్రాయమునంద

వానికలవడినది. నాయెల్ల పుస్తకములలో నీపుస్తకమందాతనికిఁ బ్రీతి
మొడుగావున వానిమాతృశాంతి కై యీ నాటక రాజం బా ముద్దుల
కుమాదునిపేర నంకితముచేసి నాదుఃఖమిచ్చుక చల్లాచ్చుకొనందలంచి
తినని విన్నవించుచున్నాను. (శ్రీ). కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

అయిదవ కూర్పులోఁ గొన్ని కొన్ని స్థలములయందుఁ జిన్న
చిన్న మార్పులు చేసితిని. పాఠకుల కోరిక ననుసరించి మొదటి
కూర్పులోనున్న పద్యము లన్నియు మరల సిందుఁ జేర్చితిని. నాటకు
లవి ప్రదర్శనములలో విడువ వచ్చును. (శ్రీ). కృ.

ఆఱవకూర్పుపీఠిక

పరమేశ్వరానుగ్రహము వలన మా బాబ్బిలి నాటకమునకు
నాటక రాజమని పేరువచ్చినది. ఇప్పుడేపురములో బాబ్బిలినాటకము
ప్రదర్శించినను మా యీనాటకమునే ప్రకర్షించుచున్నారని వ్రాయు
టకు మిక్కిలి సంతసించు చున్నాను. (శ్రీ). కృ.

ఏడవకూర్పు పీఠిక

ఈనాటక రాజమును సినిమాలోనికి నెక్కింపవలయునని
యెందఱో ప్రయత్నించుచున్నట్లు వినియుంటిని కాని యిప్పటి
కాప్రయత్నము కొనసాగలేదు. ఇద్దఱు మిగ్గురీనాటకము నాయొద్ద
నుండికొనవలయునని సంతపించి నన్నుఁగోరిరి. నేను వాడుకోరినట్లు
లమ్మివేయవలయుననియే యెంచితిని. అట్లు రెండు సంవత్సరములు
కడచెనుగాని నాటకము నన్ను విడువలేదు. ఇట్లుండ నీసంవత్సరము
మే 20 తేదీని రాజమహేంద్రవరమున గొప్పపుస్తక వ్యాపారియగు
(శ్రీ) కొండపల్లి వీర వెంకయ్యగారికి పుస్తకము కాపీరైటుహక్కులతో
నెల్లహక్కులు విక్రయించితిని. ఇంతటినుండి వారే యీ పుస్తకమున
కథికారులై ముద్రణాదికము గావించి విక్రయించుకొనుచుందురని
విన్నవించుచున్నాను.

(శ్రీ). కృ. శాస్త్రి

అంకితము

శ్లో. ఉక్త్వా జీవితనాటకస్య చరమా మోంతత్పదిత్యుత్తమా,
ముక్తిం ముక్తిమితోగతోఽధికధియా దేహంత్యజన్ భౌతికం
ఆత్మా మే సుతరూపతః ప్రతికృతో దివ్యంరదై తూన్నతం
నిత్యానందసుఖం సుదర్శనసుధీప్రభ్యాతనామాంచితః

సీ. ఎవ్వఁడు శ్రీవత్స † మేయనఁ దగు బొడ్డు
మచ్చతో జన్మించి † మహిమఁగాంచె
నెవ్వఁడు తొమ్మిది † యేండ్లు నాయింటిలో
నల్లఁడు ముద్దుగా † నైతలిరై
నెవ్వఁడు బాలుఁడై † యెనక మెసంగియు
నెల్ల వృత్తాంతము † లెఱిగికొనియె
నెవ్వఁడు చెప్పిన † దెల్లనొకానొక
సంతనగ్రహించి † చదువనేరై

గీ. అతఁడు వేదశాస్త్రప్రియుం † డమలమూర్తి
దేవతాంశభవుండు ను † ధీ విధేయుఁ
దార్యధర్మప్రియుండు మ † దాత్మజన్ముఁ
డమరుఁ డగుఁ గావుత సుదర్శ † నాహ్వాయుండు.

వ అట్టి లోకోత్తర గుణోత్తరుండు నాకుఁ గుమారుండై పుట్టి
స్వల్పకాలంబున సకలధర్మంబు లెఱిగి దైవప్రేరణంబునంజేసి పగమ
పదం బలఁకరించియు నాయాత్మం బెడఁబాయకుండె, అట్టి నా పట్టి
సుదర్శనసుధి కాత్మశాంతియు మనఃప్రియంబు నగునట్లుగా వాని
నాటకరాజం బంకితంబుచేసి సఫలీకరింపఁబడియె.

(శ్రీ. కృ. శాస్త్రి.)

బొబ్బిలి యుద్ధము

ప్రథమాంకము

నాంది

శ్రీలక్ష్మీ మేలిమిఁ గాంచి దుష్టుల నమఁ దిష్టిన్ స్వాభిమానఁ బువో
 శీలంబున్ విడిచి ద్రోహులైన ఖలులన్ దిక్షింప రక్షింప భ
 క్తాభిం, బొల్పినగరంగనాయకుఁడు మీఁద కౌద్యమున్ శౌర్యమున్
 శీలంబున్ స్వజనాభిమానమును వాఁ దిసిం గూర్చి రక్షించుతెన్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు — అతిప్రసంగమేల?

తే. గీ. మాన మభి మానమును గల్గి ది మంచివృత్తి

నొరులప్రాపున కాశింప ది కుండ నెంచి

భరతవర్షంబునం బుట్టి ది భారతీయు

లైన దేశాభిమానుల ది కంజలి యిది,

(తెరవంకఁ జూచి)

నటీ! యేమి చేయుచుంటి వొకమా టిటురా?

నటీ—(పాపముఁ బ్రవేశించి) ఆర్యా! నమస్కారము.
 దాసురాలి కేమియాజ్ఞ?

సూత్ర—ప్రేయసీ! దేశాభిమానులును, శౌర్యనిధులు నగు
 నీసభాస్థాన లెల్లదను “నేఁ డొక్క వీరరస ప్రధానరూపకముఁ
 బ్రకర్షింపు” మని నాకాజ్ఞాపించినాడు. తదనుగుణం బైన మహా
 నాటకం బేదియో విచారింప వలయు నని నిన్నిట్లు పిలిచితిని.

నటి—ఆర్యపుత్రా! సర్వజ్ఞులకుఁ దెలియని దేమున్నది; ఈముద్దరాలా మీకుపదేశించునది? దేవా! యీశరచ్చంద్రచంద్రికా ప్రసాదంబువలె సారతరంబైన మీహృదయకమలంబునం దించుక విచారింతురేని సర్వమును మీ కరతలామలకం బగు

శా. తెల్లుంబువ్వులు తెల్లదివ్వెలగుచున్ ♦ రేయింబవళ్ళుం గడున్
దెల్లంబై వెలుగన్ దిశావలయముల్ ♦ దేజంబునం గ్రాలను
తుల్లాంభోరుహగర్భ సారభము సం ♦ పూర్ణంబుగా భూతలం
బెల్లం గ్రమ్మగ నెల్లవారిమది కెం ♦ తేని న్వికాసంబిడున్
సూత్ర—కాంతా! ఎంతచక్కగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి? ఏమి
యీశరదృతు ప్రభావము!

క. బెబ్బులులు రేగిమిక్కిలి, యుబ్బున జృంభించునట్టుఁ లూహింపంగా
బాబ్బిలివారలయుద్ధం, బబ్బబ్బ యనంగ వీరి ♦ కబ్బుర మిడదే,
నటి—ఆర్యపుత్రా! ఆబాబ్బిలియుద్ధ మంతయు రూపకరూపం
బునం గన్నట్లు చున్నదియూ?

సూత్ర—లేకయేమి?

తే. గీ. సృష్టికిం బ్రతిసృష్టిని ♦ జేసినట్టి
కొళికుని గోత్రమందు వేం ♦ కటమనీషి
కాత్మజుం డయి పుట్టిన ♦ యట్టివాడు
కృష్ణకవిరాజు దలఁపఁ ద ♦ త్కృతికి గర్త.
నటి—ఆహా! కవిరాజకృతియె కలిగినం గొడువయేమి?

సూత్ర—దేవీ!

ఉ. వీరరసప్రధాన మయి ♦ విశ్రుతి కెక్కిననాటకంబులం
బేరు వహించి కౌద్రమును ♦ బీరముఁ బెచ్చుపెట్టిగి యేరికిన్
భూరిభయానకం బనెను ♦ బుద్ధిని బుట్టఁగఁ జేయు నిట్టిచో
నా రసవంత మైనకృతి ♦ నాడి బహూకృతి నందు మీవిటన్

నటి—ప్రాణేశ్వరా! నా కానాలకము పేరు విన్న నే భయముగు
చున్నయది. మఱి యా బొబ్బిలియుద్ధరంగమున బేల నగు నేనెట్లు
ప్రవర్తించు గలను?

సూత్ర—అది నిజముగా బొబ్బిలియుద్ధరంగమే యనుకొంటివా
యేమి? బొబ్బిలియుచులేదు యుద్ధముచులేదు. వీరు లన్ని పేరుగాని
వారునులేదు. అదియంతయు నాటకాభినయముకాని భయములేదు.
(తెరలో)

ఓరోరి! క్రూరా! అసత్య ప్రచాపసంపాదిత మహాపాతకవర్తి!
పాపాత్ముడా!

చ. ఎవడుర నీవు బొబ్బిలిపు + రీశ్వరమున్నటి వారియుద్ధమున్
బ్రనిమల శౌర్యమున్ వితగఁ + బల్కుచు లే వనుచుంటివేమిరా?
భువి నరికంత లుంతన న + ముద్భవతేజుడు తాండ్రపాపరా
బ్రువరుడు ఖడ్గహస్తఁడయి + ప్రస్తుతికెక్కువటం చెఱుంగవా!
సూత్ర—(భయసంభ్రమములతో) అమ్మయ్యో! పులి పులి,
బొబ్బిలి పులి వచ్చిపడుచున్నది. పద పద; ప్రాణములు దక్కించు
కొండము.
(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

ఇది ప్రస్తావన

[అంతః బైపద్యమున చదువుచు గత్తి దూసికొని తాండ్రపాప
రాయఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

పాపా—(పరికించి) ఓరోరి! కైలాసాధమా! నీవెందుఁ బోయి
తివిగా? విజయరాము నల్లు వీరాలాపంబు లాడు నీ నాటకాభినయం
బంతయు నెంత భీభత్సమై భయానకంబుగాఁ బరిణమింపఁ బ్రవర్తిల్లఁ
జేసెదనో చూడురా?
(అని కత్తిం ద్రిప్పచున్నాడు)

(తెరలో)

శా. వీరాలాపము లాడుచుంటివిర? దే + వీరుధ్యచుం దుంటి గం
భీరారావ మెసంగఁ జూచు నిసి! నీ + బీరంబు ఘోరాహవ

క్రూరాస్త్రంబులుతాళదెంచెడుతేటిం ♦ గొంచెంబగుం జూడుమో

రోదీ! బాబ్బిలి బెబ్బులం చెఱుగవో ♦ యుక్తాదమో దుర్మతీ.

[అని చదువుచుఁ గత్తిమానుకొని వెంగళరాయఁడు ప్రవేశము]

వెంగ—(పరికించి) బావా! ఏడీ? విజయరాముఁడనుచుంటివేడి?

నేడీ కరదాలంబున కాతనింబలియిచ్చి జగంబునం దీబాబ్బిలి బెబ్బులి
యనం దోడఁ జేసి వాని కెక్కిదంఁగాక. (కత్తిం ద్రప్పుచున్నాఁడు)

పాపా—(శాంతించి) వెంగళరాయా! నీ యంతరంగంబెప్పుడును
దుష్టశిక్షణముండే యుండును గావున విజయశబ్దము వినినంత నీ నీకా
దుష్టాత్ముఁ డగు విజయరామరాజు స్మరణమునకు వచ్చినాఁడు కాని
యితఁడు గాడు నుమీ! ఎవఁడో శైలాపాదముఁడు.

వెంగ—పాపరాయాగ్రణీ! అది యట్టిదియా? కాని, విజయ
రామరాజు మనపై నంత ద్వేషించి యుండుట కేమి కారణము?

పాపా—విజయనగర రాజులకును బాబ్బిలిరాజులకును నెప్పటికి నీ
యాతఃకలహంబు లున్నవియే విశేషించి విజయరామరాజు క్రూరుం
డగుటంజేసి మునుమున్న చరణాయుధద్రావ్యతంబున మనచే నోటువడి
నది మొదలు నేటివఱకును మన శౌర్యధైర్యాధులకుంజూపాపక మన
మన మసలుచి త్తంబున నుత్తలపడుచున్నవాఁడు. మన మతనిచేతి
క్రిందివార మని తనలోఁ దాన గర్వించుచుండు, అతండు మొన్నమన
వాడు మనకొండలనుండి వారి కేదారంబులకుం బాటుసెలయేళ్ళకుం
గుఱివిఘ్నకట్టిసేళ్ళు మనతట్టుమళ్ళించుటంజేసియేగాక నేనప్పడ్మనాథం
బునకుం బులివేటు వచ్చినవారిం దూలించుటం బట్టి మఱింత మండి
పడుచున్నవాఁడు. అతఁ డెంతమండివడి యేమిచేయుగలఁడు?

వెంగ—బావా! అది యట్లని వానిపట్ల మన ముపేక్షఁ జేయ
వచ్చునా? ఉచితమనిన నతండు సమయము పరీక్షించి పైఁబడి పరా
క్రమింపకుండునా? శత్రు వలంతి యని తలంచుట రాజనీతియా?

క. ఈవన్నాత్రుడై యైనన్, ద్వేషించినవానిద్రుంపదీధియనుకల్ప
శ్లేషంన శేషయేత్తను, భాషణమువిభాషణముల్ ప్రభువహ్నిలకు
ఇదిగాక నీ కావిజయరామరాజులంతిల నగపదముంకబోలుచుము

క. నవలక్షకళింగాఖ్యా, త్యవనికి నధినాయకుండు నీ విధాన్వితుండున్
యవనేశస్రియుండు డం, త్రవిదుం దావిజయనగంధిరాజవి వింకిన్

పాపా—(పరిహసించుచు) బావా ! నీవింకపిటికివాడకని నేనెన్న
దును దలంపనై తినిగదా ! మనకు గర్భశత్రువైన విజయరామరాజు
శౌర్యాదికముం గుఱిచేసి భట్టవలెం బొగడుచుంటివి! పరాక్రమైకజీవ
నులగు మీతొంటివారిని నెం దలంపనై తినిగదా ! మీకేగాక వెలమ
కులంబున కంతకును నపకీర్తిఁ దెచ్చు ముచ్చట లుచ్చరించుచుంటి
వక్కటా ! కాలమహిమ! పులిపిల్ల పిల్లికిం జడిసి పాటు నట్లయ్యెంగా!

వెంగ—(భీకరంబుగా నొక్కమాటు హుంకరించి) అఁ ! ఏమి
యిట్లంటివి? వెలమబిడ్డనైన నన్నే పిటికి గొడ్డనుచుంటివా? నేనా నా
వారి కపఖ్యాతిం దెచ్చువాడను! నీశౌర్యం బేపాటిదియో పరీక్షింపఁ
గోరి శత్రువుకొలందియిట్లున్న దంటినిగాని భట్టునై భయంపడిపొగడ
జొచ్చితి ననుకొంటివా?

క. విచ్చుటికి చొకళింతున్, జిచ్చుటపిడుగులను నైనఁజేపట్టి వెనన్
విచ్చులవిడిఁజెరలాడెద, వచ్చెద జముబఁట్లఁబట్టివంగన మెన్నన్
(అని యాడుఁ గఱచి రోజుచున్నాడు)

పాప—బావా ! నీకెంత పూనిక యున్నదో నే నెఱుంగఁ గోరి
యిట్లంటిని గాని నీధైర్యస్థయిర్య గాంభీర్యాదులు నేనెఱుంగనివియా?
లోకం బెఱుంగనవియా?

ఉ. కోటిశతఘ్ను లొక్కపరిఁ ♦ గూడి గుభాల్ గుభనిస్వసంబుతో
మేటిగఁ బ్రేలుచున్నతటి ♦ మించినశత్రుబలార్థవంబునన్
బోటరివై చొరంబడి య ♦ భూతపరాక్రమవిక్రమంబునక
దీ టడఁగింపనే పగఱ ♦ నారణపద్మతే నెఱుంగనే.

నామాటలగు నీవన్యథాభావంబు భావంబునం దగుల నీకుము, దీనిని
బరిచూచకంబుగాఁ బరిగణించియైన శాంతించి నన్ను దయజూడుము.

(అని చేతులు పట్టుకొనుచున్నాడు.)

వెంగ—(శాంతించి) వెలమకులంబున కపక్షిర్తి యను నీ మాట
సన్నొక్కింత బాధించె, మహాబలపరాక్రమవంతుడవైన నీవు నన్నుఁ
బురికొల్పుట కని యందువుగాని మఱియొకటి గాదు. దాని కే మది
యటుండనిమ్ము. విజయరామరాజు ప్రార్థనంబిపుఁ డతికాపట్యంబున
బోలఁదోచుచున్న జేయి ?

సాసా—అతఁ డెప్పుటికిం గపటియే కాని నీ విప్పు డీట్లనుటకు
గారణమేమి ?

వెంగ—విజయరామరా జిపు డన్నగారియొద్ద నొక రాయబారిం
బుచ్చినాడు.

సాసా—హా ! హా ! మన మహారాజా రాయబారి మాయలోఁ
బడలేదు కదా ?

వెంగ—వాని మాయలోఁబడుట కన్నగారి కంటఁ బడక మున్నె
వాడు నాచేతిలోఁ బడినాడు.

సాసా—ఏమివృత్తాంతము ?

వెంగ—ఆ రాయబారి చేత నొక జాబుఁ గొని మహారాజదర్శనం
బునకయి హజారముకడ వేచియుండెను, అంతలో నెట కేనిఁ బోవు
నే నటఁ దారసించి తదుదంత బంతయు నాకర్ణించి వానియొద్దనుండి
పత్రికంగొని బహూకరించి సాగనంపితిని.

సాసా—ఏమిచ్చి బహూకరించితివి ?

వెంగ—రెండుచపేటంబులును నొకయర్థచంద్రప్రయోగంబును.

సాసా—వాని సంతజేయ నవసర మేల వచ్చెను ? పత్రికా
నిశేవం జేయి ?

వెంగ—రామరాజుపై నాగ్రహమే కారణము, మఱి పత్రికా విశేషంబు వినుము. గోలకొండ సర్కారునుండి బుస్సీసపరివాదంబై హైదరుజంగుతో జమాబందీ వచ్చి రాజమహేంద్రవరముకడ విడిసి యుండుట మనము నెఱింగియున్నదేకద ?

పాపా—సరే ! విజరాముఁ డచున జేమి ?

వెంగ—“కతిపయసేనా సమేతంబుగా బుస్సీ ప్రభృతులు వచ్చి యున్నారు. పెచ్చుపన్నుగట్టవలసిన మనమిపుడు పూర్వవైరములుగ డించుకొనక చతురంగబలంబులం గూడిపోయి పన్నిపుడు కట్టలేమని చెప్పదము. దానికివారొప్పుకున్నఁ జేయవలసినపని జేసినత్తములని”

పాపా—

శా, ఔరా! యెంతటితంత్రవాదియో కళిం † గాధీశ్వరుండెన్నికో ట్లొహవ్యంబులుపన్నుగట్టఁ నగి యె † న్నోయెండ్లుతానుండివారేరా పైకమురాడటం చడుగ రా † నీ లేక యెట్లాడియో భారంబున్ మననెత్తివేయుటకుఁ గాఁ † బన్నెంజమియీగతిన్ ఇంతియెకాని మనపయి నయచేత ఎర్తమాన మంప లేదు. మనము వానిమాట విని మోసపోయి వానివెంటనంటిపోయిన నెటు పోయి యెటువచ్చునో ! ఎంతమోసము ! యెంతమోసము ! పగతు తెంతకయినం జాలియుండుదకదా !

గీ. తన్నుఁ బ్రక్కలోన † నన్నుబల్లెం బని

తలఁచు దాయ వచ్చి † తలను ముట్టి

బాస చేసె నేని † దోసిలి యిడె నేని

విశ్వసింపరాదు † విజ్ఞుఁ డెపుడు.

(తెరలో) హా ! కరుణాంతరంగితాంతరంగా ! హా ! బొబ్బిలిపురా ధీశ్వరా ! హా ! రంగారాయమహారాజ ! నిరపరాధిని నన్ను రక్షింపుము రక్షింపుము, (అని రోదనము)

చ, అభయ మొసంగినాడ భయమందకు మింకిట నార్తలోకమా !
 త్రిభువనకంటకాపహవ † రిస్తకృపాః డ రంగ రాయభూ
 విభుడను వచ్చుచుంటి నొక † వ్రేల్చిసి నీవెతలెల్ల దీర్చు నిన్
 విభవనమేతుఁ జేసెదను † నిక్కము నిక్కము విశ్వసింపుమా.
 పాపా—యవరాజా ! మన మహారాజు సీచే వ్రేటువడిన రాయ
 తారి కభయప్రదాన మొసంగ భయంకరప్రకారంబున నిట వచ్చు
 చున్నవాడు. మన మిపుడిట నున్న నేమినచ్చునోపోవుదము రమ్ము.
 (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

ఇది విష్ణుభము

(స్థలము : బొమ్మలిలో సభాభవనము)

[అంతటఁ బైపద్యముఁ జదువుచు రంగారాయఁడును, గాళ్ళమీద
 పడి దుఃఖించు రాయతారియును బ్రవేశించుచున్నాడు]

రంగా—(లేవఁదీయుచు)

శా. ఓయీ ! యింతదురంతచింత యిటులే † లోనీకు సంప్రాప్తమై
 వాయెండం దురపిల్లఁ జేసెడిని ? నీ వానఃప్రదేశం బదే
 దో యెం దేగుచు నిందు వచ్చితివో యే † రో నీవు నీవృత్తమె
 ట్లో యాధార్థ్యమెఱుంగఁ జేయుము తెఱంగున్నట్లుగావించెదన్
 రాయ—(లేచి) మహారాజా ! నేను విజయరామరాజపురందరుని
 సందేశంబున రాయతారినై విజయనగరంబునుండి దేవర దర్శనార్థ
 మిట వచ్చినాడ.

రంగా—చిటునగవుతోఁ (దనలో) ఓహో ! యిదిపరమాశ్చర్యము.
 కానీ; విచారిం చెదంగాక. (ప్రకాశముగ) సరే ! తరువాత ?

రాయ—తరువాత నేమి చెప్పుదు నోమహారాజా ! నేను దేవర
 దర్శనార్థము హజారముకడఁ బ్రతీక్షించుచుండ నటకు వెంగళరాయ
 నృపాలుం డరుగుఁ దెంచె.

రంగా—(తనలో) దుందుడుకువాఁడతఁ డితనిం బ్రహరించెఁ గాఁబోలు (ప్రకాశముగ) తరువాత ?

రాయ—అతండు నావృత్తాంతం బంతు విని నన్నుఁ జెంపలు వాయఁ గొట్టినాఁడు. మహారాజా ! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

రంగా—(తలపంకించి) ఆ! వెంగళరావే యిట్లుచేసినాఁడా? కాసి; విచారిం చెదంగాక, చింతింపకుము. ఓరీ యెవఁడురా ! అక్కడ

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) మాసామచుహారాజ! దాసున కేమియాజ్ఞ?

రంగా—సీవు పోయి నరసారాయ వెంగళరాయలం దీసికొనిరా?

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రంగా—రాయబారీ ! విజయరామరాజుగారికియూపైనింత యను గ్రహము కలుగుట కేమి కారణము ?

రాయ—రాజా! మారాజేంద్రుండు గుణగ్రహణజ్ఞుండు గాని ప్రాతపగలం బురస్కరించుకొని పట్టినపట్టునే విడువనట్టివాఁడుగాఁడు.

రంగా—సరే! యిప్పుడేమికారణంబునం జేసి నిన్నిటకుఁబుత్తెంచెను?

రాయ—సర్వమను విశదంబుగా నొక జాబు వ్రాసి యేలినవారి కిమ్మని నాచేతి కిచ్చినాఁడు.

రంగా—అదేది?

రాయ—వెంగళరావు దానిం దీసికొనియె.

రంగా—ఒకరివస్తువు నొండాకరి కిచ్చుట దూతకృత్యమునకు దూష్యము గాదా?

రాయ—చిత్తము రాజాధిరాజా ! తానే మహారాజు నని చెప్పి యతండు నాచేతినుండి జా బూడలాగుకొని న న్నడచినాఁ డీ తప్పు త్నమింపుము దేవా !

(తెరలో) ఓరోరి! యశత్యవాదీ! నిత్యమహాపాతకచక్రవర్తీ! సత్య సంధుం డయిన మహారాజుకడ నిట్లశత్యముగాఁ బ్రేలుచుంటివేమిరా?

ఉ. దుష్టుడ వీవు దుష్టునకుఁ † నోద్యుడి వచ్చితి రాయబారివై
 శిష్టజనప్రకీర్ణ ము † చెన్నల రారెడు రావువారి యు
 త్కృష్టసభాస్థలంబునఁ బ్ర † తిష్ఠితుఁ జేయుట నోషమా నినున్
 గట్టుడ బెద్ద చేసి శున † కంబుచు బల్లకి నిల్చు టొప్పునే.

[అంతఃపై పద్యమును జనువుచుఁ గత్తిమాసికొని వెంగళరాయుడును
 అనుసరించి శాంతిం జూపు వరసారాయుడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

నర—కుమారా! శాంతింపుము, నీచేయి మిగిలినప్పుడు మీఁదు
 మిక్కిలి నీ విట్లు శ్రోధవచనంబు లుచ్చరించుటతగదు, ఎంతశ్రోధ
 మున్న నంత శాంతి బూనుటయే మనబోంట్లకు విభూషణంబు,
 మీయన్న రంగారాయుడు నీచేత కాగ్రహించియే నిన్నిట్లు పిలువం
 బంచె. అతం డెడె సింహాసనాసీనుండై యున్న వాడు, నీ మాట
 విన్న నతని చిత్తం బన్యధాయత్తం బగుఁ గావున శాంతించి మహా
 రాజు ననుసంధింపుము; వినయంబునఁ బ్రార్థింపుము.

ఉ. పిన్నవు నీవు నింటి కగు † పెద్ద పితృప్రతిమానుఁ డన్న శౌ
 ర్యోన్నతకీర్తి విజ్ఞుడు ప్ర † భూత్తురుఁ డుత్తముఁ డాతఁ డట్టిమీ
 యన్నమనంబు వట్టి మన † మండలముం జన నొప్పుఁగాని యీ
 చిన్నతనంపు దుందుడుకు † చేష్టల నిష్ఠము రొప్పనొప్పు నే?
 వెంగ — పెద్దలు మీరు మీచెప్పినవొప్పునం బ్రవర్తించెడంగాక
 (అని సమీపించుచున్నాడు.)

నర—(సమీపించి) జయము జయము మహారాజ ?

రంగ—మంత్రివర్యా! రమ్ము; వీతం బభిష్టింపుము.

నర—(ఉపవిష్టుడగుచున్నాడు.)

వెంగ — రాజుపాదములకడసాంగిలబడి నమస్కరించుచున్నాడు)

రంగ—వెంగళరాయా! నన్నింత పెద్దఁ జేయుచుంటివేమి? నీవె
 మహారాజవు శావున రమ్ము సింహాసనం బెక్కుము.

వెంగ—(భయ మభినయించుచు) మహారాజా! ఏమి యిట్లనుచుంటివి? నాకడ మహాపరాకం బేమి?

క. అన్నపుపిత్తృసముండపుమహేనన్నుఁజ్రేమించు పెంచున నాకుండవున్
 విన్నది కన్నదిగాదిటు, లన్నా! తప్పన్న నైపుతూక జుతోడన్
 రంగా—వినయఘరీణా! ఈ వినయంబుల కేమికాని వీనితో
 నేరుగితివి? నేనే మహారాజ ననియూ?

వెంగ—(క్రోధముతో లేచి రాయబారి దిక్కు మొగంబై)
 ఓహోరి! యనత్యనాదీ! సత్యసంఘం డయిన మహారాజుకడ నిట్లసత్య
 ముగాఁ బ్రేలితివేమిరా? (దుష్టుడ వీవను వెనుకటివద్యముచదువుచు
 కత్తిదూసికొని పై కుఱుకుచున్నాడు)

నర—హా! హా! శాంతింపుము, శాంతింపుము (అని యడ్డు
 పడుచున్నాడు)

రంగ—వత్సా! శాంతింపుము, ఈమాటకేమి గాని వీనికడ
 నున్న నా జాబు నీ వేల లాగికొని చదివితవి? వీని నేల నడచితవి?

వెంగ—(చేతులు జోడించుకొని వినయంబుతో)

మ. అది తప్ప తమింపు మో నరవరే! ణ్యా! వీడు కాళింగరా
 ట్పుడమందుండెడు రాయబారినని చెప్పన్ వాయియెత్తంగ నా
 హృదయంబు దలరారు భూధవునిపై రేకెత్తి యున్నట్టి క్రో
 ధదశన్ గ్రిందునుమీఁదుఁ గానక యసత్కార్యంబుగావించితిన్.

రంగా—గీ. రాజుపైఁ గల కోపంబు + రాయబారి

మీఁదఁ జూపుట యుచితమే + భూదయితల

కితఁడు చేసిన తప్పేమి? + యితని నడవ

నేటి కవివేక మది యని + తేట పడదె?

వెంగ—(తల వాల్చి భయ మభినయించుచున్నాడు)

రంగా—వత్సా! కడచినదానికిఁ గళవళంపడకుము. విజయరామ రాజేమి వ్రాసెనో చూత మా జాబిటు తెమ్ము.

సెంగ—(భయసంభ్రమంబు లభినయించుచున్నాఁడు)

సర—మనసెంగళరాయఁ జారాజమీఁదికోపంబునందానిఁ దునా తునుకలు గావించెనట. మహారాజా! తప్పసైచికాచి రక్షింపుము.

రంగా—అయ్యయ్యా! యెంతప్రమాదము సంభవించినది? కాని దాని వితండు చదివియుండును గావున నందలివిశేషము లేమియో?

సర—“గోలుకొండనుండి బుస్సీ సపరివారుండై హైదరుజంగుతో జమాబందీవచ్చి రాజమహేంద్రవరమునం దున్నవాఁడు కావున మనము మనపూర్వ వైరమును మాని చతురంగబల సమేతులమై పోయి పన్ను గట్టలేమని చెప్పుడము. దానికి వారొప్పుకున్నఁ జేయ వలసిన పని చేసివత్తము” అని.

రంగా—(తనలో) అవురా! ఎంత తంత్రవాదియో విజయ రామరాజు! (ప్రకాశముగా) మంత్రివర్యా! వీనికిఁ దగినట్లు చెప్పి యంపి పుచ్చుము.

సర—(మాతదిక్కు మొగంబై) ఓయీ! మాసెంగళరాయండన్న చాటువాఁడు. వానిచేతలకు నీవు చింతింపకుము. మీరాజుతో—

శా. మూపైనింత కృపారసం బొడవుటన్ ✱ మాకెంతో సంతోషమై మీపట్లన్ గురుభావ మొందితి మెడన్ ✱ మీచెప్పి నట్లేము మీ ప్రాప్తై పోవుటయే తలం పయిన మా ✱ రాజానుజోద్యాహ మీ మాపేగావున మిమ్ముఁగూడమికి లోమన్నింప నొమాపయిన్.

(అని మా మాటగాఁ జెప్పుము)

సెంగ—(మాతం జూచి)

క. ప్రహరింపఁబడితివారల, సహాయశూరులుత్వదీయఁ సాహాయ్యంబున్
గ్రహించువాడుగారరి, గహనపరాక్రములునిన్ను ✱ గణియింపరె
అని మామాటగాఁ జెప్పుము

[దన్.

రంగా—(తమ్ముని వారించి) రాయబారి!

మాలి, “పడుచుతనఁపు మాటల్ * పాటి సేయంగ నేలా

నడుము నడుము మీ భూ * నాథుతో రావ్రదానా

కడిమిఁ గలిగి యున్నం * గార్యవాసుల్ సుమీ నీ

నుడులు హితము లంచున్ * నుడ్చి రెట్టెనఁ గాని.

అని నామాటగాఁ జెప్పము.

రాయ—చిత్తము మహారాజా ! సెలవొంగుఁడు, పోయినచ్చె
దను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగా—వయస్యా ! నీమి విజయరాముని మోసకృత్యము !
బుస్సీ యొద్దకుఁ దానే పోయి మొట్టపెట్టుకొనరాదా ! మనతోఁజేల !

నర—తోడునుగాదు గీడునుగాదు. మనము చతురంగబలము
లతో నటకుఁ బోయిన నేదో తంత్రంబు పన్ని బొచ్చిలివాడు నీపయి
యుద్ధమునకువచ్చిరని వారికిఁ బురిఁగొల్పి వారిచే మనమచ్చ మాపు
టకే వారినంకల్పము.

రంగా—దానికేమిగాని గోలకొండసర్కారున కీబుస్సీ యెవడు ?
హైదరుజంగున కేమియుద్యోగము ?

నర—నవాబు సాల్ బజ్జెంగు పరాసుల సంరక్షణముఁగోరి వారి
ప్రతినిధి యగు బుస్సీదొర కీనడుమఁ గొంత దేశం బొసంగినాఁడు.
మున్ను మజఫర్జంగు డూప్లే కొనంగిన దేశముతో నిప్పుడు గుండ్ల
కమ్మ మొదలగు జగన్నాథమువఱకుండు దేశమంతయుఁ బరాసుల
వశమయ్యె. గావున బుస్సీమనకు సర్వాధికారియై యున్నాఁడు.
హైదరుజంగు వానికి మంత్రియై వచ్చివాడు.

రంగా—సరే మంత్రివర్యా ! రాజమహేంద్రవరమునుండి మనకుం
దాళిదులు వచ్చినవిగదా ! మనము పోకుండుటకు వారికేమే నాగ్ర
హము వచ్చునేమో ? వారికి వచ్చినను రాకున్నను శనిగ్రహమువలె

నున్న రామరా జాగ్రహమును బుట్టింపక మానఁడు. దీని కేమి యాలోచనము ? నేను బోయివత్తునా !

సర—రాజా! ఎల్లి మన వెంశరాయనికిఁ బాణిగ్రహణోత్సవము చేయ నిశ్చయించుకొని యుంటిమిగదా! ఇట్టిచోఁ దండ్రువంటి నీవేగిన నుత్సవం బెట్లగును ? నీవు లేకున్న నెవరు కర్తలు, ఎవరు స్మరలు ?

రంగ—వయస్యాగ్రణి!

ఉ. తమ్ముని పెండ్లివై భవవి + ధానము సల్పక పోవరాదు, దే
శమ్మున కాధ్యుఁడైన బుసి + శాసనముం గడిదాటరాదు, ము
ఖ్యమ్ములు రెండుకార్యములు + నారయ నొక్కతతీం దటస్థమై
నమ్మది నూపుచుండెడిని + నిల్పఁగ నెద్దియుఁ గాదిదెట్లాకో ?
ఏది యెట్లయినను నేను బుస్సీ దర్శనంబునకుఁ బోవుటయే శ్రేయ
మని తోచుచున్నయది.

సర—రాజా! నాకట్లు తోఁప దేమంటి వేసి వినుము, విజయ
రామరాజున కా హైదరు చాల మఖ్యుడయి యున్నాడని దెలియ
వచ్చుచున్నది. విశేషించి యిప్పుడు మనవిరోధి తనమాట నుల్లం
ఘించి తనదూతం బరాభవించితి మని డెందంబున నతం డెంతయేని
మండి పడుచుండును. అతం డతనికి లంచ మిచ్చియైన బుస్సికి
బోధించి మన కవమానంబు చేయించుట సిద్ధము.

వెంగ—(కోపముతోఁ గత్తి జలిపించుచు,) (

మ. అవమానం బొకఁ డౌన రావుకలదు + ధ్వాభీందుఁ డౌతేనికిన్
యవనుండున్ గివనుండు వానితలపై + నౌవాడున్ లెక్కయే
భువనంబుల్ భువనాధినాథులను సం + పూర్ణసితింగూడి రా
నవలీలం ద్రనరేణురూపములు గా + నాలంబునన్ రాయఁడే,
బుస్సీ భయంబును గిస్సీ భయంబును మావంగడంబున లేనిమాటయే
నిక్కంబు, కాని కార్యాతరవ్యగ్రత మన మహారాజుం గలగించు

చున్నయది. నాకిప్పు డీకళ్యాణంబైన నేమి కాకున్న నేమి? ఇతఁడతఁ డటఁబోకున్న వాడుమనపై దాడి నెడలుదురు అదియే నాకుఁ గళ్యాణంబు (నుత్తినవరించుచు బరికించి) అదిగో, యెవ్వఁడో చాచుఁడు తిత్తర పాటుతో వచ్చుచున్నాఁడు. వారు పోదనకు వచ్చునట్లే నా మదికిం బొడగట్టుచున్నది.

[అందఱు చూచుచున్నాడు. అంతసొకఁచాచుఁడు బ్రవేశించు చున్నాడు]

చాచు—జయము జయము, మహారాజ! (వంగి నమస్కరించు చున్నాడు)

సర—ఎవఁడురా నీవు? ఏమి వృత్తాంతము?

చాచు—అయ్యో! నీ నేలినవారి దాసుఁడను దేవరవారితో మనవి చేసుకో వచ్చినాను.

సర—చెప్పుము. విజయరామరాజు మనపై దండెత్తి వచ్చు చున్నాఁడా యేమి?

చాచు—వానిమొగము! మనపై వాఁ డెక్కడ దండెత్తగలఁడు సామీ! కానీ పరాసులబూని హైదరుసాహేబుతో ననకాపల్లికివచ్చి నాఁడంట. ఇతఁ డాడకుంబోయి సర కాచుతాకేదు మనము గురి నేసి నాము కామనిమనపై నేరాలు చెప్పి హైదరుసాహేబునకుఁ బన్నెండు లచ్చలు లంచ మిచ్చి వానిచే బూసికొని బోదు ముట్టసేసి మన బాబ్బిలి గడిని ముట్టడింప వచ్చుచున్నారంట బాబూ!

వెంగ—సరే! సంతోషము. నీవు పోయి మన బలగంబులకెల్ల నిది తెల్పి పురికొల్పుచుండుము.

చాచు—(నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగ—మామా! యేమి యాలోచనము?

సర—రాజా! అద్దెరవడకుము.

రంగ—(ఔడుగఱచి మీసము మెలివెట్టుచు) మంత్రిపుంగవా!

శా. ధైర్యస్థైర్యహిమాదులీ నెలమ స * ద్వంశప్రభూతప్రభుల్

శౌర్యావార్యగర్వితులందుఁ బ్రబలుల్ * మారావువా రట్టి నే
వీర్యం జేగ నధైర్యము బడుదునే * వీండా త్రిలోకంబు లొ
దార్యోగ్రప్రభ నెత్తివచ్చినను దో * ర్దర్శస్థితిన్ జూపనే.

అది యట్టులైనను మునుమున్న మనమే దంజో పాయంబునకుం
గడంగుట రాజనీతివధంబుగాదు. కావున సామదానాదుల మన
మాపరాసులతేనిం బరమాపునిగాఁ జేసికొనుటయే పాడి.

సర—రాజగ్రణీ! నీమాట యుక్తియుక్తముగా నున్నది. కాని
శత్రురాజ ప్రబోధితుం డగు బుస్సీ మనసామం చిస్సీయనిన ననుం
గావున మనకుఁ బరమమిత్రుండును సకలపరాసు సేవాధ్యక్షుండును
నగు గోరుదొర కీవృత్తాంతంబెఱింగించి తన్మార్గమున వీని ప్రాపం
దుట మంచుదని నా యభిప్రాయము.

రంగా—ఆహా! మిక్కిలి చక్కఁగా జ్ఞప్తికిం దెచ్చితివి. ఆగోరు
దొర మున్ను మనకును విజయనగరమువారికినిం గల వివాదముదీర్చి
మనపై దయఁ జూపినవాడు ఇట్టిచో మన కీ యుపకారము సేయక
మానడు. కావున బృందావనపురంబున కిప్పు డొక రాయబారిం
బుబ్బము.

సర—చిత్తము ఎవఁడురా! అక్కడ?

దావారికుడు—(ప్రవేశించి) జయము, జయము మహారాజ!
యెవరో యిద్దవుడు తురకహర కాలాలు వచ్చియున్నారు.

సర—వారిం బ్రవేశపెట్టుము. ఈజాబుఁ గొనిపోయి మంత్రెన
బుచ్చన్న కిమ్ము. (జాబువ్రాసి యిచ్చుచున్నాడు)

దావా—చిత్తము, (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

హర కాలాలు—(ప్రవేశించి) మహారాజ్జీకే సలాం. వజీర్ సాహే
బుకీ సలాం.

నర—మీరెవరు? ఎక్కడనుండి వచ్చుచున్నారు? ఏమి పని నిమిత్తమిట వచ్చినారు?

హ—రాజాసాహేబ్! మేం బూసికాహుజార్ నాఖర్లంమియా! అన్కాపల్లీ సే మహారాజకుసర్కార్తాహుకుం తెచ్చివాం సాహేబ్.

(అని ఘరవానాపత్రిక నిచ్చుచున్నారు)

నర—(పత్రికం గ్రహించి) మేము మీకు విశేషబహుమానము చేసెదము, మాకీమాత్రముపకారము చేయుగలరా?

హర—మే మేం సేయవాలా బోలో మహారాజ్!

నర—మఱి యేమియుంగాదు, కొన్నిమాట లడిగెదము, వానికి నిజమైన యుత్తరములు చెప్పుడు.

హరి—సిత్తం, సిత్తం, హాజర్.

నర—విజయరామరా జిపు డెక్కడ నున్నాడో, ఏమి చేయుచున్నాడో చెప్పగలరా?

హర—సిత్తం, సిత్తం. విజయరాజా! హమారాలమ్మర్యేబుస్సీకు మిలాఖత్ హైదరుదంగునే, బహుత్ మిలాఖత్ వున్నాడు భాయ్ వాడికీ వాడు బారాలచ్చా బారీలంచా మిచ్చినాడో మీయా?

నర—నూవిషయమై వా రేమనుకొందురో చెప్పగలరా?

హర—క్యాఫాయిదాహుజార్! హమారాహైదరుదంగుబద్దామ్ వున్నాడు, మహారాజ్! మీకీ మార్నేకు వస్తాడు భాయ్!

నర—నరే మా యదృష్టమేట్లో యట్లు జరుగును మీరుపొండు.

(అని బహుమతు లిచ్చుచున్నాడు)

హర—(సలాములుచేసి నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగా—మంత్రివరా! మన ప్రయత్నము లన్నియు నిట్లుగాఁ బరిణమించు చున్నవి? వివాహోత్సవంబున కంతరాయంబుగా రాజాధముం డెంత తంత్రంబు పన్నినాడో? మన రాయబారి

పోయినను వానిని వాడు సరకగొనువాడు కాదు ఇప్పుటి సందర్భములం బట్టి చూచిన యుద్ధమగుననియే తోచుచున్నది.

వెంగ—(తనలో) ఇది నాకుఁ బెండ్లివలెనే యున్నది.

రంగా—మూర్ఖజనబోధితులగు నామూర్ఖులు మన మేమిచెప్పినను బెడచెవిం బెట్టుదురు. అనేక శతశతస్థి కాభిరక్షితశత్రుమహానైస్యంబుతోఁ గతిపయ సేనాపరివృత్తులము మన మెట్లోఁపగలమో తోఁపకున్నయది. ఏదియెట్లు కాదలఁచుకొనెనో దానికి దైవంబే బ్రమాణంబు. (అలోచించి) మన పాపారాయఁ డెక్కడ ?

వెంగ—ఆర్యా ! సఁకోచింపకుము.

క. వీరుఁడు పాపారాయఁడు భూరమణుని తమ్ముడితఁడు పోరునఁబడినం దోరణగుచ్చినమచ్చున, వైరులమెయిఁగ్రుచ్చకుండ్రఁ బారీపెలకున్
(తెరలో)

కా. కాపేయంబు నధర్మముం గొననివేం † గ్రత్రాయవీరుండుదా
బ్రాపై సంగడికాడు నై నిలువ ను † గ్రక్రూరజన్యంబునం
బాపారాయఁడు బాదుటీపెఁగొని డ † ర్పంబొప్పముక్కంటినాఁ
జేపెట్టుఁగనుపించి మజ్జగము భ † స్థిభూతముం జేయఁడే.

[అని చదువుచుండకత్తిదూసికొని పాపారాయడు బ్రవేశించుచున్నాడు]
మ. కరవాలంబున నట్టలుం దలలు వే † గ్రాలేది తారల్ బలెన్
సురవర్తనంబున నాడి తాళఫలముల్ † జోకం బడుంజొప్పనకొ
ధరమీఁద బడి బంతులట్ల కడిమిన్ † దాటంగఁ బూటంబుగా
సరిసేనం దరలింతు రండు నను డా † యం జాలువా రుండినన్.

(అని కత్తిదూసికొని పరవళ్ళఁ ద్రొక్కుచున్నాడు)

రంగా—బావా! నీవెంతకై న సాహసుఁడవే కాని యిది యరిసేనగాదు. కన్నుదెఱచి మమ్ము నీవారిం దేరిపాఁజూడుము. క్రోధంబుపసంహరించి యిందు విశ్రమింపుము. (ప్రీతముం జూపుచున్నాడు)

పాపా—(శాంతించి) జయము జయము మహారాజా ! వైరుల
సంహరింతు నను మన వేంగళాయనిమాట విని నిజముగా వైరులే
యని భ్రమపడి శ్రోధతామ్రాక్షుడనై వచ్చితిని, రాజాధిరాజ ! నా
ప్రమాదంబునకుఁ బ్రభువు లాశ్రహించకుండునుగాక (కూడుచుండును)

రంగా—బావా ! శత్రువాక్యంబు వినినంతనే నీకింత శ్రోధంబు
వచ్చి యిట్లయితివి, మఱి శత్రువర్చనం బైన నెట్లుగుదువో కదా !

వేంగ—తే, మృత్యువర్చనమైన నీ † మేటియగుడు

జంక దొంక నెఱుంగఁ డా † శత్రువర్చ

నం బడేనాటి తలఁపఁ డృ † ఇంబుగా మ

నంబునం దెంచి పొంగుఁ బ † బృంబటంచు.

నర—బలిరే ! మన పాపరాయఁడా ?

క. పెండ్లికిఁ బోయినవడువున

గొండ్లి యొనర్చుచును గలన † కుం బోయి యితం

డిండ్రయ నీక పగతుర

పెండ్లాములత్రాళ్ళుఁ ద్రెంచుఁ † బెట పెట మనఁగన్ .

రంగా—పాపరాయా ! నీ వాపగ నెలలకుం బాపరాయండ వనుట
కింతయు సందియంబులేదు, నీప్రాపునం జేసి మా కెన్నటికి నప
జయంబు రానేరదు, కాని విజయరామమూర్తి—(అర్థోక్తియందు)

పాపా—(ఆగ్రహముతో) హా ! మహాపాతకవర్తి విజయరామ
మూర్తి బెద్దచేసి కీర్తిచెడ వేమి ? (సంభ్రమంబునలేచి) వానినిప్పు
డీ చంద్రకుసంబునకు బలి యిచ్చి వత్తు నాజ్ఞయిమ్ము.

రంగా—పురుషసింహా ! శాంతిపుష్ప, నామాట సాంతముగా
వినుము, విజయరామన రేంద్రుండు సపరివాదుడై రాజమహేంద్ర
వరంబుకడ హైదరుజుగుతో నెదురుకొలు నేసి యిచ్చకంబులాడి
వానికిఁ బండ్లెండులక్షల రూప్యములు లంచమిచ్చి తత్సహాయ్య

బున బుస్సీయనుగ్రహంబు వడసి వానికడ మన తేనితప్పులెల్లం జెప్పి యొప్పించి వాండ్రతోఁగూడ మనమీదికి దాడివచ్చుచున్నాఁడని వార్త వచ్చినది. అనేక శతశఙ్ఖి కాభిరక్షితంబగు నప్పరాసు నైన్యంబుతోఁ గతిపయసేనాసహాయుల మగు మన మెట్లోపఁ గలమో కార్యం బేదియో వచింపుము.

పాపా—(అలత్యం బభినయించును)

శా. హా! నీ! యెంతటి దుస్తరంపువ్రతయం + బోకాని కానిమ్ము హా
నీసేనాధికవిక్రమక్రముముల + న్ని వెన్నలేకుంటి వా
మూసాబూసిశతఘ్నులం బహుబలం + బుల్లీపు కన్నెత్తినన్
ద్రాసం బుది నశింపవే పని మహా + గ్రావంబులం గూల్చిదే?
మహారాజా! వారెన్ని వేలున్నను నీకాల్బలంబులో నొక్కనికిం
జాలిరాదుసుమీ! ఇది నిక్కంబు.

ఉ. బుస్సీయు హైదరు ని్వజయ + భూపతి వచ్చిన నేమి లెక్క వా
రిస్సిరో! కాలకాలుఁడు మ + హేశ్వరుఁ డాత్రిపురారి వచ్చినకా
గస్సని లేచుత్రాచువలె + నాకరవాలము నాట్యమాడదే
దుస్సహమే రణంబు వగ + దోఁగకు మింకిట రాజచండ్రయా,
వెంగ—బలిపిళ్ళీ? బలిబళ్ళీ?

నర—రాజా! మనపాపారాయఁ డెంతయైనం జేయఁగలవాఁ
డిందుల కింతయును గొఱంతలేదిది యంతయుఁ నిక్కంబు సంగ్రా
నంబు సంభవించు నని మనకింతయుఁ జింతింపవలసినపని లేదు. అయి
నను మనము జాగరూకులమై యుండవలసిన వారము. కావున నా
ముక్కుడుల మన పొలంబు ద్రొక్కనీకుండఁ జేయట మొదటఁ
జేయవలసిన పనియై యున్నది.

రంగా—మామా! నీచెప్పినది యుక్తియుక్తముగానున్నది. దానికి
మనలో నెవ్వరు సమర్థులో? (పాపారాయని దిలకించుచున్నాఁడు)

పాపా—రాజా ! దీనికింతయేల ? నేను సర్వమునకు సంసిద్ధుడనై యున్నవాడనే. కతిపయసేనాసహితుండనై యిపుడు పోయి వైరులు వచ్చుమార్గంబున మనయెల్ల రాజాముకడకుం గాచికొనియుండి వారినడ్డగించెద. ఒండొకొండైన భండనంబు గావించి చించి చెండాడెడ నాజ్ఞ యొసంగుము. పోయినట్టేద. (అని లేచుచున్నాడు)

రంగా—అసహాయశూరుడవు నీకుం జెప్పవలసిన దేమియులేదు, గాని పోరం దారతమ్యంబు లెఱింగి మెలంగుము. పోయి రమ్ము.

పాపా—చిత్తము (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగా—అమాత్యకేఖరా! మనపాపారాయండు పోయిన శత్రువుల మన పొలంబునం దడుగు పెట్టనీయం దనియే నానిశ్చయము. కావున మన మెల్లి పెండ్లిం బ్రయత్నములు జేసికొందమా?

నర—వివాహోత్సవము నిరాటంకముగాఁ జేసికొనుట కేమియును సందేహము లేదు. అయినను మన మేమిటియుండరాదు. ఒక కన్నుమాత్ర మటు వేసియే యుండవలెను. విజయరామరాజనేక కుమార్తంబు లెరింగినవాడు. ఏదారి నెట్లు సేనలం దెచ్చి యెట్లు చేయునో? మన కెంత యిక్కట్టుపడవలసి వచ్చునో?

రంగా—అదినిజమే. ఆతం జెంతకైనం జాలినవాడు. మనము జాగరూకులమై యుండియే ప్రవర్తింతము. మంత్రివర్యా ! నీవు వైవాహిక సంభారంబు లెల్ల సమకట్టింపుము. వెంగళరాయా ! నీవు నాతో రమ్ము. మనము స్వయముగాఁ బోయి సేనలం బురికొల్పి వత్తము.

అందఱు—(లేచి నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రథమాంకము

శ్రీ

బొబ్బిలి యుద్ధము

ద్వితీయాంకము

స్థలము : దేవులపల్లి చెంత జేరా.

[అంత హుక్కాత్రాగుచు నాసీనుడగు హైదరుజంగును, వినముడై విజయరామరాజును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హై—క్యా భాయ్ ! నీకీ యింతా ఫిక్ ?

విజ—సర్కారువారితో నాభయ మేమని చెప్పుకొందును?

మ. వెలమల్ క్రోల్పులు లెప్తవచ్చి పడి నా ! పీచంబువోగట్టి బాములసా లేయుదురో యటంచు సనిశం ! బుక్ దల్లడంబందగుం జెలు ప్రాణా అచేతఁ బట్టుకొనియో ! డీల్వడ్డ చిత్తంబుతోఁ పాలు పేదన్ నిల నైతిఁ గాని సుఖమె ! పుక్ లే! పోయెంగదా బొబ్బిలివారిలోఁ బాపారాయఁడును, వేగళరాయఁడు సతిక్రూరులు, వాడు సన్నును నారాజధానిని దృఢప్రాయముగాఁ జూచుచుండును, రంగారాయఁడును వారాడినదాట, పాడినదిపాటగా, జూచుచుండును గాని మాతాదువాఁడు కాఁడు. ఇప్పటికైన వారి యభిప్రాయము లెట్లున్నవోచూత మని మొన్న నేనొకదూతం బుచ్చితిని. వాడు వారికడకుం బోయి “బుస్సియును హైదరుజంగుసాహేబును జతురంగ బలసమేతంబుగా జమాబందీకి వచ్చియున్నారు. మనము వారి నెదుర్కోలు చేసి బహుకరింతము రమ్ము” అని నేఁ జెప్పినట్లుచెప్పెనట! చెప్పినంతలో బుస్సియెవడు హైదరెవడు మమ్ము రమ్మనుట కా విజయరాముం డెవం డని నిరసించి వానింబట్టి చావఁగొట్టిరంట

హా! హా! సాహెబేంద్రా! నాకు మిక్కిలి యవనూసంబు గలిగినది గదా. రావువారికి మీరధికారులున్నారను మాటయైన లేదు మీ కిదివఱకే బొమ్మగట్టివారు సరిగదా, నయముచుచున్నప్పుడు పిండి పెట్టండలంచి కూడ యున్నారు. యవనేశ్వరా! వారిపట్ల నేనంతయు నసహద్ధుడ నన్నెట్లు రక్షింతురో భారమంతయు మీమీదనే వేసి యున్నాడను ఇంక దేవరచిత్తము నాభావ్యము

హైద — (హుక్కాపీల్చుచు) రాజా మాకీ వాల్ హులచ్చుం సేస్తారు? యేమిటి మాటా సెస్తావు? మాకీ హిందూ గమ్మకం లేద్, మాభలంవార్కి తెల్వకా పా. నీకీ ఫర్వా హి వుండుభాయ్!

విజ — భాన్ వర్యా!

గీ. ఎంత చెప్పినఁ గాని నా † స్వాంతమందుఁ
గుడుగులా టింతయును లేక † కుండుదు మన
బలగము ఫిఱుగు లొక యెత్తు † పాపరాయఁ
దొక్కయెత్తెట్లో వారి † నుక్కడంప.

హైద — మాకీ మించి వారికి బబర్దస్త్రీక్యా భాయ్! నీకి హింతా భయం లేద్ మంసయం లేద్ మేమూ చేపాన్ని గెల్చినామ్. నీకీ తెల్వాదూ వుంది. మాకీ సూస్తే ముల్కుల్ ముల్కుల్ గడగడా గడగడా వడుకుతాయిభాయ్. బాబ్బిలీ గిబ్బిలీ లచ్చుంలేనిదీ మాటా సెప్పి ఫాయిదా వున్నదీ లేద్. ఖైర్! బాబ్బిల్కా తారీఫ్ క్యారాజా!

విజ — తురుష్కువంశాగ్రణీ! మీ రంతటి బలపరాక్రమవంతులే యనుట కింతయును సం దేహము లేదు. కాని బాబ్బిలిపద్మనాయకల శౌర్యం బనివార్యం బొక ర్థింపుము.

ఉ. గిబ్బివజీరు ముమ్మొనలఁ † గేరాడువాలున కైనఁ గానలో
బెబ్బులికోటకైనఁ గను † పించెడు నించుక వాడి వీడుటల్
బాబ్బిలివీటికోట నడిఁ † బుట్టినదోమయు వాడిపోడిమిన్
గొబ్బున మత్తవారణముఁ † గోల్తల సేసెడుఁ బట్టి నేట్టనన్.

హైద—ఘైద్ బాబ్బిల్ డీమే కై సా బందోబస్తువున్నాదీ! కత్నా
లమ్మర్ భాయ్ !

విజ—

శా. బాబో! బాబ్బిలికోటకొమ్ముల సరా బాగా † సయస్తంభముల్
రాఁ బో నీఁగకుఁ జోటు లేనటుల ని † ల్వంజేసి నల్పక్కి మేల్
డాబాలన్ బురుజుల్ శిలాఫలకముల్ † సంధించి నిర్వించి బం
దోబస్తై చనఁ జేసి రండు బలముం † డు స్వేన వే లెప్పుడున్.

హైద—అచ్చా! రాజా! వారికీ బహూత్తారీపు చెప్తావు, వారీమే
యెంత వస్తాడు ల్వున్నాది సెప్పు మియా !

విజ—సాహేబేంద్రా ! వారండలును సిస్తుగల వస్తాడు లేవినుము,

సీ, గాండ్రు గాండ్రనుచును † దీండ్రించు క్రోల్పులి

తాండ్రపాపారాయ † ధరణినిభుండు

తోఁకఁ ద్రొక్కిన లేచి † వీఁకఁ జూపెడుకోడె

త్రాఁచు వేంగళరాయ † రాజవరుండు

వడి బొబ్బరించు క్రొ † వ్యాడిసింహం బిను

గంటి నృసింహారా † డ్లనయశుండు

సరభసంబున దాటు † శరభంబు దామర

ధర్మరాయాభిఖ్య † కర్మశుండు

తే. మరియుఁ జెలికాని వేంకయ † మంత్రేనాస్వ

వాయబుచ్చెన్న కాకర్ల † వంశ వేంక

టాఖ్యుండును గోలె విఖ్యాతి † నలరుయోధు

లోహటింపరు ఘోరాజి † సాహేబేంద్ర.

శా. రంగారాయఁ డభంగసంగరమహా † రంగప్రదేశంబునన్

రంగత్పుతనిశాతపేతిఁ గొని శౌ † ర్యశైర్యమంధాద్రియై

గింగు ద్వట్టంగ మెట్టి న స్మశానం ♦ గీలు స్మరంగీలునున్
భంగం బందుట కేమి లెక్క మతి భూ ♦ భాగంబులల్లాడంగన్,
హై—రాజా ! బలేవస్తాదు వున్నావు ! నీకీ బజాలమ్మదవున్నదీ
విన్నాము. లడాయికీ యింత హడలీ పోతావు. ఫరవాలేదు. చార్కి
నీవుపోయీ యుద్ధం పైలోయ్ !

విజ—అంతభాగ్యమే నాకున్నచో నేనింత చింతింప వలసిన పని
యేమి ? దేవరా ! బలపరాక్రమహీనుండను గనుక నే మీమీసాయ
మపేక్షింపవలసివచ్చినది. లేకున్న వారివలెనే నేనునుమీఫరవానా
పాటింపకే యుందును.

హైద—(ఆగ్రహముతో) హరేరే! మాఫర్వానాకురద్దు చెప్పి
స్తాడు. వాడ్కి యిష్టేలడాయి పెడ్తాన్, గోరికడ్తాన్ దేఖో. (హుక్మా
గొట్టముం బాటవైచి) కోన్రే! లాడూఖాన్ ! లాసూఖాన్ ! హాస
నల్లిఖాన్ ! జాసూఖాన్ ! మహమ్మదుస్సేన్ ! సిద్దీబిలాల్ ! జల్దీ జల్దీ
లడాయికీ తయార్, (లేదీ కోపముతో, గేకలు వేయుచున్నాడు.)

భటుడు—(ప్రవేశించి) సర్కార్ ! బుస్సీసాహేబ్ కాసవారి
ఆత్రీహై.

[అంత సంగరక్షకుతో బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాడు]

అండలు—(సలాములు చేయుచున్నాడు)

బుస్సీ—సలాం. సలాం. (అగ్రాసన మధిష్ఠించుచున్నాడు)

అండలు— ఆసీను లగుచున్నారు.

బుస్సీ—హైదరుజంగ్ ! అన కాపల్లినండి మనమువ్రాసిన రెండవ
తాళిదునకైన బాబ్బిలిరాజువచ్చి పైక మిచ్చినాడా ? లేదా ?

హైద—సర్కార్ ! వాడికీ థరేమిహుజూర్ ! మనలచ్చెంవాడికీ
నై. మనకీ మార్నేకు తయ్యారు వున్నాడు, విన్నాన్.

బుస్సీ చెప్పినమాట లన్నియు నన్యదేశ భాషాస్వరములతో నీ
పుస్తకమం దున్నట్లు గాని సమయానుకూలముగ నించుక మార్చి
కాని ప్రదర్శింపవచ్చును.

బుస్సీ—ఇది శిశ్చయమా? ఎవడు చెప్పినాడు?

హైద—నిచ్చయం, నిచ్చయం, హీ విడయరాంరాజాబోలీనాడు సర్కార్!

బుస్సీ—(విజయరామరాజు చూచి) ఏమివృత్తాంతము?

విజ—సకలభువనేశ్వర! నేను దేవరక్కవార్ధమున కాపల్లికివచ్చుచు వారియొద్దను మెల్లున్ననో చూత మని బాబ్బిలి కొకదూతం బుచ్చి తిని, వాడుపోయి—

ఉ, బూసిని జూడమూత్రభువు † పోవుచునుండచు మీరు గూడ రా భాసిలు నంచు నానుడిగఁ † బల్కిన నల్కవహించి వార లా బూసి యెవండు మే ముతని † పొంతకుఁ బోఁ బనియేమటంచునో నేసినవాడు వచ్చి వచ్చి † యించెను వారెసలూకయత్నమున్.

హైద—చూడర్చినానికి వాడూ రాలేదు నిజం ఉందిహిదేయాః దాఖలా సెప్తాదీ. నీకీ దూతా సెప్తా నేమిటీవోయ్.

బుస్సీ—వాసారాయడు మహాశూరుడనివినియుంటిమి. మనము బాబ్బిలి గెలువలేము. జమాబందీ మాని మఱిలిపోవుదము లేండు

విజ—(దిగ్గలొంది తనలో)

పంచ, ప్రమాదమే తటస్థమయ్యె † వారు కోటలో మహా

సమీకయత్నముంబొనర్పఁ † జాగిరంచుఁ జెప్పుటన్

గ్రమంబు లే కితండు పోరు † కా దటంచుఁ బోవ దే

శ మేను వీఁగి జోగినై భృ † శంబుఁ గుండ నొఁ జూచి,

అయిన నిట్లు చెప్పెదంగాక; (ప్రకాశముగా) పరాసువంశతిలకా!

మ. ఇపు డాపాపము లేదు వీట మన మి † క్లేతెంచుటలే వించుడా

నుపరోధింపఁగ మార్గమధ్యముననై † యున్నట్టి రాజాముకున్

గృహము డాతండు సేనతోఁజనియె నీ † కి లెంచియే నేను మి

మృపమార్గంబున నీడఁ దెచ్చితిని లే † దావంతయుం జింతిలన్,

ఇట్టిగోమనమాబొబ్బిలిగడీ ముట్టడించి జయించుట సులభనా
ధ్యాయ, మన ఫిటంగి యొకటి ప్రేలిన కనినంతనే కోటయు బెట్టిల్లు
మని ప్రేలగలదు. రావువారి పంచుకానసరిమితం బయిన స్వల్ప
నైస్యంబును మనమహానైస్యంబుగెలుచుట దుర్లభంబులొనిదిగాదు.
క. దేవరవారీబొబ్బిలి, నే వశముగఁ జేసికొనగ నేనిచో ని

కేవాదు మీకు వశులై, భావించుడు పన్నుగట్టవారే ప్రభువులో
అలంతులగు బొబ్బిలివారినే మీరు వశముచేసికొన లేకున్నచో
మీకు మఱి యెవ్వరు వశులగుదురు?

హైద—సర్కార్! బొబ్బిలిగడీ హమారాలాడూఖాన్ కు ఏకులా
డూహై, దీన్ని యింతజడ్వవాలా జహారత్ లేద్, రాజా బోలినట్లు
మనయధీకారం సెలాయంపునైయైతే నామూషీ పున్నాది, బహుత్
నామద్దాపున్నాది, నాలీసు పున్నాది నాకు బేహానీ పేదపున్నాది.
హుకుంసే చనంకీ కోటా గూలీహాన్ హుకుం జేన్, హుకుం జేన్

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) సలాంసలాం బుడగానేయాల్! మచిలీ
బుడదుసే హమారా గోరుందొరాకా మరైన్ ఆయాహై.

బుస్సీ—మరైను వచ్చినాడా? సరే రమ్మనిచెప్పుము, (హైదరు
దిక్కు మొగమై) కర్తవ్య మాలోచించి చెప్పెదను, నాకు మరై
నుతో మాటలాడవలసియున్నది మీరు (అర్థోక్తియందు)

హై—హుజూర్! మేం లష్కరు హుషార్ సెప్పి వస్తాము
సెల్వా జేవ్, (అని విజయరామహైదరుజంగులు సేవకుడును
నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మరైన్—(ప్రవేశించిసలాముచేసి) ప్రభువరా! గోరుందొరగారు
మీదర్శనము చేసి మీ కీ జా బిమ్మని నాచేతి కిచ్చి పుచ్చినారు.
(అని జాబు నిచ్చుచున్నాడు.)

బుస్సీ—(పుచ్చుకొని విప్పి చదువుకొని యాశ్చర్య మభినయించి
తనలో ఈ హైదరుజంగెంత మోసగాడు! దుర్మార్గుడైన విజయ

రామరాజనొద్ద లక్షలకొలది లంచము పుచ్చుకొని ధర్మాత్ములు సత్యసంఘులైన బొబ్బిలివారిం జెఱపఁ దలచినాఁడు. నే నేమియు నెఱుంగక వీనిమాయలోఁ బడి నిజముగా బొబ్బిలివారు సర్కారు పన్నుఁ గట్టక యెదిరించిరని వారిమీదికి గ్రూరాత్ముఁడనై యుద్ధము నకు వచ్చితిని. విజయరామరాజు బొబ్బిలివారిని నాశముచేసి వాని కోట తనస్వాధీనము చేసికొనుటకుఁ జేసిన మోసమిది. ధనముకాశించి హైదరుజంగు సాపమున కొడిగట్టినాఁడు, యిది యిట్టిది గనుకనే నా మిత్రుఁ డాగోరుందొర యిట్లు నాకుఁ దెలియఁబఱచినాఁడు. కాని వీరినెట్లు చేయవలెనో యిట్లు చేసి నే నిటనుండి మరలిపోయెదంగాక ! (ప్రకాశముగా) మంచిది నీవు పొమ్ము. తగునట్లు ప్రవర్తింతు నని గోరుందొరతో జెప్పుము. (జాబు వ్రాసి యిచ్చుచున్నాఁడు)

మర్తెను—(జాబు కొని సలాము చేసి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
[అంత హైదరుజంగును విజయరామరాజును భయముతోఁ బ్రవేశము]

బుస్సీ—(కోప మడంచుకొని) హైదరుజంగ్ ! బొబ్బిలివారు పన్నుగట్ట లేదని కదా మనము యుద్ధమునకు వచ్చితిమి. వారు మన కీయవలసిన పన్నులయు నిచ్చివేయుటకు సిద్ధముగా నున్నట్లు తెలిసినది. మన మిపు డేమి చేయవలసి యుండును ?

హైద—(భయముతో విజయరామరాజుంజూచి చేయడ్డుపెట్టి రహస్యముగా) రాజా ! గోరుందొరా యేమిటివో రాసీ వున్నాడో. మన హాలోసనా వీన్కి తెలిసీ వుందీహేమో ? ఖైర్ సీకీఫికర్ లేద్ మియా నేన్ సెప్తాన్ సూడు. ధైధం వుంది (ప్రకాశముగా) సర్కార్ ! వారు బారాపంచచ్చరాల్ పన్ను కట్టకపోయ్ తాఫీ దుల్ రాసీ రాసీ వారు రాకాపోతే యుద్ధంకి వచ్చినాం మందీ తప్పునై వుందీ దీన్కి మీహాలోసించ వాలా జమూరత్ నై సర్కార్ !

బుస్సీ—ఈవిజయరామరాజు మాత్రము పన్నుగట్టుచున్నాఁడా !

హై—హీతఁడు తనాసేతీకిందవార్ వసూలీకాకపోతే దేవం
పండకాపోతే కట్టలేదే అని సెప్పుతాఁడు నర్కార్ !

బుస్సీ—వారు కూడ నట్లే యని మన మూహించుకోరాదా ?

హైద—సిత్తం సిత్తం కాని హమారాతాఫీద్ రద్దూసెప్పి జర్న
నాస్కిరాలేద్, విజయరాజా రాజమంద్రివొచ్చివాడ్, ఆదాయిస్తాన్
సెప్పి మనివీ సేసూ కున్నాడ్, మనమూ కటాచ్చించీరాం

బుస్సీ—ఇప్పుడు వారీవలసినదే గాక దాని కిబ్బడి యిత్తురట,
వారినేల కటాక్షింపరాదు ?

విజ—(తనలో) మన సంకల్పము వికల్ప మగునట్టేయున్నది. నే
నేమి చేయుదును దైవమా !

ఉ, నేటికి నాదుపుణ్యమున ♦ నిత్యవిరోధులు రావువారిచే
పోటుదొలంగు నాబెడరు ♦ పోవును నేన కళింగభూమిలో
బోటరినై మెలంగెడను ♦ బోయని సంతన మందుచుండగా
నేటికి వచ్చుచురైనెట ♦ కేటికి గోర్దార పుచ్చ నకటా

(భయదుఃఖంబు లభినయించుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(ఆగ్రహముతో) హల్లో! మీరిద్దఱును మహాద్రోహులు,
(హైదరుంజూచి) నీకీరాజు లక్షలకొలది లంచమిచ్చుటంజేసి యితని
మాట విశ్వసించి నీవు నన్ను మోసపుచ్చి యిటకుఁదోడితెచ్చిబాబ్బిలి
వారిం జంపింపఁ దలంచినావు నీవు నాదివానుగా నుండుటకును ఇతఁడీ
కళింగ దేశాధీశుఁడుగా నుండుటకును దగరు, కానీ ! తొందరపడ
కుఁడు, మిమ్మెట్లు చేయవలయునో యట్లు చేసెదంగాక,

ఇద్దఱు—(భయ మభినయించుచున్నారు.)

విజ—(గడ గడ వడకుచుఁ దెజచాటునకుఁ బోయి రూపాయల
సంచులఁదెచ్చి బుస్సీయెదుటంబెట్టి) మహాప్రభూ ! నన్నురక్షింపుము,
చ, అరయఁగ మేకవన్నెపులు ♦ లావెలమల్ పయికెంతో మెత్తగా
బెరిమకలారులోలే గని ♦ పింతురు తా రక నై న నగ్గులై

పరులను గాల్చివైతుడు ధ్రు † వంబుగ నెన్నటికైన నాకునున్
 దొరలకు వారిచేమృతియె † తోచెడు నిక్కము విన్నవించితిన్.
 క. మనకు ఫరంగియొకండా, మనుజేళ్ళకు డంచునిన్ను మడియింపంగా
 మనముగ నలచుచునీపయి, గనునై చిరటంచునీవుగ మగొనవలయున్
 శా. ఆగోడుందొర దూరదేశనిలయం † డవ్వారిచార్జస్యమున్
 దాఁగన్తో మెటుచాలుఁ డత్కపటవా † రాపద్ధతుల్ నమ్మి వా
 రాగ శూన్యలటంచుచే మొదొరక † న్యాయంబుగా వ్రాసి మా
 వైఁగాసిల్లఁగ తేసె నిక్క మెడదన్ † భావించి రక్షింపవే.

(తెరలోఁ గలకలము)

బుస్సీ—(నివ్వెరవడి) ఏమో! దీనాలాపములు వినిపించుచున్నవి.
 రాజా! అది ఏమో?

విజ—

శా. దేవా! యేమని చెప్పునే మగుచు నా † ర్తింగూర్చున్ కానిదు
 ర్భావుల్ రావుకులీను. తెట్టిపనికిన్ † రవ్వంతయుం గొంక రెం
 తేపీర్యంబున నుండ్రు నేడు మనవా † రెండేనరణ్యంబునం
 బోవం బట్టి వధించి రంచుఁ డెలిసెం † బోనాకు లోకేశ్వరా.
 బుస్సీ—హాహా! నిరపరాధులంబట్టి చంపినారా? రావువారు?
 వారు గోడుందొర వ్రాతలంబట్టి నిరపరాధులు సాధువులనినిర్ణయించితి.
 నకటా! యెంతక్రూరు లెంతపనిచేసినారు? వారెంతకయిననుగమర్థులా.
 వారిపట్ల నింకఁ గనికరించుట న్యాయంబుగాదు. కానిండుమనవచ్చిన
 పని తుడముట్టింపుడు, ఇంకమీరుమీమీసేనల నన్నద్ధంబుచేసికొని
 బోయి కోట ముట్టడింపుడు. మీకిదె యాజ్ఞ యిచ్చుచున్నాను.

హైడ-సర్కార్! హమారామాటా హేలిసవార్కి ఇమ్మకంలే కా
 మాకోరోపం సేసీనార్. ఇప్పుడు తెలిసిపోయిందీవుంది. మేంపోయిచనం
 లోబాబ్బిలీ నాషణంసేసీ వస్తామే సిత్రం హుకుం సర్కార్ హుకుం.

ఇద్దఱు—(సలాము చేసి సంతోషముతో నిష్క్రమించుచున్నారు.)

బుస్సీ—(రూపాయలసంచులం బట్టి చూచి) హా! హా! నేనుబుట్టి యెప్పుడు నిన్నిలక్షలరూపాయలూ జూచి యుండలేదు. నాపుణ్యము మంచిది గనుక నాకింత సొమ్మొక్కనారిగా వచ్చినది. బొబ్బిలివాడు మంచివాడు కానీ, కాకపోనీ నాకు సొమ్మే ప్రధానము. విజయరామ రాజు మిక్కిలి మంచివాడు, నాకింతసొమ్మొచ్చినాడు. బొబ్బిలింగొట్టి వీని కిచ్చుటయే నిశ్చయము. గోరుందొర కేమి తెలియును? ఆరిఁ డేమి వ్రాసిన నాకేమిభయము? దానిసంగతి తరువాత విచారితము గాక ! (ఇటునటుం బరికించి) ప్యూన్ ?

జవాన్—(ప్రవేశించి సలాము చేయుచున్నాడు.)

బుస్సీ—ఈసంచులం దీసికొనిపోయి నాడేరాలో భద్రము చేసి దుబాసి లక్షన్నం బిలువుము.

జవాన్—సిత్తం సిత్తం. (సంచులు మోచికొని పోవుచున్నాడు.)

[అంత దుబాసిలక్షన్న ప్రవేశించుచున్నాడు.]

లక్ష్మ—(సలాము చేసి) మహాప్రభూ ! దేవరయాజ్ఞ యేమి ?

బుస్సీ—లక్ష్మణా ! కూరుచుండుము, బొబ్బిలివా రిప్పటికయినను మన దర్శనమునకు రాలేదు గద ? యుద్ధము కావలసినదియేనా ?

లక్ష్మ—ప్రభువర్యా ! బొబ్బిలివాడు—

మ. ధనవంతుల్ బహుశౌర్యవంతులును విద్యావంతులున్ వారికిన్
మనలత్యం బిసుమంత లేదు మనలన్ † మన్నింపఁగా రాకురా
మనరేంద్రోక్తులు సత్యముల్ మనల జం † పన్ యుద్ధసన్నద్ధులై
పనులంజేయుచునుంట నిక్కమనుచున్ † భావింపఁగా నయ్యెడిన్.

గీ. వారి యుద్ధప్రయత్న మీ † వరుస నున్న

నేమి చోద్యమొ చెప్పంగ † లేము గాని

దామెరకులీనుఁ డగుధర్మ † నాముఁ డిపుడు

వచ్చె నట నుండి యిట † రాయబారి యగుచు.

బుస్సీ—ఏడి యెక్కడకు వచ్చినాడు ! వాని యభిప్రాయమేమి ?

లక్ష్మ—నాకడకు వచ్చి “రావువాడు సాధి చేసికొందుడు, బుస్సీ దర్శనము చేయింపు” మని నన్నుఁ గోరినాడు.

బుస్సీ—విచారిం చెదంగాక పిలిపింపుము.

లక్ష్మన్న—(భటునిం బిలిచి) నాపటకుటీరంబున నున్న వెలమ దొరను తీసికొనిరా, పో.

భటు—సిత్తం సిత్తం (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[అంత నాయుధపాణియగు ధర్మారావు ప్రవేశించుచున్నాడు]

ధర్మ—(వంగి బుస్సీకి సలాములు చేయుచున్నాడు)

బుస్సీ—(కూడుచుండ నియోగించి) అయ్యా ? మీరెక్కడనుండి వచ్చుచున్నాడు ? ఏపని నిమిత్తము వచ్చినాడు !

ధర్మ—రామబారి నై దేవరవారి దర్శనార్థము బాబ్బిలినుండి వచ్చుచున్నాను. నాపేరు ధర్మరా వంతుడు.

బుస్సీ—సరే ! మీరాయబారమేమి ?

ధర్మ—దేవా ! చిత్తగింపుము.

చ, సుజనులు రావువాడు పరి + శుద్ధమనస్కులు మానభూషణుల్
ప్రజలకు నిష్ఠు లెప్పు ప్రభు + భక్తిగీతాదులు తద్విరోధియున్
గుజనుండు రామరాజు తన + కుం గల వైరము దీర్చుకో మహా
వృజినము లాడి మీకుఁ బొర + వెంచె నొకించుక లేనిపట్టునన్.

బుస్సీ—ఆ వెలమవానికడ తప్పు లేదనుట నిజమగునా ? అయి నచో మాకుఁ బన్నీకుంట యేమి ? మాకడకు రాకుంట యేమి ?

ధర్మ—శా. పన్నీకుంటు పండమిన్ మఱియుఁ బాపస్వాతుఁడీరాజుచే
తన్నెగ్గించుచుఁ జేతిక్రిందనిలువం దారొప్పమిన్ మిమ్ముజూ
డన్నెడుంజను దేమిమున్ దెలియకుంట న్వెస్క బెండిండ్లుపై
నెన్నంగొండెము సెప్పురాజు భయమిం తేగానివేలుండునే.

బుస్సీ—విజయరామరాజు మీకడను మాతం బుచ్చియుండ లేదా మొదట? దెలియ దందు నేమి?

ధర్మ—“బుస్సీ సపరివారుం డయి వచ్చియున్నాడు, మనము పసీయమని చెప్పుదము. దానికతఁడొప్పుకున్నసంహరించి వత్తము. మీరును రం”డని మొన్న మొన్న వర్తమాన మంపుచుమాతంబుచ్చి నాడు. దానికి మే మంగీకరింపక వానితో రాజేను. ఇది నిశ్చయము.

బుస్సీ—ఈమాట కేమి! బొబ్బిలివారు మిక్కిలి శౌర్యవంతులు బలవంతులు, బుస్సీ లక్ష్యము మనకేమని యుపేక్షించినారు. నమ యము వచ్చిన మాకుఁబిండివెట్లంగూడఁ దలఁచినారు. నిశ్చయము

ధర్మ—

చ. హరహర! మీర లిట్లనుట † న్యాయముగా దటువంటిగర్వమా దొరలకుఁ గల్గ దెప్పటికి † నోర్బలకాలురె యైన మీకడన్ గురుతరభక్తిమై నడచు † కొందురు దుష్టుని దుష్టబోధనన్ గర మటుకన్ వహింపఁ దగు † నా యిటు లో జగదేకవల్లభా! ఉ. కప్పుముఁగట్ట లే దనుచుఁ † గల్గిన తప్పున కంత కంతగా నిప్పుడె కట్టి మీసెలవ † యేవలబొబ్బిలిజేడు వచ్చి దా తప్పు తుమించి మంచు మని † తావకపాదము లాశ్రయించు నో యప్ప. దయారసంబు హృద † యంబున నంట ననుగ్రహింపవే!

బుస్సీ—ఈమాటల కేమిలే! బూటకంబులెన్నియేనిం బలుక వచ్చును. నమయము దాటి పోయినది. అయినను మీరాజు బుద్ధి మంతుఁడై కొంత కాలము ప్రవర్తింపఁదలంచునేని విజయరామరాజుం బ్రార్థించి యొడంబడిక చేసికొ మ్మనుము. లేదేని సకుటుంబముగాఁ గోట విడిచి యెందేనిం బొమ్మనుము, అట్లు కాదేని మానూఱువేల మూఁకలొక్క పెట్టువంబడి బొబ్బిలి నున్మూలించుటయే నిశ్చయంబు. మీ బాహుబలంబు మాఘిరంగికడం బనికిరాదనియుమ్మాటికింజెప్పుము.

ధర్మ—(కోపం బడంచుకొని)

ఉ. బూటక మాడ నే విజయ † భూపతిదూతను గాను సత్వమా
ర్థాటుండు రంగారాయమును † శాధిపుదూతను గాని మీకు నిం
తేటికిఁగౌర్య మాకుటిలు † డేటిప్రియుండు? తదాశ్రయంబు మ
మ్మేటికిఁ గొమ్మటంచు వచి † యించుట నొంచుట లిట్టులొప్పునే!

క. బాలిశుండుకళింగమహీ, పాలుండుమమువానిపాలబడుమనుటకడుం
బోలానిమాటగదా నిం, కేలా ప్రాణంబు? మానమేగినదొరకున్

మ. పరుకంటన్ బడరాని పూవతులున్ † భార్యాదులున్ బిడ్డలున్
బరివేష్టించ విశేషవైభవముతో † వర్తింప నై యొప్పుమా
చిరకాలార్జిత మైనకోట విడి వా † సింబాసి నానామహీ
శ్వరసంసేవితపాదపీఠు డగుమా † ట్మౌజానిఁ బొమ్మందువే?

గీ. తగదు నీకిట్లు మారాజు † ధర్మపరుండు

నీవు కోరినవన్నియు † నీకు నిచ్చు

గప్ప మంతయుఁ గట్టి నిన్ † గలియ వచ్చు

నాగ్రహము మాని మమ్ము న † నుగ్రహింపు.

బుస్సీ—(అగ్రహముతో) నీచదువింక గట్టిపెట్టుము. మీరాజేం
ద్రుండు విజయరామ నరేంద్రునికిఁ బాదాక్రాంతుడై సుధిచేసికొను
టయో కాక సకుటుంబముగా బిడుదునిశాసీలతోఁ గోటవిడిచి పోవు
టయో చేయఁడని మహాయుద్ధంబు సిద్ధంబు, అందు మాకు విజ
యంబు సిద్ధాంతంబు, అని మీరాజుతోఁ జెప్పము ఇంక మాత్రా
డితినేని నిను వెడల నడిపింతు నని తెలిసికొమ్ము.

ధర్మ—(కాలాగ్ని ద్రుండయి కనలి పండ్లు పటపటంకొఱకుచు)

శా. ఏ మేమీ! యిటు చెంకనాడెవవు లోనిం తేనియున్ ధర్మమున్
మామర్యాదయుఁ జూడ నెంచవు జగ † స్మాన్యప్రతిష్ఠాఘ్య లీ
భూమిశుల్ సడికోర్వరాయధములన్ † బొల్పొండఁగా నెంత్రునీ
వీమాత్రంబు నెఱుంగలే వయితి పా † వీ! నాపసం జాతువే.

గీ. న్యాయమార్గంబు పలికెడు † నన్ను నీవు
వెడల నడపింతు నంటివి † వెడకు వగుదు
నిన్ను నీకత్తి నిప్పుడే † మన్నెగొందుఁ
బ్రాణమిది యేల మానంబు † పాడుచున్న.

(అని లేచి కత్తి దాటింప నుండుచున్నాడు)

బుస్సీ—(గడగడవడంకుచు లక్ష్మన్నతో రహస్యముగా) హాహా!
మహాపద్రవము వచ్చినది. నన్నీయుపద్రవంబునుండి యెట్లు తప్పిం
తువో తప్పించి నా ప్రాణమురక్షింపుము (సంభ్రమించుచున్నాడు)

లక్ష్మ—(ధర్మరావు దరిసి ప్రార్థించుచు) ధర్మరాజా!

చం. త్వరపడకయ్య బూసిదొర † వాసి యెత్తిగినవాఁడు మీపయి

గరుడ దలిద్దునట్లు వెరు † కంబాసరించెన నిప్పు జాకటం

జిరచిరలాడుచుండె మన † చెప్పినమాట చెవిం బడంగఁ బో

దరయఁగఁ గార్యము జెఱుచు † నట్టినిధం బిది సీకుఁ జెల్లునే.

ధర్మరాయాగ్రణీ! నా చెప్పినమాట లన్యథా ప్రవర్తింపఁ జేసి నీ
విట్లాగ్రహంబునఁ గత్తి నెత్తుట కార్యానుక్రమసంధానంబు కాదు,
శాంతింపుము, శాంతింపుము. (చేయి పట్టుకొనుచున్నాడు)

బుస్సీ—(పాటిపోవుచున్నాడు)

(తెరలోఁ గలకలానంతరము)

శా. నిన్నుం బట్ట దలంచినా రదులు ని † ర్నిద్రప్రతాపప్రభా

పొన్నత్యంబున నల్కెలంకుల బలం † బాసన్నమై యుండె మా

కు న్నీ చెంపకు రాగ నాఁక పడియెం † గ్రూరాసివారంబులన్

గన్నాకై నకృపాణ మే జతగ రా † నల్వొందు ధర్మప్రభా.

ధర్మ—(ఆకర్ణించి తనలో) పరులు నన్నుఁ బట్టికొందు రని నా
భటులు నాకుం దెలియఁ బలుకుచున్నారు. నే నిటు నున్న నాకు

భంగంబు గలుగు ననియే తోచుచున్నది. విజయరామానుజులమహా సీమలు సీచప్రకారంబులకుం బ్రయత్నించువాడు (అటు నిటుం జూచి మహాలాఘవంబునం బఱవఁ దలంచుచున్నాఁడు.)

(తెరలోఁగలకలానంతరము) గిర్రే మారో, మారో, పగడో, పగడో. (అంత హైదరుజంగును, విజయరామరాజును, ఇరుకడ నిలువ విచ్చు కత్తులతోఁ బరవళ్ళుదొక్కుచు వీరభటులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధర్మ—(చూచి తప్పించుకొని పాఱిపోవుటకుం బ్రయత్నించుచు నిటు నటుం బఱుపు లెత్తుచున్నాఁడు)

హైద—కోన్ రే వస్తాద్! లాడుఖాన్! ఐసాగిర్రే హైబద్వామ్ మారో మారో, పగడో పగడో.

విజ—ఓహో ప్రధానయోధులార! ఇతండు ముదిసినవాడయ్యును మిక్కిలి లాఘవము గలవాఁడు నుండి!

చ. ముదుకఁడు ద్రోణుఁడెట్లు రణః భారతలశత్రులు ముట్టడించినన్
బెదరక లాఘవంబు మెయి + బీరము తోరముగా మెలంగునో
ముదిసిన సీతఁ డెట్లు మన + ముందర నున్నటు లుండు నంతలో
నడను గ్రహించి కన్నొఱగి + యన్వల దాటుజుడిరయంబునన్.

గీ. సింగ ముచ్చునఁ బడ్డెట్లు + రంగరావు

దూత మనచేతఁ బడె నిప్పు + ఖ్యాతిమెఱయ

నెట్టులే వానిఁ బట్టుండి + ముట్టడించి

వానిఁ బట్టుట కోటను + బట్టు టరయ.

హైద—తూరీగ లాగా యెగిరిపోతాడు వుంది. వీడికిపట్టుచాలా మనకి ఖట్టం అవుతూ వుంది. కాని వస్తాద్ లాడుఖాన్! దేఖోదేఖో పగడో పగడో,

భటులు—(పరుపులెత్తుచున్నారు.)

ధర్మ—(ఇటు నటుం బఱచుచు గత్తిఁ ద్రిప్సచు నెగిరిపోవును.)

భటులు—(సంభ్రమముతో) అ రే రే రే బద్మాష్ గయాహై
మారో మారో (తృప్తులు ప్రేల్చుచున్నారు)

విజ—(నివ్వెఱపడి)

గీ, మెఱపు మెఱసిన చందాన † మెఱసి మెఱసి

కంట మసిఁ బ్రామి మనలను † గంటు పఱచి

దూత ముదుకండు గికురించి † దూతె నకట

మన ప్రయత్నము విఫలమై † మంటిఁ గలిసె.

హైద—బడఁబడ్డి బడవస్తాద్ వున్నాడు! మనకీ బొమ్మా గట్టి
మనీవారిసీ చావగొట్టి పారీనాడ్, హెంతమోషం, మనంపరమోష
చేసినామ్, చనంతప్పిపోతే బుస్సీతలా తెగి పోన్, హెంతమోషం
హెంతమోషం.

విజ—ఘానువర్యా! కడచినదాని కింతచింతింపఁబనిలేదు, మనకు
బుస్సీదొర యాజ్ఞయైనది గావున మన మందఱము నిప్పుడేకోటముట్ట
డింతమురండి, మనవృత్తమెఱిగి బొబ్బిలివారును యుద్ధసన్నద్ధులై
యుందు రనియే నానిశ్చయము.

(తెరలోఁ గలకలము)

హై—అచ్చాభాయ్! మనాలష్కర్కేడంకాబజాయింపూ అవు
తూవుంది లెండు యుద్ధంకు తయ్యారులెండు, పయానంకండు.

(అందరూ లేచి నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ద్వితీయాంకము

(శ్రీ)

బొబ్బిలి యుద్ధము

తృతీయాంకము

స్థలము : బొబ్బిలి సభాభవనము

[వెంగళ రాయఁడు, నరసరాయఁడు, చెలికాని వెంకయ్య, కాకర్ల పూడి వేంకటరాజు, కొండఱు సేవకులునుం గొలువఁ గొలువు దీరి రంగారాయఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రంగ—మంత్రవద్యులారా! మచిలీపట్టణంబున కరిగిన మంత్రేన బుచ్చనయింతి మసలుట కేమి కారణమో? గోరుందొరగౌరవించెనో లేదో?

నర—రాజుగ్రణీ! గోరుందొరకు మనపై గౌరవంబు మెండు. కావున మనబుచ్చన నాదరించి బుస్సీకిం దెలియఁ బుచ్చుననియే నా నమ్మకము.

వెంగ—

శా. ఆగోరుందొర బుస్సియొక్క తెగవాఁ ఁ రాంతర్యమం దిద్దుకున్ రాగం బందిన వార లొక్కరుని ప్రాఁ ఁ రంభంబు వేరొక్కఁడౌ బాగంచున్ వచియించుఁగాదనఁడెదం ఁ బాటింపనస్మత్ప్రతుల్ యోగింపన్ బుసికాతఁ డేమయిన ప్రాఁయుంబో యనంబోలునే.

చె. వెం—కం. ప్రాసినను ప్రాయు గోర్దొర

బూసి యొకింతయును దాని ఁ మున్నిడుకొనుచుకా

వాసిఁ గనఁడు బుచ్చన కా

యాగమె కా కింతయైన ఁ నట ఫల మున్నే

కా, వె:-

మ. అరయన్ రాజు సీశాచదుండు కలుషః వ్యాపార పారీణుడున్.
వరసచ్చక్రహదుండువాఁ డెపుడునన్ ధర్మింశుఘోరామయో
త్కరమందున్ మఱిలీపురుంబుఁ జని తఁగిఁ బ్రబులబాసంగించిగో
ర్దొరచి త్తంబుమరల్పనోపుబుసిపాం ధుం బొంది తానుండుటన్.

రంగా:-

మ. అకటా ! మీర లిటాడఁజెల్లు నెడయాఁ స్వాంతుండుగోర్, రెడ్డినా
యకుఁ డత్యుత్తముఁ జాతనిం గెలుచు నెఁష్టయ్యిద్దఱున్ రావువా
రికిఁ బక్షంబు వహించియుండు రెవ రే ధీతిం బ్రబోధించినన్
సుకృతం బొక్కిసుమంతయుండిన ఫలిం చుంగార్యమప్పట్టునన్.

కానీ! మిత్రులారా ! బుచ్చన్న నేఁడు వచ్చునని తెలియవచ్చినది
కదా! రానిండు. సర్వము విశదమయ్యెను; ధర్మరావునుంబోయి కొన్ని
నాళ్ళయ్యె. నతనిజాడయునుదెలియరాదయ్యె. సరే, నేవకా ! పురోవ
కంతంబున కెదురేగి బుచ్చన్నరాకి విచారించి రమ్మ పొమ్ము.

నేవ:- చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

బుచ్చ:- (ప్రవేశించుచుఁ దనలా)

మ. చతురుం డీతఁడంటంచు నన్నుఁబసఁచెన్ ధంధింబొనర్పంగ నా
గతి యంతన్ వితయ్యె నే నిపుడిటం గాన్నింప నేమయ్యెనో
హితుఁడా! కార్యమటన్నమన్నదొరతో నేమంచువాక్కు చెప్పడక
హితమున్ తోసికొగూర్చలేని మనుజుం ధేలా! యొడల్ కాల్పనే.

హాహా ! కాలము చెడ్డదయినప్పు డంతవాఁడు నేమియుం జేయఁ
జాలఁడు గదా ! కానీ కానున్నది కాకమానదు. (సమీపించి)
జయము జయము మహారాజా !

రంగా:- (పరికించి) ఓహో ! ఆడబోయిన తీర్థ మెదురై నట్లు
మాబుచ్చనయే వచ్చియున్నాఁడు. మిత్రమా ! రమ్మ పీత మలంక
రింపుము.

బుచ్చ—విశ్రమించుచున్నాఁడు.)

రంగా—మిత్రమా! గోరుదొర సుఖమైయుండెనా? విశేషమేమి?

బుచ్చ—తే, గోరుదొర సౌఖ్యమున నుండఁ గువలయేక!

నేను మీరాయ బారిని † నా సతండు

కుతుకమునఁ జేర రమ్మని † కుశల మడిగి

గారమున మిమ్ము మెచ్చి నన్ † గౌరవించె.

రంగా—వంటిరా! మిత్రులారా! గోరుదొర వృత్తాంతము?

బుచ్చ—నేను రెడ్డినాయనిముఖంబున మన వృత్తాంత మంతయు వినిపించితిని. విని విజయరామరాజు పరమనుర్మాధ్యక్షుడని నొక్కి వక్కాణించెను.

రంగా—గోరుదొర యెప్పటికి మనపక్షమువాఁడే. తరువాత ?

బుచ్చ—వెలమదొర అత్త మోత్తములు. వారిపైఁ గలహింప వలదని యావద్వృత్తాంతమును దేట తెల్లముఁగాఁ దెలియునట్లుక జాబువ్రాసి మరైన కిచ్చి బుస్సీకడకుం బుచ్చె.

రంగా—సరే! మనకింక దిగ్విజయమే, తరువాత ?

బుచ్చ—జాబుం జూచి బుస్సీ హైదరుపై మండిపడినాఁడు.

వెంగ—మండిపడిన వాఁడు మండిపోయెనా? మఱి విజయరామ రాజో ?

బుచ్చ—వానికినిం బ్రాయశ్చిత్తమైనది.

సర—ఆ. కడుపులోని చల్ల † గడల కుండఁగ నీడ

పట్టునను సుఖంబు † వడయుచున్న

మనకు లేనిపోని † వనటఁ దెచ్చిన వాని

కెట్టియాపడలును † బట్టఁడగును.

రంగా—మిత్రమా! తరువాత ?

బుచ్చ—మూసాబూసి రోసంబునం జేసి వారిం దూరి పోరు ఘోర నంకల్పించినాఁడు.

రంగా—(సంతోషముతో) తరువాత ?

బుచ్చ—వాడు మిక్కిలి జడిసి యుక్కినంబునం గొంతరొక్కము వానికిచ్చి లేనిపోని నేరము తెన్నో కల్పించి చెప్పి మనపై మరల నీ సెక్కించినాడు.

రంగా—చీ! చీ! బూసి గడ్డి గఱచి యంతలోనే పరాజ్ఞులుడై మనపై బడ నెంచినాడా? కానీ! విచారించెదం గాక, మిత్రులారా! బేల యని నన్ను దూలనాడెదరేమో ? రాజులకుఁ జతుర్విధోపాయంబులు ననుప్రయుక్తంబులు సుఁదీ !

నర — అన్వీక్ష్య క్యాది రాజకీయధర్మంబు లన్నియు నెఱింగి మహారాజవైన నిన్నుఁ గాదనువాఁ డెవఁడు ? నీచేత సంస్తవసియంబకాని సామాన్యమా ? చవిటి నేలవిత్తనం బంటకున్న బాలముకాపు నింద్యుఁడా ? అవి యటుఁడుఁగాక, ద్వితీయంబున నైన ధర్మరాష్ట్రే కార్యంబు సాధించుకొని వచ్చునో ?

వెంగ—ఆ! ఇతఁడు చేసినాఁడు, అతఁడు చేయుచున్నాఁడు! కానీ యీ చెవులతోడనే వినకపోదుమా !

[అంతః పత్రపాటుతో దావారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

దావా—అయ్యలారా! నెత్తురుగుడ్డలతో మనధర్మారావు తత్రపడి వచ్చుచున్నాఁ డది యే ముపద్రవమో ?

అండలు—(సంభ్రమ మభినయించుచున్నాడు)

[అంత రక్తసిక్తాంగుఁడును సాయుధహస్తంబు నగు ధర్మారావు ప్ర]

రంగా—(చూచి భయసంభ్రమములతో) మామా! యేమి యీ యుపద్రవము ?

వెంగ—మఱేమియుం గాదు కఱకుతురకల నఱకులచుఱకు.

ధర్మా—నాసంధి వారి కనుసంధిపక నన్ను బంధింప నెంచిన వారి ముందించి వచ్చితిని.

రంగ—ఏమివృత్తాంతము? అట్లేల జరిగినది? ఇందు విశ్రమించి సాకల్యముగా నెఱింగింపుము.

ధర్మా—నేనుబోయి ద్విభాషిలక్ష్మణునితో సంభాషించి తమ్ములమున నేకాకి యగు బుస్సి దర్శనముచేసి కార్యము దెస వాడనై చెప్పవలసినంత వట్టు చెప్పితిని. దానికి వాడంగీకరింపక తన మాటకు మాతాడిన నన్ను వెడల నడిపింతు నని పలికినాడు.

రంగ—దానికి నీ వూరకుంటివా?

వెంగ—పాపమూరకుండ కేమిచేయును; మూడుకాళ్ళముదుసలి?

ధర్మా—(వెంగళరాయనింజూచి తలపంకించి) రాజా! ఊరకుండు దునా? మహాగ్రహంబునం గత్తినెత్తి తల నగరవేయ నుంకించితిని. కాని యంతలో దుబాసి నాచేయిపట్టుకొని సామంబునుసంధించినాడు ఆ సందున వాడెందో పాటిపోయినాడు.

వెంగ—(అనిష్టమునఁ జేయి విదులుపుచు) చీ చీ చీ చీ!

క. ఏమిపని చేసివచ్చితి, వామెయి సమయంబు దొరకె † నానేగనీ

నామేనబావ గానీ, యేమైనన్ వాని ద్రుంప † మే? భీతాత్మా,

ఆ. ముసలివగ్గ? నీవు † పో నేల తగుదు న

మ్మా యటంచు నటకు † నట్టిసమయ

మబ్బి వాని నేయ † వైతివి నీకత్తి

యేల? శౌర్య మేల? † యేల బ్రతుకు?

వాని నొక్కనిం దెగటార్చినచో మన కే యిక్కట్టును లేక పోవునుగదా? ఎంతపని చేసితివి? ఎంతపనిచేసితివి? దుబాసి సామంబును సంధించినాడని చెప్పుచుంటివి. వాడు మాత్రము మంచి వాడా? మన వలన లంచంబు దిని వానివలన నుపకరింపఁ జేయ నున్న పరమ దుర్మార్గుడు. వానిం గూడ నీ కరవాలంబునకు ద్వితీ యకబళసంబు సేయరాదా?

ధర్మా—(క్రోధముతో లేచి) ఓరి ముఢాత్మా!

క. ఏలా నీశౌర్యము కర, వాల్మీకి యేల ముసలివగ్గా యచుచున్
 వేశాకోశము చేసితి, వేశాకనిపింతు ర మ్మిదేపర యున్నన్
 (అని పరవశ్యఁ ద్రొక్కుచుఁ గత్తిందిప్పుచున్నాఁడు)
 నర—అన్నా! శాంతిపుము, శాంతిపుము (చేయిపట్టుకొనుచు.)
 రంగ—(మోర బిగించి పండ్లు పట పటఁ గొఱుచు వెళ్ళ
 రాయని దిక్కు మొగంబై)

చం. మదమునఁగన్న గానకిటామాన్యులతో నెక్కరక్క మాడుచున్
 ముదుసలియంటి చూడుమదే మొమ్మెనవ్వాలల దుద్రుఁడోయనన్
 గడనము నేయ వాలుగొని † క్రాలెడు దామెరధర్మరాజు నీ
 మద మది యేది చూత మొక † మా తెవిరింపుము వీర సీతనిన్
 గీ. కండకావరమ్ము † కాలులు ప్రేలుచు
 మంచిచెడ్డ లెల్ల † నెంచ నీను
 పడుచువాడ ననుచు బడి కొట్టుకొందువు
 ముసలి ముసలి గాడు † ముసలిగాని,

వెంగ—(లేవ నుంకించుచున్నాఁడు)

బుచ్చ—(చేయి పట్టుకొని కూరుచుండఁ బెట్టుచున్నాఁడు)

రంగ—గీ, బుద్ధిఁలవాడ వేని నా † సుద్ధి విశ్వ
 సిుచువాడవ యేని లో † నెంచి శుభము
 ధర్మరాయని కాఘల † దండ మెఱఁగి
 నైపు మంచును బ్రార్థింప † నోపు నీకు

నర—ధర్మరాయా !

గీ. అన్న చేతిక్రింద † నన్నివిధంబులఁ
 బెఱుగుచున్న యట్టి † పిన్నవాని
 మాట కింతకోప † మా? నీకుఁ దగునయ్య
 కన్నకొడుకుమీఁదఁ † గత్తిఁ గట్ట.

(కూరుచుండఁ బెట్టి) వెంగళరాయ! ఈతం దవుడు బుస్సినేయుట
 సుకరంబ కాని దూతకృత్యంబు వహించి యుండుటంజేసికార్యంబున

కక్కడ భంగంబు వచ్చునో యని సంశయించె నిది యుక్తంబ నీకు
దాయ చాకుండఁ గాయని కోపంబ కాని వే తొండును లేదు.

వెంగ—(లేచి ధర్మారావు చెంగటికిం జని చేతులు జోడించి)
చ. ఎఱుంగక తప్పు చేసితి న † హీనపరాక్రమ ! దాయ నేయఁగా
దొరకక పోయెఁగా యనుచు † దోరపుగిన్న మదింగలంప నొం
డరయఁగ లేక జేవగురు † వంత మహాత్మునిఁ దూల నాడితిన్
దురితము గట్టికొంటిని న † నుం గొమరుం డని సైచి కావవే,
(కాళ్ళమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(లేవనెత్తి) వత్సా! వగవకుము మన కెంతశౌర్యమున్నను
నంత శాంతం బూనుటయే విభూషణంబు, బుస్సీనేసినంతం బోవునా?
పైన సాల్పడ్డంగు లేడా? యతండసమర్థుడా? మముఁబోంట్లు నీ చెప్పి
నట్లు వేగిరించి రాజకార్యవిఘాతంబు నేయ వచ్చునా? పడుచుతనం
బెల్లడం బనికి వచ్చునా?

రంగ—

శా. మాచూ! మాటలురాని బాలుఁడు మహాః! మాత్సర్యగర్వాచయో
ద్దామస్వాంతఁ డితండు యశావనమదో † ధ్ధారంబునం గానలే
కే మైమాన్యుల ధిక్కరింప విన న † య్యెం దప్పు సైరించి నన్
నీమేనల్లుని నిర్మలాత్మగలుగన్ † వీక్షింపుగూ మ్రొక్కెదన్.

ధర్మ—రాజా! దీనికింత యేమిటికీ? మన వేంగళరాయఁడునాకుఁ
బుత్ర ప్రతిముఁడు గాని శత్రుండా? ఆక్షణ మట్టిది, అది యట్లుండ
నిమ్ము, తఱువార జరిగిన చిత్రకథ వినుము.

రంగ—మాచూ! నాచిత్తం బిప్పటికి స్థిమితపడినది, తఱువార
సంగతియేమి?

ధర్మ—నేను మఱలి రాఁడలంచునంతలో హైదరుజంగును
విజయరామరాజును కొంతతురుష్కుబలంబుతో వచ్చిన్నను ముట్టడించి
పట్టుకొనం దలంచినాడు.

రంగ—హాహా! ఎంతపని చేసిరాదు దుర్మాదలు!

వెంగ—

శా. హాహా! హైదరుజంగుశీర్షము కళిం + గాధీశుశీర్షంబునున్
బాహుకత్తి నిశాతహేతివిలస + ద్వైత్వానరజ్వాలలన్
స్వాహాకారముగా గళోద్గతదస్య + కృహ్యవ్యధారాప్లుతిన్
సాహంకారత వేల్చవైతిగడ మామా! రాజసూయంబుగన్.

రంగ—గీ. విజయరామరాజు + విషబీజవృక్షమై

రావువారి కెంత + రాపు దెచ్చి

పెట్టె! గోడి గాఁగ + నిట్టులుండి రటుచు

గనఁగ గనఁగ వాని + కన్నగుట్టె

అపాపాత్ము నేమి చేసినను జేయఁ తగినదే, తఱువారే?

ధర్మా—అంతలో నే నాముట్టడించిన మూకలం జించి చెండాడి
పట్టుపడక యిట్లు విన్నవింప వచ్చితిని మహారాజా?

వెంగ—(సంభ్రమముతో) మామా! రామరాజుం గూడ. జంపి
వచ్చితివా?

ధర్మా—(దైన్యముఖముతో) లేదోయి నాయనా! లేదోయి!

రంగ—మామా! నీవు మూకలఁ జించుకొనివచ్చునప్పుడు మొఱ
కుతురక యూరకుండెనా?

ధర్మా—వాఁ డూరకుండునా? ఊరకుండిన విజయరాముఁ డూర
కుండ నిచ్చునా? నన్నుఁ బట్టుకొను ప్రయత్నము విఫలంబయినప్పుడు
కోటముట్టడించి పట్టుకొనుఁ డని మూకల కాజ్ఞ యిచ్చె

రంగ—మాసాబూసి నీతో మఱియేమియుం బ్రసంగింపలేదా?

ధర్మా—ప్రసంగింపకేమి? కావలసినంత ప్రసంగించినాడు. ప్రసం
గించినదంతయు మనకుఁ బ్రతికూలమే “బిరుదునిషానీలు విడిచి మీ
రాజు సపుత్రమిత్రకళత్రంబుగాఁ గోటవిడిచి పోవుటయో, లేదేని

విజయరాముని కాళ్ళు పట్టుకొని సాధి చేసికొనుటయో శ్రేయంబు. కాదేని యుద్ధంబుసిద్ధంబు, అందు విజయంబుమాకుసిద్ధాంతము” అని చెప్పచు నెను.

రంగా—అన్నా ! దుర్గాధుఁ డెంతమాట చెప్పినాఁడు. అటువిడ్డ లతోఁ గొట విడిచిపొమ్మనుటయేగాక విజయరాముని కాళ్ళమీఁదఁ గూడఁ బడు మనియెఁగా! హాహా ! కాలమహిను! (క్రోధముతో)

శా. యుద్ధంబు బానరించి బొబ్బిలిగడి + నుట్టుత లూగించినన్

వృద్ధస్త్రీశిశుపుత్రమిత్రధంధా + న్యేష్ఠార్థముల్ వోయినన్

బద్ధుం డైన నశించిపోయినను భా + స్వద్రావువంశోద్భవుం

డిధస్థుఁ డెగి చుఁ గాని యితరా + పేటం బ్రవర్తించునే.

అ. పా. గీ. గర్భశత్రువైన + నిర్భాగ్యపాదముల్

పట్టుమన్నవానిఁ + బరమనీచుఁ

బెలుచుఁ బట్టి నాల్క + వేయిచీలికలు గాఁ

గోయ వలదె సాన + రాయకత్తి.

అమాత్యవర్యా! మన కింకఁ గర్తవ్యమేమి ?

నర—యుద్ధమే కర్తవ్యము

చ. పా.—(భయ మభినయించుచు) మహారాజా !

మ. నిశితకూగగదానితోమర శత + ఘ్నివ్రాతసంభూతమై

ఉశదిగ్వ్యప్తమహారిసైన్యమెదురన్ + ఉభయం బసాధ్యం బగున్

నశియించుం బ్రజ సోశ్యః బోవుపనికిన్ + గానౌను గొడ్డళ్ళు దు

ర్దశ పాతాదుము కొన్ని నాళ్ళు తలపొం + డం దాచుకోరాదొకో.

గీ. రాజుపాదముఁ బట్టగ + రాదుగాని

బొబ్బిలిని వీడి యెంచేని + బొంది పొసఁగఁ

గాలమును ద్రోయఁగా రాదె + కాశ్యపింక్ర !

బొల్లి దేవేంద్రుఁ డొక తమ్మి + తూట మనఁజె

రంగా--వెళ్ళయ్యా! ఎంత వెళ్ళిరాడవు ?

శా. నీచత్వంబున నుత్కులీనుడు కడున్ + జీవించుకంటె నిజ
ప్రాచుర్యప్రతిభా విశేషమున వి + శ్వబెన్న సర్వత్రం
బే చాలున్ యశముం గడించుననిన్ + వీరప్రతిష్ఠాభ్యుత్థి
రేచర్లస్వయంబాతు లట్టిబ్రతుక + తిన్నెత్తురే? చత్తురే?

గీ. ఎప్పటికి తేనిబ్రతుకునం + దిచ్చజేసి
శాశ్వతం బచ్చమగుకీర్తి + జంపు కొనగఁ
గౌశలమే? పురుషున కిల + గాజపున
బెడఁగుఁ గని మావికము రోయు + వెడఁగు గలఁడే?

మఱియును వారు మహాబలవంతు లత్యధిక లంటి-వేని విను.

శా. నా సామే సన నొప్పుతాండ్రకుల ర + త్నంబాత్మ నానొప్పునా
నానైదోడును విక్రమైధను లె + న్నన్ వీరు జన్యంబునన్
గానంతైన వెఱంగు నూననిమిదిన్ + గాలాచిన్ లాసులన్
మూసాబూసిపరాసునై న్యముల ను + న్మూలింపరే వ్రేల్పిడిన్?

ఉ. ఆయినగంటి భూరితమ + మంత యడంచి ప్రభ న్వలుంగుచో
నీయినగంటి వైరితమ + మింత యడంచి ప్రభ న్వలుంగుచో
నాయినఁ డీయినం డనగ + నౌ వరతేజమున నివిభావను
త్యాయతిలోక బంధువగు + నాయినగంటివృసింహుఁ డన్యఁడే?

ఉ. దీమన మొప్పు శాత్రవుల + దీ టడఁగింపఁగ ధర్మరాజె యీ
దామెరధర్మరాజు బల + దర్ప మదింబని యంతయున్ జనం
బీమెయి నేడు చూచెను గ + దే! జగదీశవీరుఁ డీత డా
రామున్ గీమునిం దురక + రాజుల గీజుల లక్ష్యపెట్టునే ?

గీ. చెలికానినరస భూవర

తిలకంబు నుతింపఁవరమే + నేవశృకునే

గలనమున నితఁడు కత్తిన్

ఇళిపించినఁ బగర పొగరు + సశృం బడదే ?

క. బుచ్చనయు స్వేంకటగా

జచ్చం బగుభక్తితోడ † సస్థజన మై

చిచ్చులుక నైన వెఱవరు

చిచ్చుఱపిడుగులు గదయ్య † చివ్వలయందున్?

క. నీవీర మీ వెఱుంగవు

కాబోలును శత్రుసేన † కనుఁబడు చున్నన్

నీబాదుటికె గరిమన్

సాబా లొకతూరి తోర † గొస్తంభ మగున్.

గీ. ఉక్కు తుస్కలు గడ మన యోధు లెల్ల

గఱకు తురక ఫిఱంగుల † సరకుఁగొనరు

చిత్తజల్లుగ నాటిలో † నెత్తిఁ బడు తు

పాకిగుండ్రకు జఁకరు † వీఁక విడరు.

పెంకయ్యా! మనవారి పరాక్రమంబు లిట్టివి. మానంబువోయిన
పెనుక మానధనులకుఁ బ్రాణంబుప్రయోజనంబు కాదుగావుననీమాట
యుక్తియుక్తంబు కాదని యెఱుంగుదువు గాక,

అంధఱు—మేలు మేలు! మహారాజ మేలుమేలు!

కంచుకి—(ప్రవేశించి) హసాదు మహారాజ ! ఎవడో, యొక
హుమ్రాపుహుమాయి నెక్కివచ్చిహజారమువాకిట వేచియున్నాడు.
అతఁడీపత్రిక దేవరవారి కిమ్మని నా కిచ్చినాడు. (పత్రికనిచ్చును)

సర—(పుచ్చుకొని చదివి) మహారాజ! హైదరుజంగు వద్దనుండి
హసనల్లిఖానుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రంగ—(ఉత్సాహముతో) వారిలో నతఁడు పరమోత్తముఁడు.
అతఁ డిపుడు వార్తాహరుండా మన కేదియో మేలువార్త దెచ్చి
యున్నాఁడు. మీరెల్లరు వాని కెదుర్కొలు సేసి తీసికొనిరండు.

అంధఱు—చిత్తము (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంత నిరసరాయాదులతో హసనల్లిఖాన్ ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హస—సలాం బంధుగ నేయాలి!

రంగా—ఓహో! నాప్రియమిత్రుడు హసనల్లిఖానుడా? రమ్మ, (వీరముం జూపుచున్నాడు. అంతయు కూరుచుందురు)

రంగా—ఓహో! ప్రాణమిత్రమా! నీరాక మాకు రాకయుంబోలే వీరకం గూర్చుచున్నయది. ఏకారణంబున నిటు వచ్చితివో విన ముచ్చట పడుచున్నవారము.

హస—మహారాజ్! నేన్ మీకీ యెదిరివస్తాన్. నారాకామికీ కోపం నేస్తాది. ఖుష్ నేయదూ వుందీ. విజం. హూరావజీర్ సాహేబ్ బద్మాషువున్నాడు. మీకీ మార్చేకు తయ్యారువున్నాడు. విజయ రాజాకీ మిలాఖత్ అయి లక్ష్మర్కీ సిద్ధంచేసీ నాగోజీ లగా యత్ మునిషీల్తో గల్చిబుస్సీ కిహచ్చేరి నేయవమయంలో మీ బురుజుల్కీద నాబత్ బజాయింపూ యిని కొండెం సెప్పీనాడ్. అడు నాకూ పిలిసి “రావుల్ డంకా నగారా బిరుదూ నిషాసీల్తో గడీ విడిచిపోలేద్! పోకాపోతే లఛాయికీ లఛాయిచీ వున్నాం” సెప్పు మన్నాడ్ దాని కీవొచ్చీనామ్ మహారాజ్!

రంగా—మిత్రమా! హైదరుజంగు మాపై నింత యాగ్రహించుట కేమి కారణము! విజయరాముఁ డిచ్చిన లంచంబున కంత కంతగా మావలన మాత్రము తీసికోరాదా?

శా. ముసాబూసి యిదింత నేయెటుగ కాఁమూఢాత్ముమాయాగతిన్
మోసం బంది యథాప్రవర్తనమునన్ † బోలేక తాఁడైలపి
ప్రాసక్తిన్ వెనువెంట నంటుభవకం † బట్లాపశుభగ్నోక్తిమై
నాసంజేసి మెలంగుచుండుఁ గలువ † వ్యాపారసారీణుడై.

మ. కలకాలంబుగ మా కనుశ్రుతముగా † గవ్వట్టు భేర్యాదునుం
దొలంగం గోటను వీడిపోయ్యనుటయు † దుర్మార్గుడారాజుకా
ళులు నేవించి మెలంగు మంటయునున † బోలించ నాబూసికిన్
ఖలుఁ డాహైదరుజంగుసాహెబునకున్ † గాగాదు నా నొప్పడే.

మిత్రమా ! మేమివలసినదే కాక మఱియొంత వైకమిచ్చుకొమ్మనిన నిచ్చుకొందుము. మఱి యేమి చేయు మనినఁ జేయుదుము కాని యీరెండును మాత్రము చేయువారము కాము, మాకు బలపద్విరోధంబు వచ్చి ప్రాణములు గోలు పోవలసి వచ్చు నని భయం బిసు మంతయును లేదు మావలననేర మింతయును లేదు. దుష్టరాజప్రబోధనంబున మాపై నెత్తివచ్చిన రానిమ్ము; దైవమేదానికిఁ బ్రమాణము,

హస—రాజా ! మీర్ బహుమంచివార్, మీకీతప్పులేద్, మీ బిరుదూ నీమానీల్ తీసి వెయ్యాలా వార్కిమంఖకాద్, ఖానిఖించం హాలోసనా సెయ్యవాలా వుందీ. వారు భలవంతుల్ బజాలష్కర్ కలావార్ వారికళహం మనకీమంచికాద్, మీమంచి వార్కిజరూదు లేద్, హైదర్ రాజా మటామీదా వున్నాడ్, వాడికి వాడూకత్తి గొట్టి బాసాసేశాడ్, వాడికిమాటా సెల్లాది, నీకిమాట సెల్లదూ వుంది, మనవీసేస్తాన్ మేరాదాదా ! చొక్క నెలా బైటహా. మళ్ళీనీకి రాజ్యం తెప్పిస్తాన్ వంశయంలేద్, నామాట యిను, ఖత్తిముట్టిసెప్తాన్, పిల్లల్కి కాపాడో, వాలా రాజా! నామాటయిన్, నీకిపార్థనా సేస్తాన్, నీకి దండం పెడతాన్ నిన్ను సూస్తేసాలాబెంగా యేస్తాదీ వున్నదీ, నీకి మేలు సేస్తాన్, నామాటా యిన్, నామాటా యిన్.

రంగ—ప్రాణమిత్రమా ! నీకు మాపై మిక్కిలి దయగల దని నే నెఱుగుదును. దానంజేసియే నీవింతయుఁ జెప్పుచుంటివి. నీమాట వినకున్న మాకుఁ బ్రాణగొడ్డంబు వచ్చుటయే సిద్ధము. అయినను, పంచ, పరంపరాగతాన్వితాయ † పౌరుషాభిమానముల్ పరాపరాత్మగౌరవంబు † ప్రాథవప్రశస్తియున్ జరామయాదులన్ శింఛి † సగ్గిపోవ నున్నయీ శరీరమందు నానఁ జేసి † చంపుకొగ నాయమే,

ఏది యెట్లయిన గానిమ్ము దాని కింతయునుం జింతింపఁ చలసినపని లేదు. నీకు మాపైఁ బరిపూర్ణాదుగ్రహమే యున్నయెడల వారడిగి నంత సొమ్మిచ్చి వారికర్పవమునకు వచ్చి యునురక్తిం బ్రవర్తించెద. ఇట్లు చెప్పి నంధి గావింపుము. కాదేని కా నున్నది కాక మానదు. దీని కొండాడకుము. నావలనం ద పున్నం జెప్పుము.

హస—(విచారమునఁ దలపంకించుచు) రాజా! సెప్పవాలా సెప్పినాన్, వైనా నీ సిత్రము నేనూ సెయ్యగలదీ సేస్తాన్. మీదా దైభం వున్నాడే. నాకూ సెలవు.

రంగా—నీమాట వినక నిరాకరించితి నని నాపై నాగ్రహింప కుము. మమ్ము మాత్రము మఱచిపోకుము. పోయి రమ్ము.

హస—చిత్తం చిత్తం. (లేచి నలాములుచేసి నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

అందఱు—(లేచి కొంచె మనుసరించుచున్నాడు.)

చాడుడు—(ప్రవేశించి) జయము జయము మహారాజా! శత్రు సైన్యం బంతయు యుద్ధమునకు సన్నద్ధమై యున్నది.

చాడు—మహారాజ! రథహస్తీపదాతితురగ్ధాదులతో వేస వేలు మహాసైన్యంబు భూమి యూనినల్లెల్లెడం దానయై నిండియుండె. అందుఁ దురుష్కసైన్యంబునకు లాఢూఖానుని, పరాసు సైన్యంబునకు లాసుని, కళింగసైన్యంబునకు విజయరాముని, అధికారులం గావించిరి. వారెల్లదను శిరస్త్రాణకపచాదులం దొడిగి ముసల ముద్గర కరవాల భిండివాలాదులను బిఱంగులుం దుపాకులును లోనగు నానా విధాయుధంబుల ధరించి యుద్ధపాండిత్యంబు ముఱయ మోహరించిరి. అమ్మొగ్గరంబున కగ్రభాగంబున లాడుఖానుండును, పిఱిందిదెగు మహమ్మదస్సెన్ మయూదులును, దక్షిణంబున జానూఖాన్ సిద్దీ బిలాలులును, ఉత్తరంబున హసనల్లీఖాన్ ఘుకురల్లాఖానులును, వచ్చాద్భాగంబున ఛత్రపతి ప్రముఖ రాజపుత్రసమేత పారసీక

యవన బర్బర పుళింద పుల్కుసాదులును మధ్యదేశంబున సమస్త కళింగ సైన్యముతో విజయరామరాజును నిలువ నియమించి హైదరు జంగు మహాహంకారంబునఁ బెద్ద కోలాహలంబు నేయుచు నేల గ్రక్కదల నెల్ల నేనల నడపించుకొని మన బాబ్బిలిగడి ముట్టడింప వచ్చుచున్నాఁడు మహారాజా !

రంగా—(అలశ్యం బభినయించుచు) హా! హా! మనకోట ముట్టడింప సంత ప్రళయముగా వచ్చుచున్నాఁడా ?

శా. రాసి వేలకు వేలు దోమలబలెన్ ♦ రాసూపరాసీల నేఁ

గానీ తమ్ముడు గాని కన్ దెఱచులో ♦ గాఁ బేకు లేనట్లు గన్గో నీలోకము, కాల రాసి జమునిం ♦ గూడంగ సంధింపమే

మానంబున్ని మనుష్యుఁ డిట్టితటి రామన్నించునే ప్రాణమున్.

[అంతః దత్తరపాటుతో నొకభటుండు ప్రవేశించు చున్నాఁడు]

భటు—హాసాదు మహారాజా ! పరాసుసైన్యము వచ్చి మన కోటపైబడుచున్నది. నేనిపుడు హనుమంతు బురుజుమీఁదనుండగా సముద్రపు హోరువలెఁ బెద్దచప్పుడు వినిపింపగా నిది యేమిగా యని లేచి యట్టతీ చూచితిని. బాబూ ! భూమి యీనిన పైక్కడఁ జూచిన నదియె కనిపించుచున్నది.

రంగా—సరే ! నీవుపోయి నీపనిలో నుండుము. ఓహో ప్రధాన యోధులారా ! ముఁత్రివర్యులారా ! మన కింత మహాయుద్ధంబు సిద్ధంబయినది కదా !

మ. చిర కాలంబుననుండి మీరలు మమున్ ♦ సేవించి జీవించు చుంటిరి, మీతాతలు తండ్రు లిట్లై మిగుల ♦ నివృత్తాసపాత్రస్థితిన్ స్థిరకీర్తిం గడియించు కొంచుదివికి ♦ నిచ్చేసి రాలంబు భీకరమైనచ్చె భయస్థు లుండుండు పెఱల్ ♦ కండాజికిన్ ధీరులై.

అందఱు—(ఏకకంఠ్యముగా) మే మెల్లఁదెగించి యున్నవారము, చిచ్చుఱుకుటకు నైన సంసిద్ధముగా నున్నవారము.

నర—మహారాజా !

శా. తాతల్ తండ్రులు మేము మా సుతులు మా తనవ్వంగులున్ మా ధతుల్
మీతిండిం దినుచుంటి మీమెయి గనన్ * మీ దేనుఁజీ పోదనన్
మీతోఁ బాటు సుఖంబోదుఁఖమొ పడన్ * సిద్ధంబుగానుంటిమా
హా ! తీవ్రంబుగ, వాచినన్ జెడమమే * నాశించునే బేలయున్.
రాజా ! బొబ్బిలిపురంబున బుట్టినప్పిక్కినిం బిఱికికండ యుండునని
నీవెన్నఁటికిం దలంపకుము. నీవారు వీరెవ్వరును బ్రాణంబు లాశించి
యున్నవారు కాదు. చిచ్చుతుగుటకు నైన సిద్ధంబుగా నున్నవారు,
వారికీయద్దం బెంత ? ఇట్టివో నిట్లానతిచ్చుట ధర్మంబు కాదు. ఇంక
నీవిచారంబు దక్కి కార్యంబు దెసవాఁడవు కమ్ము; లెమ్ము.

రంగా— వీరాధిపీదులారా ! మీరెల్లరు నాప్రాణబంధువులనియుఁ
బ్రాణంబులకుం దెగించి యున్నవారనియు నేనెఱిగియుఁ గార్యాం
తరవ్యగ్రహృదయుండ నగుటంజేసి యెఱుంగనివాఁడఁ బోలె నిట్లం
టిని గాని వేఱొండుగాదు దీనికి మీ రెంతయుం జింతింపకుఁడు, నా
పేరుగాని భారం బంతయు మీదియే. ముమ్మరతురుమ్మసైన్యంబు
వచ్చి పడుచున్నది. లెండు కట్టయితంబు గండు.

శా. లాఢాఖాను తురుమ్మ సైన్యములకున్ * లాసూ పరాసీలకున్
బ్రోడల్ టేఁడులు గా నమర్పఁబడి రే * ఘం బ్రాపు దీపింపఁగా
నీడంబోవక వచ్చునాబలఁగ మెం * తేడిల్పడం జేయువాఁ
డిడన్ మేల్లఁబాయి గా నలుప రా * దే మీకు మీసేనకున్.

ధర్మ—రాజా ! ముంజేతికడియంబున కద్ద మేల ?

ఉ. దండితవీర వైరిజన * దర్పవిచారణదారుకాస్తుఁ డా
ఖండలశస్త్రతుల్యసద * ఖండపరాక్రమవిక్రముండు మా
ర్తాండసదృశతీక్షణకరుఁ * డాహవదోహలమత్త చిత్తుఁ డీ
గండరగండ యైనయిను * గంటిన్మసింహన్మసింహ మీతఁడే.

అందఱు—(మేలు మేలని పలుకుచున్నారు.)

రంగా—క, మామా ! నేనాపతివై

మామానము గాచిపుచ్చు మా యింక మీదన్

మే మెల్ల నీదునుడిలో

నేమెయి వర్తించుచుందు † మియుద్ధమునక.

(మెడలోఁ బూలదండ నైవ అందఱు కరతాశధ్వనులు చేయుదురు)

సర—రాజా ! నేనాపదంబున కంతసమర్థుడనుగాను, అయినను భారం బంతయు నాపైఁ బెట్టినారు. కావున దేవరయాజ్ఞానుసారం బునం జేతనైనంతవట్టు కార్యంబు దెరువాడనై ప్రవర్తించెదం గక (కలయం బరికించి) ఓహో ! ప్రధానయోధులారా !

నీ. రేబవల్ విడకుండ † నొబత్తు మ్రోగింపుఁ

దెల్లబలంబు లా † యితము గండు

కోటకొమ్మల మీదఁ † మేటిసాధనములు

పాదుకొల్పుడు కత్తు † లూఁది కొనుడు

మందుగుండు తుపాకు † లండండ నిల్పుడు

కాఁగఁ బెట్టుడు నూనె † కాకఁ బేట

నలుగులు బల్లెము † ల్లలి సాన బట్టుడు

విండ్లమ్మ రందుడు † వేలకొలది

గీ. కరుల హరులను గైసేసి † కడల నిల్పుఁ

డప్పములమీద సామగ్రు † లుంచికొనుడు

పరిఘ నలుచక్కి దారుల † భద్రపడుడు

బురుజుగము లెక్కి జోదులు † పోరుకొనుడు,

మఱియుం గాకర్లపూడి వేంకటరాజు పశ్చిమంబునను, చెలికాని వేంకయ యుత్తరంబునను, దామెర ధర్మారాయఁడు తూరుపునను,

చెలికాని సరసయ్య దక్షిణాబునను వారివారి సేవలతో బురుజులెక్కి
కోటను రక్షించుచుఁ బోరుచుండుదుగాక, నేను నాయోపినంతవట్టు
కోటచుట్టునుం జట్టివచ్చుచుఁ బోరుచుండుదు.

రంగ—మంత్రివర్యా ! మనము దండోపాయంబునకు మున్న
రెండుపాయంబులు మాత్ర ముపయోగించితమి. మఱియుఁ దృతీయో
పాయంబునుం బ్రయోగింపవలసివిధి యున్నదా లేదా ?

సర—రాజా ! దానం బ్రయోజనం బిసుమంతయునులేదు, కాని
దేవరచిత్తంబున సన్యధా ప్రవర్తించుట నాయిష్టంబుకాదు. కావున
మఱియు నొక్కరాయబారిం బుస్సినడ కనుపుటయే యుత్తమము.

రంగ—మామా ! దానికి నీవు తక్క మఱియెవ్వరు సమర్థులు?
నీవే పోలు నేర్పునం బ్రవర్తించి రమ్మా.

వెంగ—క. అన్నా ! కూడులు వారలు

మున్నీ ధర్మావనీశు ముట్టడి వెట్టన్

గన్నారం గనియు వినియున్

మిన్నక మఱి యితని నంప † మేలే యటకున్.

సర—క. న న్నేమిసేయఁ గలవా

రన్నరనాథుఁడును బుస్సి † హైదరుజంగున్

దిన్నంగ నాడక మఱియే

మన్నం దల లూడ వేయ † నా? తెగి వత్సా !

రంగ—అమాత్యశేఖరా ! పరాసునైన్యంబు వచ్చి కోట ముట్ట
డించి యున్నది. నీవు తక్షణమ రావలయు నని పాపారాయని కొక
జాబు వ్రాసి పంపుము.

సర—(తాళపత్రము లిఖించి) భటులారా ! మీరు కూరగాయ
లమ్ముకొనునట్టి స్త్రీలు వేషము వేసికొని రొట్టెలందుమ నీజాబు వెట్టి

తురకలకుం దొరకకుండుడప్పించుకొనిపోయి రాజాముకోటలోనున్న
మన పాపారాయణి కింకు నేర్పునం బ్రవర్తించిరండు, (జాబిచ్చును)
భటు—చిత్తము (జాబు గొని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తెరలో రణభేరి మ్రోగును)

రంజా—(సభమును జూచి) వీరాగ్రేరదులారా! అదిగో రణభేరి
మ్రోగుచున్నది లెడు, మీ రెల్లరు యుద్ధసన్నద్ధులు కండు. నే
నతఃపురాంగనల నూరాల్చి వచ్చెదను, (అనిలేచుచున్నాడు.)
(అందఱు లేచి నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది తృతీయాంకము

శ్రీ

బొబ్బిలి యుద్ధము

చతుర్థాంకము

స్థలము : కోటలో గోపాలస్వామి మందిరము.

[పురోహితుడు పూజించుచుండ దావీలక్ష్మి యుపచారము చేయుచుండఁ గుమారునితో మల్లచూడేవి ప్రవేశించుచున్నది]

మల్ల—ఓభట్టార కా !

మ. తగనీలోకము దైవముం దలరు నాదైవము మంత్రంబులం
దగులున్ మంత్రము బ్రాహ్మణో తముల పాల్ తథ, బుగా బ్రాహ్మణుల్
జగతీదేవులు తత్కృపారసము నన్ సర్వాధులన్ వ్రీల మే
లగు మీరట్టి మహానుభావు లెవ మమ్మాలించి యీ పుణ్డి.
గీ. ఆధు లడగించి వ్యాధుల † నివలఁ ద్రోలి

మృత్యుదారిద్యములు తల † లెత్తుకుండ

సలిపి జగ మేలు మీపాద † జలజములకు

మొక్కు చుంటిమి మముఁ బ్రోవ † దిక్కు మీరు.

పురో—అమ్మా ! బ్రాహ్మణప్రభావం బిట్టియదియే కాని దైవ
మానుకూలింప నప్పు డెవరేమి చేయఁగలరు ? కానిమ్ము మన కీ
గోపాలమూర్తి యిష్టదైవంబు గదా. ఇతని సేవించిన సకలార్థసంసిద్ధి
యగును గావున నితనిం బ్రార్థింపుము.

మల్ల—(లేచి చేతులు జోడించుకొని)

మ. కులదైవంబవయై ప్రభావనిధివై † ఘోరామయధ్వంసివై

కలకాలంబుగ నిచ్చటన్ నెలసి మా † కష్టంబు లెవ్వేళలం

దొలగం జేయుచు మమ్ము బ్రోతు విపుడీమఃఖాబ్ధిలోనుండినూ
 కొలమెల్లం దరిజేరఁ జేయవె ద మున్ ♦ సోపాలచూడామణీ,
 కోకిల. పిఱుగిగములను బగంగిమూఁకలు ♦ వేలకు వేలయి ప్రోలన్
 దురంబు సలునఁగఁ గరంబువీఁకను ♦ దుర్గముచుట్టునుజాలన్
 బిరానఁ గవిసిరి స్థిరానుభావము ♦ పెంపుగఁ బోదుదు రేలా!
 వరాలొసఁగిదయ మొరాలకింపపు ♦ భార మొకోయదుబాలా
 గీ, లక్షలకొలంది నీకోట ♦ నీక్షణమునఁ
 గూల్చ నీవారి సమరాన్నిఁ ♦ గాల్చినెంచి
 మూఁగికొనియుండె బర సేన ♦ లాఁగ లేము
 మమ్ము మామానమును గాంచి ♦ మరుపవయ్య.
 (కుమారుం జూపుచు)

ఉ. ఈనిసువాక్కఁ డీకులము ♦ నింతటి కీతనిఁ గూర్చినిప్పురిన్
 మానుగ రాజ్య మేఁకొను ♦ మార్గమునకొ బ్రదికించి ప్రోవరా
 దా నిను వేఁడుకొంటినిశ్చ ♦ తాంజలిన్ సకలంబు నాశనం
 బైనను సంతసంబ నుజ ♦ నాన్వయపాలక! సోప బాలకా,
 పురో—హా! హా! దేని! యేమియిది? నీకొమారు నొక్కరుని
 మాత్రము బ్రదికిపు మనియుఁ దక్కిన సకలంబు నాశనంబైన సంత
 సంబనియుఁ బలుకుచుంటి? ఏమి యాయశ్శీలము? ఏమియాయమంగ
 శము? సర్వదా మనకు దైవము మేలుసేయుగాక. పాపము శమించు
 గాక, యమంగళ మడంగుఁగాక.

మల్ల—హా! హా! ఎంతపాప మెంతపాపము! మాకులమునంతకీ
 యొక్క నిను పూడెననియు, మమ్ము రాజ్యమేఁకొను నట్లు చేయు
 మనియు సర్వవివాళ. రోప్రణవంబు వచ్చింది సమ్మతంబు కాదనియుఁ
 బలికిన నాపలుక శ్లోలంబుగాఁ బరిణమించింది అయ్యో! అయ్యో!
 దైవము నానోట నెల్లుగాఁబలికించినదో? ఏయమంగళమురానున్నదో

హాహాహా!!! (గుడిలోఁ బెద్దచప్పుడు దీపము లాటిపోవుచున్నవి.)

పురో—ఏమి యాయుచుంగళము! ఏమియాయుపశకునము! దేవీ!
యేదో కీడు మూడఁ దలఁచుకొనియే యున్నది.

గీ. కలుగఁ బోవు శుభాశుభ † కర్మములను
నదల కెఱిగించుటకు మున్న † నలుపుమోఱు
ఘనుడు సర్వజ్ఞుఁ డగుదేవుఁ † డనుచునట్టి
దూత లనఁగను శకునముల్ † దోచుచుండు.

మల్ల—హాహా! దై వసంకల్పము! హా! పరమేశ్వరా!

చ. అనదల మై నశింపఁ డగునట్టిది † కాలము వచ్చి మాపయిన్
బెనగొని యుండె నిట్లు, ఖలు † వృత్తిని చొల్లిటి బాములందు మే
మొనరించినట్టి దుష్కృతుల † కున్నఫలం బిది దీని మేను పాం
దనగు నెవండును నిచ్చి † ధానము చాటుఁగ నోపఁ డక్కటా!

గోపాలమూర్తియు నాపాటుఁ జూడ లేనివాడుంబలెఁ బశ్చాన్ము
ఖంబు పెట్టినట్టు నాకుఁ బొడకట్టుచున్న వాఁడు స్వామీ! యేమి
నాదురదృష్టము?

మ. ఖలు లీవెల్మలు వీరికై సుముఖతన్ † గనపట్టరా డంచునా
వలవంతం బడునాదువంత వినినై † పన్ లేనిదితార్తినా?
తొలగింపం బడరాని పీడ యని బీ † తుం గొంటరా? యిట్లు ల
వ్వలమోమై తిది యేమినాయము డయన్ † బాలింపుగోపాలకా!
(కుడిక న్నడకుటను సూచించి) హాహా! ఎట్టిదుశ్శకునము లగు
చున్నవి. హాహా! పరమేశ్వరా! (పడి మూర్ఛిల్లుచున్నది)

దాసి—(పొదివికొని కైత్యోపచారములు సేయుచు)

సీ. చచ్చిఁ సుతు నగ్ని † సంస్కారమునఁ గూర్చు
విధిఁ జంద్రమతి చాల † వెతలఁబడదె
యడవిలో మగిడు తి † న్నెడబాసి పోయిన
దమయంతి యెంతో సం † తాపపడదె

తనభర్తప్రాణమూల్ † గొనిపోవు యమునితో

నెదిరించి సావిత్రీ † గొడలఁ బడదె

అక్కెసమూకల † చిక్కునంబడి విడే

శమున సీతాదేవి † శ్రమలఁబడదె

గీ. అదులు సభలోనఁ గొని మాన † హానిసేయ

నడలి పాంచాలిపుత్రిక † బడలు వడదె

మఱియు నెండ టెండటొ సతీ † మణులు దుఃఖ

మందరే దీని కింతేల † మందయాన.

లేళ్ళి! ఊఁజడిల్లు మూఁజడిల్లుము. నీవిట్లల్లతల్లడంపడనీకు నూనం
జెల్లుడిల్లపోయి బిక్కచఱచియున్న వాఁడోచూడుము. ధీరస్వాంతపు నీ
కింత వలవంత తగదు. లెమ్ము సేదదేరీ కార్యంబు దెసదానవుకమ్ము
నీప్రియుండు మహా బల పరాక్రమ వంతుం డింతలో నీపరాసులనెల్ల
బరాసులం జేసి నీకామోదం బాపాదింపఁ గలఁడు ఉమ్మలింపకుము
చిత్తవికారజమ్ము లగు శకునమ్ములు విఫలమ్ము లగు నమ్ము, చింతా
జ్వరసంతప్తచిత్తవగు నీకిప్పుడన్నియు నపశకునము లట్లే తోఁచుచు
న్నవి. కానిమ్ము వీని కనేక శాంతిక పౌష్టికవిధు లున్న వనిపెద్దలు
చెప్పుదురు. బ్రాహ్మణసూర్యారాధనంబు గావించి ప్రతిక్రియఁ జేసికొం
దము. కొండల మండకుము లెమ్ము. కష్టసుఖంబు లెట్టివారికిని గావడి
కుండలు. (వింజామర వేయుచున్నది.)

మల్ల—(లభ్యరంజయై లేచి) అయ్యో! నాకెట్టిపాడుకల వచ్చి
నది దైవమా! నే నేమి నేయుచు నోయి!

చ. బలువుగఁ బుట్టిపుండు నలు † పన్ వెతఁజెందుచునుండదాసిపై
నిలువున మోకు గొట్టినటు † నేఁ బెగఁజొందుచు గోపబాలునిన్
గొలువఁగ రా నమంగళముఁ సూడఁగవచ్చెను దుర్నిమిత్తముల్
కలలునుగీడు చెప్పి మదిఁ † గాల్చుచు నున్న విఁకెట్లొడైవమా.

దాసి—అమ్మా! కల యేమి? నీకు నిద్ర యెక్కడ? పగటి కలలు పాటింపవచ్చునా? అయినను వృత్తాంతమేమి?

మల్ల—నాకల నిక్కువమనియే తోచుచున్నది. విను నేనిపుడు దుఃఖాక్రాంతచిత్తనై మూర్ఛంబకి యుండ నాకంటి కొక్కనల్లని పురుషుడు పొడుగునం బొడకట్టి నట్టయ్యె. అంతలో నాఘాతుకుండు నామంగళసూత్రంబు ద్రెంచి నామగనిం గట్టి పట్టుకొని పోవుటకుం బ్రయత్నించె.

(తెరలో) ఓరో! మహాపాతకవర్తి! క్రూరాత్ముఁడ! ఎవఁడురానీవు? శా. నేనుండన్ నను గట్టి నాదుగరితన్ + క్షే ముట్టి తత్కంతసూత్రానుసప్రభదూరఁజేసి కపట + వ్యాపారముం బొంది తెరా! నన్నున్ రిపుతూలకల్పపవనున్ + రంగక్షయవల్లభున్ గానం బాలవు రా ధరన్ బ్రదుకఁగా + గాంక్షింపవా! దుర్మతి. శా. పాతాళంబున దూరినన్ మఱి నభో + భాగంబునం బాటిసన్ స్థితాంభోనిధి డాగినన్ దెసలకు + ద్వేగంబుమై నేగినన్ భూతప్రేతపిశాచశాకినులతో + బోరాడఁగా మూగినన్ నీతల్లిం గతపుత్రఁ జేసెదను ని + ర్నిద్రాసిపత్రంబునన్.

(అని చదువుచు మహాక్రోధమునఁ గత్తిజళిపించుచు రంగారావు ప్రవేశించును)

రంగా—దేవీ! నిన్నుఁ గొట్టి నన్నుంగట్ట నెంచినదుష్టాత్ముఁడేదీ వాని నీక్షణంబున నీకరవాలంబున కాహారంబుగావించెను.

మల్ల—హా! నాథా! సకలజగదేకవల్లభా! అనాథను నన్ను రక్షింపుము. రక్షింపుము. (కాళ్ళమీఁదఁ బడుచున్నది.)

రంగా—(లేవనెత్తియూతాడుచు) దేవీ! నిన్నుఁగొట్టి నన్నుంగట్టనెంచిన దుష్టాత్ముఁడేదీ! వాని నీ కరవాలంబున కాహారంబుగావించెదను.

మల్ల—(కంట నీరునెట్టుచు) నాథా! నీ వుండ నిన్నుఁ గట్టి నీ ప్రాణేశ్వరిం గొట్టువాఁ డెవ్వఁడు?

రంగా—ఎవ్వఁడును లేడా? లేచో ని స్తేల పలవించితివి?

మల్ల—అది దుస్వప్నము మహారాజా!

రంగా—కం, జేలా యేలా యటు దీ

నాలాపము లాడుచుంటి † వకటా తగునే

జాలిం బడ రంగమహీ

పాలుని సతి వయ్యఁ జింత † పాలైతి గదే.

మల్ల—ప్రాణేశ్వరా! మనకన్నియు దుర్నిమిత్తములే తోచుచున్నయవి, దుర్మయలవైరులతో బోరుమాని సంధి జేసికొని కులంబు రక్షింపు మోవాక్షిణ్యనిధి! నీకు నమస్కారము

రంగా—సంధి చేసికొన నెంతయో స్రయశ్చించితివి గాని యది పాపంగినది కాదు. యుద్ధమే సిద్ధమైనది.

మల్ల—సంధి వచనంబు లెట్లు నడచెను?

రంగా—“మీ కీవలసిన పన్నునంతయు నిచ్చుటయ కాక మఱి యెంత వైకమైన నిచ్చుకొందుము. మాపైఁ జలం బుడిగి తొలంగిపొండుననఁ బరాసుల బూసి రోసంబున నన్ను విజయరాముని కాళ్ళం బడి ప్రార్థింపు” మని చెప్పినాడు. దానికి నే నంగీకరింపలేదు.

మల్ల—(చేతులు జోడించుకొని) జేవితేశ్వరా! దాసురాలిప్రార్థన లంగీకరింపుము, కోపింపకుము.

చ. వయసునఁ బెద్దవాఁడు బలఁ వంతుఁడు తుత్రియుఁడర్థవంతుడుకొ
భయరహితుండు బుద్ధిదొరఁ ప్రాపకముం గలవాఁడు రామరా
క్షయమును గోరి తేని యిపుఁడాయన సఖ్యము చేసికొంటయే
నయమననొప్పఁగానిజనఁ నాయక! యొడొకఁడై నముప్పగున్

గీ. దాసురాలిమాట † త్రోసివేయక చిత్త

మందు నాగ్రహంబు † నాననీక

యాలగోల బాలు † గోల గాకుండఁగాఁ

గులము నెల్లఁ బ్రోవఁ † దలంపు మీశ,

రంగా—(ఆగ్రహముతోఁ ద్రోచివైచి) చీచీ! మూఢాత్మురాలా!
 ఉ. ఏమని ప్రేలితీపు గుణ హీనుఁడు రామనరేంద్రుకాభులకా
 మేము కులాభిరూపమురు † మీటి, పరాక్రమ ముజ్జగించి, నీ
 వామతిఁ జేరి మొక్కి ఖల † పద్ధతిమై బ్రతుకంగఁ బాడియే
 యీమెయి నిల్చుకంటె నశి † యీచిర గూడదె పోయివంబునన్
 పరాక్రమై జీవనులగుబాబ్బిలివారందఱును జంపం జావసిద్ధంబుగా
 నున్నవాడు. భయంబయే సంతఃపురాంగన లెల్లర బాలవృద్ధసమే
 తంబుగా నొండుకడకుంబుత్తుము; పోయిబ్రాహ్మములు కాపాడుకొనుఁడు.

మల్ల—(గడగడ వడంకుచు) ప్రాణేశ్వరా? స్త్రీచాపలమ్మునంజేసి
 బేలనై తెలియ కాడిన నాపలుకుల కలుకఁ జొరకుఁడు సర్వలోక
 రక్షాదత్తు లగువీరపుషులే పోవుచున్న మాకు మాత్ర మీప్రాణం
 బులు రక్షణీయంబులా? నేనును పోయిపాభిమానంబులు గలవెలము
 కడుపునం బుట్టితిని గాని షిటికిపండు గాను. సమయానుకూలసా
 మంబునఁ గార్యసాధన మగునో యని యిట్లఁటిని గాని మఱి యొండే
 మియుం గాదు. నాతిప్పు నైచి కాచి రక్షింపుచుని ప్రార్థించుచున్న
 దాన (పాదములపైఁ బడును.)

రంగా—ప్రాణేశ్వరీ! ఇప్పుడు గదా వీరత్వివైతివి, వీరమాత
 వనిపించుకొనుభాగ్యము నీకుఁబట్టలేదు దాని కెవ రేమి చేయఁగ
 లదు? ఇంక నీవంతిరంగఁబుఁ జింత దక్కి యుండుము కుమారుం
 గ్రుచ్చి కొఁగిలించుకొని) నాయనా! చిరంజీవీ! నీవు—

చ. నెఱిగియు బెద్దవాడ వయి † విదైలు నేరిచి యుద్ధభూములన్
 గఱకరి శత్రులకా నటికి † కాలంగ జూచెడుభాగ్య మయ్యకున్
 దొరకక పోయెఁగా కొడుక! నోముఫలం బిటు లంఁజి నక్కటా
 నెఱి గలవాడవై కులము † నీతికిఁ దప్పకు మయ్య యెప్పుడున్,
 క. నీ తాతతండ్రి తాతయు
 నీతండ్రియు నెట్లు మనిరొ † నీ వట్లు జగ

త్యాగిమెయిఁ బొడువంబున

నే తను యాత్రను బొంబ్బిలి నెఱుఁగుము తండ్రీ.

(కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు.)

[తెరలో పింగులు పేలుచు అంతి సంభ్రమమునఁ గంచుకొ ప్ర॥]

కంచు—మహారాజ ! మహాయుద్ధ మగుచున్నది.

రంగ—అప్పుడే యుద్ధమా? మనసేనాని వచ్చినాడా?

కంచు—మన మంతిపుంగవుండానరస రాయండు రాయబారము కుదరమిం జేసి యిప్పుడే వచ్చినాఁడు.

రంగ—నాకడకు రానికారణం బేమి?

కంచు—అతండు వచ్చునప్పటికే వేరవేలు శత్రుసైన్యంబులు వచ్చి మనకోట చుట్టునుముట్టపించి పింగులుగాల్చియు, తుపాకులు పేల్చియు బాణంబులు వఱపియు, కత్తుల మొత్తియుఁ నీటెలం బొడిచియు, తోలు నిచ్చెనల వెంటఁ గోడపైకెగ్రబాకియు, మఱియు ననేక విధోపాయంబుల మనవారిని డీకొని వీరకు బోరాడుచుండిరి, అదిచూచి తానటు కదలి రా ననువు పడక పోయివచ్చిన వృత్తాంత మంతయు నాతోఁజెప్పి నన్ను మీకడ కనిదినాఁడు మహారాజ !

రంగ—అక్కడ నడచిన రాయబార మేమి ?

కంచు—మననరసరాయఁ డొక్కింత సైన్యంబుతో బుస్సి కడ కరిగి “మమ్ము రామరాజు కాళ్ళఁ బడుమనుటయు బొబ్బిలిని విడిచి పొమ్మనుటయు నీకుఁ దగదు. నీకుఁ గావలసినంత సొమ్మిచ్చెదము. పరాక్రమైక జీవను లగు మాతోఁ గయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వట మీ కును విజయరామునకుంగీమన కాకరంబగు; మాపరాక్రమం బెట్టికంటి వేనివినుము. మున్ను తుమ్మలగుంటయుద్ధములోలక్షసైన్యముతో గోపాలరాజును, బలుసుపాటిమేటియుద్ధమున నేడు వేలయేనూరుకండుతోజగన్నాథరాజునుబొబ్బిలివారి నెదిరించి నాశనంబగుట జగద్విదితము. అది

యటుండ నిమ్మిపు డీకతివముజంబుతో విజయరామరాజు నెదిరింప జేసి మీరు తటస్థులై చూచుచుండుడు. మేము గెలిచిన విజయనగర రాజ్యము మాకును, అతడు గెలిచిన బాబ్బిలిరాజ్య మతనికి నిప్పింపుడు. దుర్జాతయైన రాజుమాట నమ్మి మీరు మాకై గత్తిగట్టుట ధర్మంబు గాదు. ప్రాణము లాపి పక మేమున్నవారము. పోరై నచో మీరు మఱల మీ దేశంబునకు బోవుట లేకవి తెలిసికొమ్ము” అనిన నతండు కోపించి హైదరుజుంగుం దిలకించిన నతడు నరసరాయనిం బట్టనెంచిన నతండు వారి నెల్లరం దునాతునియలు చేసినచ్చి మనవారిం జేరి పోరుచున్నవాడు.

రంగా—అహా! దుర్యోధనాదులు శ్రీకృష్ణుని బట్టనెంచినట్లు దుర్మార్గుడు మన నరసరాయనిం గూడగట్ట నెంచిరా? కాని మన సేనాధీశ్వరుండు మంచిపనియే చేసి వచ్చినాడు కంచుకీ! మనవారెట్లు పోరుచున్నాడు?

కంచు—మనవారెల్లరు కోటకొమ్మలెక్కి చెక్కుచెకరక చక్క నిలిచి నానావిధాయుధవిద్యలై శత్రుం బంతయు నగపరచుచుండిరి, రాజా! మనయోధులమాట చెప్పనేల! చునదానీజసంబురు బురుజు లెక్కిగోడలెగఁబ్రాకివచ్చువారిపై కాగిన మూనె చల్లియు జిగురం బళ్ళు వోసియు, గండోపలంబులు జారఁజిచ్చియు, చీకతాటియాకులం బెట్టి వారిం దగులఁ జెట్టియు, జబాయాలుం జిచ్చుబుడ్లు దోంలుం జిమ్మియు మఱియు ననేకవిధంబులం బీరువోక పోరుచున్నవారు.

రంగా—అహా! మనపై దానదానీజసంబునకు గూడ నంత విశ్వాస మున్నది! సరే మనయోధు లేమి చేయుచున్నవారు?

కంచు—మనయోధు లెల్లరు నా యాస్థానంబుల నిలిచి ఘోర యుద్ధము చేయుచున్నవారు. వారసింహుడు నవరనాసి హునివలె జూడనొప్పి యెల్లడం దాన యగుచు నవక్రపరాక్రమంబు నెఱపు

చున్నవాడు. మఱియు మన పడాలరామన్నయు, ముత్యాలపాప య్యయు బాదుటీలెలతో వేయించుదిని మ్రచించినారు.

రంగా—బలిబళి! వారు నాకు నమ్మినబంటులు కదా! కంచుకీ! మన వేంగళాయఁ డక్కడ? అతఁడు నాతమ్ముఁ డని పరాసులకుం దెలిసెనా? లేదా?

కంచు—అతనిం బరాసులగు పరాసు లేమి తెలియ గలదు? హైదరు ప్రముఖముష్కరతురుష్కు సైన్యమంతయు బాగుగా గుర్తించినది.

రంగా—(సంతోషముతో) ఏమీ! నాతమ్ముఁడు పరాసులంబరాసులంజేసి తురుష్కులం దూలపుచ్చినాఁడా! మేలుమేలు! తమ్ముఁడా! మేలుమేలు—(తెరలోఁ గలకలము ఫిరంగులు పేలును)

రంగా—(ఆకర్ణించి) ఓహో! మహాస గ్రామ మగుచున్నది. శత్రులుక్కుమిగిలి నట్లు వివచచ్చుచున్నది. నే నిటనుండ మనం బొప్పక వేగించుచున్నది, నేవీ! నే నిదె సమరంబువకుఁ బోవుచు న్నాఁడను. నీ విట బ్రాహ్మణారాధనంబు గావించి యుక్తప్రకారం బునం బ్రవర్తింపుము మానము గాపాడుకొనుము.

మల్ల—(తల వంచి కన్నీరు విడుచుచు) హా! నాథా!

మ. ఇఁక సీజన్యమునందు నిన్ గనుట లే † దీపేకసున్ వెండియిం
కొకలోకంబున నెప్పుడో కలుగ న † య్యో జీవితేశా! మొగం
బొకమా ట్టిట్టులు చూపు మీకనులతో † నొప్పైనసీరూపుచూ
చికడుం బొందిక పెండమందునిలువన్ † జింతింతు నశ్రాంతమున్.
క. సతతముసీరూపము నే, మతిఁదలచుచుమరణవేళ † మఱువనయేనిన్
గతిగలదునిన్ను బొందఁగ నతికరుణన్ మోముచూపి యరుగుమునాథా

రంగా—(చేయిబట్టుకొని) కాంతా! నీకింతసంతాపము చెల్లదు. ఎంతవారికిని జా నెప్పుడ కేది దప్పించియే విను.

మ. పురుకుత్సప్రభృతుల్ ధరాతలము. రం † పూర్ణవభావంబునన్
బరిపాలించి యొడల్ త్యజించి దివయుం † బాలింపఁగా నేగి రొ

క్కరుడున్ శాశ్వతవిష్ణుకల్పకముగాఁ దగవుట్టిరే నేలవై
వరకీర్తిం జరువారు చచ్చియును జాఁ వం బోవ రెప్పట్టునన్.

అజ్ఞానురాలవయి నీవు దేవికినిజింతింపకుము ఏదియెట్లుకానున్నదో
యది యట్లు కాకమానదు మనముచేయఁ గలది యింతయునులేదు.
సర్వమును బురాకృతంబునం గలుగుమండు కావుననీవు దేవురించుచు
గాలంబు వృధసేయక పరంబు విచారించుకొమ్ము. పోయివచ్చెద
ననుజ్ఞ యిమ్ము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మల్ల—హాహా! మహారాజెంతధైర్యవంతుడు, అంతబలంబువచ్చి
పడిన నావంత యైన వంతంబడక శాంతింబడి యున్నవాడు! మంద
బుద్ధినగు నేను అజ్ఞానంబునంజేసి తుచ్చంబయిన ప్రాపంచికసుఖం
బపేక్షించి మహారాజుమదిం గలంగింతి నాహా! ఎంతధైర్య మొంత
సాహస మొంతశౌర్యము! పురుషులన్న రావువారే పురుషులు గాని
తక్కినవారిం జెప్పవలయునా? (పురోహితునింజూచి) భట్టారకా!
నీవుపోయి శాంతిక పౌష్టిక విధులం దీర్చుము.

పురో—చిత్తము దేవిగారియాజ్ఞ. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మల్ల—చేటీ! విజయరామరాజుగారి యొద్దకు బంచిన కందుకి
రాలే దేమికారణమో? ఆయననానందేశమున మనల ననుగ్రహించు
ననియే నానమ్మకము.

దాసి—అమ్మా! దుర్మార్గుఁ డాతడు. నాకు మాత్రము నమ్మ
కములేదు. ఆయనను సందేశ మేమని?

మల్ల—వినుము.

శా. నాకుం దండ్రీవి నీవు నీసుతను నేఁ నాకష్టసౌఖ్యంబులన్
నీకు న్వాకొన నొప్పుఁ గావునను దంఁ ద్రీ నన్ను మన్నింపవే
లోకు ల్లాకులు వారికై న్వజనమునున్ తోడింపఁగా నొప్పునే
నాకుం గుంకుమబొట్టు నిల్పికదగన్ తక్షింపవే మొక్కెదన్.

అని నే నంపిన సందేశము, విజయరామరాజు పిల్లలగన్నవాడు కాని గొడ్డువాడు కాడు, నాదీనాలాపము లాలించి నన్ను మన్నింపక పోడు,

దాసి—దేవీ!—దేవర యీ సందేశము విన్నచోఁ బ్రమాదమే వచ్చును.

మల్ల—వేంకటలక్ష్మీ ! తల్లిలేని యీ పిల్లవాని భారము నీదియే సుమీ,

దాసి—అమ్మా! నీ విట్లనకుము, నీమగండు సకలశత్రుక్షయము చేసి నిష్క్రంటకముగా రాజ్య మేలంగలడు, విచారింపకుము.

కుమా—అమ్మా నాకు బుల్లి కత్తిత్తే వాల్లందర్నీ కొత్తి కొత్తి సంపాత్తాను, లచ్చిమీ ! న న్నేత్తుకుపో, అమ్మా ! యేదనకే యేదనకే, బయ్యంలే దిప్పు దొత్తాను, (అని లేచుచున్నాడు.)

దాసి—అమ్మా ! పులిపిల్ల పులిపిల్లయేగాని పిల్లిపిల్లయగునా ? రంగారాయ మహారాజచంద్రునకుఁ బుట్టిన వీనికిట్లు తగునుసుమీ !

కంచు—(ప్రవేశించి) జయము జయము, మహారాజ్ఞి ! నేను విజయరామరాజు నొడ్దకు సందేశహరుండ నయి పోయివచ్చి యున్నాడను.

మల్ల—ఏమి వృత్తాంతము ?

కంచు—నీజాబు చూచి తా నిట్లు వ్రాసియిచ్చినాడు.

మల్ల—దాని విప్పి నీవే చదువుము వినియెదను.

కంచు—(విప్పి చదువుచున్నాడు)

శా. నాకుఁ గూతురువంటిదాన వయినన్ * రాజస్యధర్మం బరిన్
జేకొంచున్ వధియించుటల్ విధి యికన్ * నీనాథునిం జంపెదన్
నీకే నిచ్చెదఁ గొన్ని మూఘ్య భృతికిన్ * నీతాలె బొట్టాపఁగా
లేకున్నందుల కాత్మగుండకుము త * శ్రీ! మల్లమాంబాసతీ,

మల్ల—(నివ్వెరపడి) అన్నా! అన్నా! అన్నా! దుర్మాధ్గుఁ డెట్లు వ్రాసినాడు ! బేలనయి నేపట్లు జాలిగావ్రాసినా, నానాథునిం జంపి

నాకుఁ గొన్నియూళ్ళు భరణ మిచ్చునట! హాహా! ఎంతదాష్ట్యము!
ఎంతపాపము? హాహా! పాపాత్ముఁడా! క్రూరుఁడా! ఇట్లు వ్రాసుటకు
నీచే యెట్లాఁడనురా? కఠినాత్మా! నావ్రాతకు జ్ఞాయునంగఁజగును
గాని నీచిత్తమెంత కఠినమో కానంతయునంగఁజగ లేదురా గుడు
ద్రోహీ! నాకెట్టియుత్తర మిచ్చితివిరా? పపి! చంకాల! వీది పిల్లలం
గన్న కడుపుకాదురా? (లేచి దుఃఖముతోచేతులు నోడించుకొని)

ఉ. నేను మహాపతివ్రతన + యేని బరార్తిని గోర నేని నా

మానస మెప్పుడున్ సుకృత + మార్గమునంద మెలంగునని, కన్

గానక భర్తఁ జంపి భర + ణంబు నొసంగెడ నన్నదుష్టభూ

జానికులంబు నప్త మగు + సంతత కష్టము లంది కుంచుచున్.

మఱియు నన్నిట్లుడుకించినవాఁడును వానిం బురస్కరించుకొని
పాపంబున కొడిగట్టిన హేదదుజంగును నేటికి మూడవవాఁడు దుర్మ
రణంబు నొందుదుడుగాక, వర్తకముపేర నీదేశముంజొచ్చి మహా
రాజు కులంబులెల్ల మాయించి పరాక్రమంబున నాక్రమించుటయు
కాక మమ్ము నున్మూలింప నెంచినపరాసుల కిటఁ బాలనాధికారంబు
పటాపంచలగుం గాక. (అని భూమిం గొట్టుచున్నది)

కుమా—(తల్లిం బొదివికొని) అమ్మా! మా బాబియ్యగారితో
కూడా వెల్లి వాన్ని పొరిచొత్తాం. అమ్మా! యేడవకే. యేడవకే.

మల్ల—(కుమారునిశిరముపుడుకుచు) నాయనా! మీ నాయనగారికి
నీవు తోడుపడు భాగ్యము పట్టలేదోయి! మండభాగ్యులము; మేము
నీయానంద మనుభవింప నోచుకొనలేదు. తండ్రీ! మే మెట్లయిన నీవు
చిరుజీవి వయి బొబ్బిలిం బరిపాలించుచుఁ గులం బుద్ధరింపుమా మా
యన్నా! నిన్నయినఁ బ్రతికించుకొనుచూర్గము తోఁపక త్రొక్కిళ్ళు
పడుచున్నదాన నోయి బిడ్డా! (జ్ఞాపక మభినయించి) వేంకటలక్ష్మీ!

చ. అరణపుదాదివీపు నను + నక్కటికంబునఁ గన్నవారినిన్

మరియును గొన్నవారిని ను + మానముగా మదిలోఁ దలంచుచున్

గురుతరభక్తియుక్తిసి గ † నుంగొనుచున్ నిరతంబు నానుడిన్
బరంగు మఁ గష్టసౌఖ్యములకీనాకయి యుంటివి గాదె యింతకున్,
గీ. నాకుఁ బరమోపకారము † లోక మెన్ను

నట్లు చేయుంగ వలసిన † యదను వచ్చె
నిపుడు నీవది చేసి నక † గృహను జూతొ
కాక కాదందవో కాని † కమలపాణి.

దాసి—అమ్మా! యిదియేమి? నన్నింతగాస్తుతించుచుంటివి? నీ
దాసదాసీజనంబు ప్రాణము లయిన సమర్పించుటకు సంసిద్ధముగా
నున్నదినుమీ! సంశయింపకము. నేజేయ నయిన దేమోచెప్పుము.

మల్ల—ఓనీ! వేంకటలక్ష్మీ! ఇహ్మహాయుద్ధంబున రావువా రెల్లం
దెగుట సిద్ధంబు ఆ సందర్భమున నంతిపురాంగనలకును మరణంబు
సిద్ధాంతంబు కావున వశవృత్తాంకురం బగు నిక్కుమాదు నెటులేని
నీవు రక్షింపవలయు నని నిన్నిట్లు ప్రార్థించుచున్నదాన.

దాసి—దేవీ! నన్ను బ్రేమించి పెంచుచున్నరాణివాసమేసోయిన
నేను మాత్ర మీపాడుశరీరమును గాపాడుకొనుచుండఁ గలనా? అట్లు
గాక కుమారుంబ్రదికించుమార్గ మున్నం జెప్పు మట్లుచేసెదను.

మల్ల—సామర్లకోటలో నాచెల్లెలు జగ్గయ్యదేవి యున్నదికదా!
అట కీబాంపిం గొనిపోయి విడిది రమ్మ.

దాసి—అయ్యో! కోటచుట్టును శత్రువులు ముట్టసించియున్నవారు,
వారిం దప్పించుకొని నే నీకుమారునెట్లు సామర్లకోటం జేర్పఁగలను?

మల్ల—నీనికి బ్రాహ్మణకుమారవేషంబు వేసి తీసికొనిపోమ్మ,
నీకీ కంచుకియుఁ దోడువచ్చును.

దాసి—చిత్తము. దేవిగారియజ్ఞ.

కుమారు—ఊ! ఊ! ఊ! ఊ! నేను సామర్లకోటవెద్దను, యుద్ధా
నికి వెల్తాను ఊ! ఊ! ఊ! ఊ! (మూలుగుచు గారాబముచేయును)

మల్ల—(కుమారుం బొదివికొని చుఱచుచు) నాయనా! చిన
 పేకటరాయా! నీవు సామర్లకోట కీ దాసీలక్ష్మితో వెళ్ళుము తండ్రి!
 అక్కడ నిన్నుఁ బ్రేమించు నీపితల్లి యున్నది నీయన్నదమ్మలక్క
 శెల్లెండు నున్నారు. వాతీతో నీవు నాడుకొనుచుఁ బాడుకొనుచు
 సుఖముగాఁ గొన్ని నాళ్ళుండవచ్చును దండ్రీ! మఱియు నా సామర్ల
 కోటతో—

నీ. వన్నెచిన్నెలతోడ † వన్నెకెక్కినగురాల
 గున్నయేనుండులు † నెక్కి గలవు
 పొన్న కత్తులనాడు † పిన్నవస్త్రములు
 సాములగరిడీలు † చాల గలవు
 కన్నులపండు వై † కమలముల్ వికసింప
 వెలయు కేశాక్షుల్ † పెక్కు గలవు
 చిలుకలు గోరువం † కలు వల్కగనులపం
 దుగ సేయు నుపవనల్ † మిగుల గలవు
 గీ. ఆటపాటలు ననువొందు † మేటిబొమ్మ
 పేటికలు నాటకమ్ములు † వేటకుక్క
 గములు సివ్వంగులును బులు † లెలుంగుగొడ్డు
 గలవు బాల్య వినోదమల్ † సలుపఁ దండ్రీ.

నాయనా! నీవీ దాసీలక్ష్మితో నటకుఁ బోయి రమ్మ తండ్రీ!
 కుమా—అమ్మా! సామర్లకోటనుంచి మల్లీ దీనితోదానా?
 వత్తే నాకు తాయిద్దం పెత్తావా?

మల్ల—(దుఃఖించుచు) నాయనా!

శా. ఈజన్మంబున నేను వెండియును ని † న్నిక్షింపఁగాఁ గల్గు నే
 యాబాడన్ సృజయింపలేదు విధి కా † లాసన్నమైయుండెనా
 కోజై వాత్మక! నీవు వెండియును రా నూరార్చి తాయిల్లమే
 యోజం బెట్టఁగఁ జాలు దాని దయలే † కున్నట్టి నేనయ్యయో!

కా. నన్నుం గన్నకుమార ! నాధననిధి ! † నాపాలిభాగ్యంబ ! నా
యన్నా ! మద్దులపట్టి ! నిన్ గవినవా † రంతంతలం బట్టు వా
రెన్నుంజల్లియునై నెడండ్రీయినన్ † హెచ్చించినన్ గుంచినన్
నిన్నుం జూచినఁ జూడకుండినను దం † డ్రీ ! నీకు జగ్గాంబయే.
హాహా ! కుమారరత్నమా !

గీ. నిన్నుం గన్నది మొదలు గా † నేటివఱకు
• నిమిష మైనను విడనాడి † నేను మనలు
చున్నయది లేదు నేటి † కా పన్నురాల
నగుచుఁ బరులపంచలకు ని † స్సంపుచుంటి.

చ. అరనిముసంబు నన్ గవమి † నమ్మ యె కుగితి వమ్మయంచు బా
వురు మని యేడ్చుచున్ బుడమిఁ † బొల్లచునుందువు కోపగింతువు
క్కెఱఁ దినిపింపఁ బోవ నడ † కింతు వయోమము గన్నతండ్రి! ని
న్నరసెడు వారలెవ్వరింక † నమ్మయు నబ్బయు లేకపోయినన్.
నాయనా ! నీవుపెజ్జిగిపెద్దవాఁడవై యువరాజ్యపట్టాభిషిక్తుఁడవై
బాబ్బిలిం బాలింపఁ జూచి సంతసించు ననుకొంటిని తండ్రి ! నాకా
భాగ్యంబు లేకపోయినది గదా !

చ. కొమరులు లేక లేక తుడ † కుం బరమేశుననుగ్రహంబునన్
గొమరుఁడ వీవుపుట్టి తని † కోరిక లీరిక లెత్తనుండి రీ
యమయును నయ్యమున్నడచే నయ్యది యెల్లనుమూఁడునాశ్చేసి
సుముఖత వారి కెప్పటికి † జూచెడుభాగ్యము లేక పోయెగా.
(ధైర్యము తెచ్చుకొని తనలా) నేనిట్లు చింతించుచున్న ఫలవిఘాతం
బగుఁ గావున వేగింపవలెను. (ప్రకాశముగా) చిరంజీవీ! నీవునీవారిం
కీర్తింగాపాఁచుబాబ్బిలినివరిపాలింపుము. పోయిరమ్మ. (చంకకిచ్చును)
దాసి—(కుమారు నెత్తుకొని) అమ్మా ! పోయివచ్చెద. (కంచు
కితో నివ్రుమించుచున్నది.)

మల్ల—(మహాధైర్యముతో) నామది కిప్పటికి విశ్రాంతిగలినది, ఇంక నేను నామగండును ఈతచృశరీరంబులవిడిచి వీరస్వర్గంబున నిచ్చావిహారసౌఖ్యంబు లనుభవించెదము గాక. కాని నాకొక్క గుండేహము, నేనును దక్కిన యాయంతఃపురాంగనలును బ్రాణములు పాయుటెట్లొ తెలియకున్నది. పరాసులు తెలలేగి కోటలోపలికిం జొరకమున్న మరణోపాయంబు చింతించుట పరమశ్రేయము. నామగండు గాని మఱియొకండు గాని వచ్చి స్త్రీల నెల్లరంద్రెళ్ళసేసినచో ననుకూలంబుగా నుండునుగదా ! (ఆలోచించుచున్నది.)

[అంత నుఱియొక దాసి ప్రవేశించును]

దాసి—అమ్మగారూ! మన చెలికాని వెంకయ్యగారువచ్చి వాకిట నిలిచియున్నారు దేవిగాఁతో మనవి చేయు మని నెలవిచ్చినారు.

మల్ల—పితృప్రతిమానులగు వెంకయ్యగారికిం బ్రవేశింపరాని తావులు గలవే? శీఘ్రంబునం బ్రవేశ పెట్టుము.

దాసి—చిత్తము, (నిష్క్రమించుచున్నది.)

వెంక—(ప్రవేశించును)

చ. అనడలు బేలలున్ నిరప † రాధులు సాధువులున్ బతివ్రతల్
వనితలు వారిఁ జంపుమని † వ్రాసెను నానుచుటన్ విధాత లోఁ
గనికర మింత లేక, కను † గానక తొంటిభవమ్ములందు నేఁ
బొసరిచినట్టిపాతకము † వోయిది దీనికి నేడు దిక్కయో!

మల్ల—బాబయ్యా! యేమి యీ వెట్టితనము!

చ. తెలియఁగ నెంతవారు నిలఁ † ద్రెళ్ళిరి కాని యొకండు మిత్తిక
న్నుల మసిఁబ్రామిహేల్పుటకఁనుం గొనియే వినియే యెఱుంగమీ
పొలిసెడుసంతయున్ వినియు † బూమె లెఱిగియు నుట్టిగట్టియు
య్యెల లిటులాగుచుందు మని † యెంచుట వెట్టితనంబకాదొకో,
మ. మనకుం దక్కినజంతుజాలములకున్ † భావింప విజ్ఞాన మొం
డొనరున్ భేదము, సర్వమున్ సమతమైఁనుండుంగదా జ్ఞానులై

చనుమివంటిరె విక్కమైవచ్చుతికిం * జచ్చింపగా న్యాయమే !
మును రామాదులు వోవరేయొకడు సేకామిం దిడుంకయ్యెనే.
కావున నీ వెందులకును గొండల బుడకుము, నీ వెందులకు వచ్చి
తివో చెప్పము. రాజకార్యానిర్వాహకుండవు కమ్ము.

వెంక—అమ్మా! మహారాజో త్రినిచ్చి న న్నంతఃపురమునకుఁ
బొమ్మని యాజ్ఞాపించినాడు వచ్చినపని నివేదించుటకు నాకు నోరు
రాక పరితపించుచున్న వాడ నమ్మా !

మల్ల—అయ్యో! నీవు వచ్చిన పని నాకు దెలియును. దానికి నీవు
చింతింప నక్కఱలేదు తొల్లి యల్లాయుద్దీను చిత్తూరుకోట ముట్టడిం
చినప్పుడు పద్మినీప్రముఖరాజపుత్రస్త్రీ లెల్లదను మానథంగ మగు
నని చిచ్చునం బడి చచ్చి ప్రఖ్యాతి నందరే ! మాకు నట్టిఖ్యాతియే
రా దలంచుకొని యున్నది.

వెంక—అమ్మా! నాకు జేతులాడకున్నవి. నే నెల్లు రాజాజ్ఞం
దీర్చు గలవాడనో తెలియకున్నది తల్లీ !

మల్ల—చేతు లాడకున్నవి కాళ్ళాడకున్న పన్న మాటలం కట్టి
పెట్టుము. కార్యంబు దెరువాడవు గమ్ము. నా కాయహారాజుక త్రినిటు
తెమ్ము. నీవులోనకరిగిరాజాజ్ఞ నెఱవేద్దుము, (క త్రిబుచ్చుకొనును)

వెంక—హాహా ! పరమేశ్వరా ! స్త్రీరథాపాతకంబున నన్నుం
బడవై చితివిరా ! హాహా ! (అని లోపలికిఁ బోవుచున్నాడు)

మల్ల—(క త్రికి నమస్కరించి)

మ, కలవై నం గలువక్రియావిముఖులై * గన్నట్టు ధర్మస్వరూ
పులచే దేజము నొంది నీవు జగమున్ * బ్రోవంగ నెల్లప్పుడున్
ఖలులందు న్నెడుదానవేనిఁ దృటిలో * నాకంతముండ్రుంచి నన్
గలియన్ గూరిచి జీవితేశుపడముం * గావం గదే శస్త్రరూ !

(క త్రి యెత్తుచున్నది—తెర పడుచున్నది)

ఇది చతుర్థాంకము:

(శ్రీ)

బొబ్బిలి యుద్ధము

పంచమాంకము

స్థలము : యుద్ధభూమిలోని డేరా

[అంతదుబాసిలక్ష్మన్నతో నాసీనుడగు బుస్సీప్రవేశించుచున్నాడు]

బుస్సీ—లక్ష్మన్నా! యుద్ధవిశేషములేమి? మనవీరు లెట్లుపోరుచున్నాడు?

లక్ష్మ — దేవా! లాడూఖాన్ పురస్కరంబుగామనసైన్యంబంతయు గోటలోనికి బ్రవేశించుట కనేకనాధనోపాయంబులం బ్రవర్తింపజేసి జెట్టిఁ జీమలు మూఁగినట్లు చుట్టును మూఁగి ముట్టడించె. అపుడు గోటలోని దాదులెల్లరును బురుజులెక్కి నూనెగాచి పోసియు, తాల అువ్వియు, నగ్ని బాణంబు లేసియు నీటెలం బొడిచియుఁ గత్తుల మొత్తియు, బోరి మనవారి నెల్లఁ బోఁ జేసిరి.

బుస్సీ—హాహా! బొబ్బిలిలోనున్న దాదులకు నంత పొరుషమా? తరువాత?

లక్ష్మ—తరువాత నిరువాగు యోధులకును మహాయుద్ధం బయ్యె. క, లాడూఖానుం డీనునఁ

బ్రోడతనంబున కొకింత † మోగుం బనుచున్
బోడిమిఁ నుపాకిగుండ్రకు

వీడక వప్రమున కెక్కి † పెనఁగెం గడిమిన్.

బుస్సీ—హాహా! లాడూఖా నెంతపని చేసినాడు!

(తెరలోఁ బెద్ద కలకలము)

బుస్సీ—లక్ష్మన్నా, ఆ హాహాకారం బేమి?

లక్ష్మ—(పరికించి) పరాసువంశ శేఖరా! మహాప్రద్రవము వచ్చి నది. లాడూఖాను కోటపై కెక్కి పోరాడుచుండ వీరు శాకాక్షుడుక్కున నాతనిం దుపాకివారంబెట్టిననతం 'డల్లానబీ' యని క్రిందికి బిల్లమిరంబువేసి కూలినాడు.

బుస్సీ—హాహాహా! ఎంతపని జరిగినది లాడూఖా నెంత పొర బాటుచేసినాడు! తాను సేనానాయకుండై యుండి కోటయొక్కటకు సాహసింపవచ్చునా! ఆహా! బాబ్బిలివారె తళూరులు? ఎంతధీరులు! వారితో వైరము వలదన్న నామాట హైదరు వినకపోయెనుగదా! అయ్యో! సేనాని వోయిన సేన లెల్లు పడుచున్నవోకదా?

లక్ష్మ—హాహాకారము సేయుచు మనసైన్య మెంతయుఁ జెల్లాచెదరై పాతినం గాంచి హైదరుజంగు చేయెత్తి పిలిచి లాడూప్రముఖులం బురికొలిపె; వారు నతని నిందించు కొనుచుఁదెగించికోటపై నోటలేక పడిరి. పూరపాటిరాజు తనదళముతో బారికిందొడుబడియె. అప్పుడు బాబ్బిలి యోధవరులు మహాధైర్యంబున నాయోధనంబు చేసి వారిం బాటఁ దరిమి రని తెలియవచ్చినది.

బుస్సీ—ఆరేరే! మాలసూ విజిగి పాతినాఁడా! హాహావీరవరులార! రంగరాయప్రభానయోధులారా! మీరెంతఁ బరాక్రమవంతులు.

లక్ష్మ—అది యంతయుం గనుచున్న హైదరు.

శా. లాడూగూలెనులూసుముఖ్యులు గడున్ + లావేదివెన్నిచ్చి తా
హాడంబారిరిసర్వదేశముల ము + న్నోడించు నాపేరునుం

బాడై పోయె నిఁ కేమిచేయుదును నా + వారెన్నగాఁ వేసవే

నాడన్ స్వల్పమువారిగెల్పుటయుఁ గ + ప్రాసాధ్యమయ్యెంగటా

అని చింతాక్రాంతచిత్తుండై తత్తరంపడుచు సేనకాజ్ఞాపించె. అప్పుడు ఘకురుల్లాఖాన్, హుసనల్లీఖాన్, సిద్దిబిలాల్, లాసూఖాన్, మొద

లగు తురుష్క యోధులును ఛత్రపతి రామచంద్ర ప్రభృతులతో. విజయరామరాజును బుట్టికొని తమతమ సేనలతో సంగడిచుట్టు ముట్టడించి మహాప్రభూ !

(తెరలోఁ గలకలము)

బుస్సీ—సందడియగుచున్న దది యేమి ? చూడుము.

లక్ష్మ—(కొంచెము లేచిచూచి) హైదరుజంగును విజయరామరాజు నెవరినో యిద్దఱ నాడువారిఁబట్టి యిటకుఁ దెచ్చుచున్నారు.

బుస్సీ—ఎవరువారు ? వారిఁబట్టి తెచ్చుటకుఁ గారణ మేమి ? సరేవిచారించుముగాక. (అంత స్త్రీ వేషధారులగు ధబులును, దక్కిన వారును ప్రవేశించును.)

విజ—(సలాము చేసి) పరాసువంశాగ్రణీ ! (ధటులం జూపుచు) వీరిద్దఱును బొబ్బిలిదుర్గఁబునుండి వచ్చుచుండనాకారవాక్పరాక్రమాదులం బట్టి మాకనుమానంబు పుట్టి వీరి నిటుపట్టి తెచ్చితిమి.

హైద—వీళ్ళేబద్మాషుల్ వున్నారు. వీళ్ళకి తగినా సిచ్చా సేయవాలా వుందీ సర్కారు.

బుస్సీ—(పరికించి తలయూచి) మీరెవరు ? ఎందుండువారు ? ఇట కెందునిమిత్తము వచ్చియున్నారు ?

ధటు—అయ్యోరు ! మేము ఆడంగులము మాది బా—కాదు గొల్లపల్లి కూరలమ్ముకో వొచ్చి మోతున్నాం బాబు !

బుస్సీ—ఇంతడండు వచ్చి చుట్టును ముట్టడించి యున్నది. మీరు భయములేక లోని కేదారిని వెల్లినారు.

ధటు—బాబు ! మాకు డండు బయ్య మే టండి మమ్మేమి సేస్తది ? పెరటిదారిని కోటలో కెళ్ళొచ్చిన్నాం సామి !

బుస్సీ—మీరు తాండ్రపావయ్య నెఱుంగుదురా ?

భటు—తెల్లొరి లేస్తే లచ్చాపదకొందుమా ట్లాచ్చేవాళ్ళం పొయ్యేవాళ్ళం మాకు తెల్లొ బాబూ! తెల్పు.

బుస్సీ—అతఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు? ఏమిచేయుచున్నాడు?

భటు—దొరగోడు! ఆదొరగోడు కోట్లానే వున్నారండి. యుద్ధస్థ యత్నం సేస్తున్నారు. బాబో! సెప్పలేమే ఆకత్తులేయ్ దుపాకు లేయ్ లచ్చల్లచ్చలే మోగుసేళాడు బాబు!

బుస్సీ—(భయముతోఁ దలలో) పాపారాయఁడు గోటలోనున్న చో నింక మనపని సున్నయే. కానివిచారిం చెడంగాక. (ప్రకాశముగా)

ఇంత సేనతో నతఁడు పోరులకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడా? ఎట్లు పోరఁ గలఁడు?

భటు—ఆఁకి బయ్యమేం బాబూ! సేత గత్తిముట్ట రంటే మీ పిరంగీలు గిరంగీలు మక్కుతుక్కయి యెగిరిమోతాయి నానావి రంగా!

విజ—పాపారాయనికిఁ బిరంగు లన్న భయమే లేదా? దానికేమి గాని అతఁ డిప్పుడు రాజములోనుండఁ గోటలోనున్నాఁడందు రేమి?

పైద—వీళ్ళూ దొంగల్లాటా సేప్తాదీ వుంది. వీళ్ళకీ తనిఖీ సెయ్యవాలా వలజూర్!

బుస్సీ—మీమాటలు మాకు సందేశములుగా నున్నవి. మిమ్ము బరీక్షించెదము.

భటు—అమ్మగో వచ్చినోళ్ళం మ మ్మెందుకండి పరీచ్చ? మాకా డేటుండండి?

బుస్సీ—లేకున్న చో మాకు భయము లేదు. మిమ్ము విడిచిపెట్టె దము. మీదుస్తులు వస్తువులునుం జూపుఁడు.

భటు—(భయముతో నొకరి నొకరు చూచుకొనుచున్నారు.)

విజ—ఏమి సంశయించుచున్నాడు? మీరు కూర లమ్మవచ్చిన వారేని మీకీభయ మేల?

హై—దొడ్డి పరిచ్చ నేస్తం వోయ్. తిన్నా సూప్తా లేకపోతే
తలా పోతానీ మీకీ ఖబర్తార్. (బట్టకొంగుబట్టి బోవుచున్నాడు.)

భటు—అయ్యో! నా చేబయ్య! కింక నలాం ఆకోళ్ళిం ముట్ట
కోక బాబు! తప్పుబాబు! అన్నీ సూపుతాం సూడు బాబూ!

(తట్టలు నేలఁ బడవై చి రొత్తెలు మొకలైనవి వెనజమ్ముచున్నాడు)

బుస్సీ—(పరికించి) వీరిబట్టలలో నేమున్నదో కాని తట్టలలో
నేమియు లేదు వీరు నిజముగాఁ గూర లమ్ముకోవచ్చినవారే యని
నాయభిప్రాయము

హైద—వీళ్ళు దొంగలే వున్నారే. వీళ్ళకీబట్టలేనికీసేసి నమ్మ
రాలావుంది. లేకపోతే నఫాయి సెయ్యవాలా వుంది (బట్టలాగఁ
బోవును)

భటు—ఆడంగులం బాబో! మాట్టకోకు బాబో! తప్పుబాబో!
తప్పుబాబో! (కటునిటుఁ బటుఁగు లెత్తుచున్నాడు.)

హై—అరే బద్దామ్! తమాషా కర్రేహేతూ!
(కొప్పుబట్టి లాగుచున్నాడు అదియూసి చేతిలోనికి వచ్చుచున్నది)

హై—క్యారేభాయ్! మొగది వున్నదీ?
(కట్టుకొంగుబట్టి యూడలాగ, గా చడ్డీతో, బుకమ్మఁడు కనుపించును)
విజ—(రెండవవాని నట్లు చేయుచున్నాడు)

భటు—(మొలకు నొడ్డాణముగాఁ జుట్టుకొన్న కత్తులు తీసికొని
త్రిప్పుచు) మేము రంగారాయని క్రథా భటులము. స్త్రీలముఠాము,
పాదుషముగల పుడుషులము పుడుషులై నవాడుఁడు మమ్మెదిరింపుడు

అండలు—(కత్తులు త్రిప్పుచు దెరిచాటుకుఁ బోవుదురు.)

బుస్సీ—అక్కన్నా! ఏమి యీ మహాయద్ధం! ఇద్దఱతో నింత
మంది పోరఁ జూతున్నవారు! వీరు వీరిపురుషులుగాని సామాన్యులు
గాదు. హాహా! యేమి వీరికరలాఘము! మండలాకార పరిభ్రమణం
బున వీరికత్తు లెన్ని కత్తుకలు తీసినవి?

[తెరలోఁ దుపాకులు ప్రేలుచున్నవి.]

బుస్సీ—లక్కన్నా! బొబ్బిలిభటులుకూలినట్లున్నాడు పరీక్షింపుము

లక్క—చిత్తము, దేవా! గోళ్ళఁ బోవుదానికి మనకు గొడ్డళ్ళు పట్టవలసి వచ్చుచున్నది.

అందఱు—(ప్రవేశించుచున్నాడు)

బుస్సీ—అడవేషము వేసికొని వచ్చిన సామాన్యులిద్దఱే యిట్టి బీరంబు చూపిరి. వీరి మించిన వారెందఱునురో? వారిం జంపుట మన కసాధ్యము మన మింక మఱిలి పోవలసినదే. పాపారాయఁడే కోటలో నున్నచో మనల నెల్లల నలిపినట్లు నలిపివేయక మానడు.

విజ—మహాప్రభా! నేనరవాడు దీని కింత చింతించఁ బనిలేదు. పాపారాయడు లేడు. మనకీయుద్ధమున విజయము సులభసాధ్యము.

లక్క—స్త్రీ వేషధాతులీయిద్దఱును బాపరాయనికి వార్తాపత్రికం గొనిపోవుచున్నారని నాతలంపు.

విజ—ఇదియే నిజము. కాని వీరికడ బాబు కనఁబడకుండుటాశ్చర్యము.

అందఱు—(వెడకుచున్నాడు.)

లక్క—నాకుఁ జూడ జాబీరొట్టెలలో నుండునా యని తోచుచున్నది.

హై—(రొట్టె నలిపి తాటియాకుం బట్టికొని) అరే హల్లా! రొట్టెలు నడుమాజాబుల్ పెట్టివండినార్, దేఖోమయా! దేఖోదేఖో

విజ—(పుచ్చుకొని కడిగి తుడిచి) అన్నా! ఎంతమోసగాండ్రు బొబ్బిలివాడు! పిండిలో బాబు పెట్టి రొట్టె కాల్చుట యెచ్చటను జూడలేదు హా హా హా! (అందఱుం జూపుచున్నాడు)

బుస్సీ—రాజా! బాబు చదువుము.

విజ—చిత్తము. (చదువుచున్నాడు)

నాప్రియమైన బాపపాపారాయనికి రంగారాయడువ్రాయు విజ్ఞాపనము.

శా. బావా! రాముని మోరకృత్యమున లోఁ భస్వాతులాశాత్రపుల్
వేవేల్ త్రోవలు గానిత్రోవలను దోర్న్వీర్యమున వచ్చిబల్
తేవం గోటను ముట్టడించి కిపుఁడు ధీరంబున వచ్చి నీ
చేవం జూపి విపత్తునూడి తొలగఁగఁ జేయఁగదే నీప్రజా.

రింగారాయఁడు.

బుస్సీ—అమ్మమ్మా! ఇప్పటికి నాకు గుండె నిబ్బరమైనది.
పాపయ గోటలో లేనికూట నిశ్చయమైనది.

విజ—దేవా! నేను మనవి చేసికొనియూడ లేదా?

శా. ఏపుం జూపెడునట్టి క్రోలుపులి కిం ధీరదగ్గిరొనట్టి యా
పాపారాయఁడు లేడు వీట నితరుల్ ధావింపగా నెంతవా
రీపట్లన్ నెఱకాఁడు లేని చెలి న ధీగోటం జూజాయలన్
జేపట్టం దగు నీదు యోధుల కింకం జుతింపగా నేటికిన్.

హై—పాపయ్యకీ హితా ఫికరూ పడతా వాడూకాద్
వాడి తాతా వస్తే నేమివోయి చవంతో పేల్చివేస్తామే

లక్ష్మ—

మ. యవనాధీశ్వర! తాండ్రపాపయ మహా ధీరంభశుంభత్రుభా
వవిధిజ్ఞం డని నాకునుం దెలిసె నీ వాక్యంబు కాదం చనం
దవులు గాని జయింపరా దతని నీ దండంతయుం గూడినన్
నవిమర్శంబులు రామరాజనుడు లె న్నన్ దీని కిం తేటికిన్.

బుస్సీ—మన కిపు డావిషయమై చర్చింపవలసిన పనిలేదు. పాపా
రాయఁడు మహాసమర్థుఁ డనుట నిర్వివాదాంశము. ఏది యెల్లయిన
నతఁడు లేడు గావున మనకు విజయం బగు నింక మీరెల్ల జింతఁ
దక్కి పోయినకుం బొందు. (తెరలో గలకలము)

దావారికుఁ—(ప్రవేశించి) సలామాలేకుం బండగా నేయాలీ!
గోటలోకి దాటి ఆడావాడూ వస్తాడే. వొకటి బొమ్మన్ బచ్చాకు

తెస్తాడ్, మనవారో మనయం నోచీ వారికి పట్టి తెచ్చాం సెప్పినారో సాహెబ్.

బుస్సీ—వారిని శీఘ్రమునం బ్రవేశ పెట్టుము.

దావా—చిత్తం చిత్తం. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

[అంతచిన వేంకటరావు నెత్తికొని దాసీలక్ష్మియు కొండలు జవానులు ప్ర॥]

జవాన్—వీడికి హనుమానంసే పట్టి తెచ్చినామ్.

విజ—(పరికించి) ఈ కుమారుడు రంగారాయని కుమారుడనియు నిది మల్లచూడేవి దాసి యనియు నేనూహించితిని.

బుస్సీ—(వారిం దిలకించి) ఓసీ! ఈ కుమారుడెవరు? నీ వెక్కడికి వీనిం గొనిపోవుచుంటివి?

దాసి—(వడకుచు భయ మభినయించుచున్నది.)

హైద—దొంగా ధగిడి యిద్ది దీన్ని నట్టి కొయ్యవాలా వుంది. విజ-మ. తళుకుంబంగళాబాడి లిడెమమేల్ + దై వారు నెమ్మేరునున్ నెల రామద్దులముటగట్టు మొగమున్ + నిద్దంపు చెక్కిల్లుచే రలఁగొల్వందగువాలుగన్నులును దోరంబైన ప్రేల్పేతులుం గలయీపుత్రుడు రంగరాడ్విభుంకున్ + గాకేరికింబుట్టునే.

ఇతఁడు రంగారాయని కుమారుడు. వీని నిది రక్షించుటకుఁ గా నెటకో గొనిపోవుచున్నది.

బుస్సీ—ఓసీ నీకు భయములేదు. నిజము చెప్పుము. నిన్ను రక్షించెదను.

దాసి—అయ్యా! నేను—(వడకుచు) మల్లచూడేవి దాసిని. నాపేరు వేంకటలక్ష్మి.

బుస్సీ—ఈ కుమారుడెవరు?

దాసి—ఈపిల్లవాడు బ్రా—రంగారాయ మహారాజ కుమారుడు. వీనిపేరు చినవేంకటరావు

బుస్సీ—వీని నెటకుఁ గొనిపోవుచుంటివి? బ్రాహ్మణ వేషమేలనై చితివి?

దాసి—అయ్యో! వీనిని సంరక్షించుటకు సామర్థ్యకోటకుగొనిపోవుచుంటిని వీరిం బరాసులు పట్టుకొందుకో యని భయంబువంజేసి చ ప్రకటముగాగ బాడబుల † బాటని వేషమువేసి దారిలో

బికిరము నెత్తికొంచుఁ గడు † బీకున మెప్పుడుఁ బోవుచుండగాఁ నకటకటా! మెకంబులకు † నైభయవం బగు కాదుకోనిఁ జేరుకొనఁగ నయ్యెడయ్యపు గు † రుల్ గడవంగ నురుగు దుండునే గీ. మల్లనూజేచి దా నిట్లు † మెల్లమెల్ల

బాలకుని గొంచుఁ బొమ్మని † పంపె నన్ను

నేను సామర్థ్యకోటలో † వీనిఁ జేర్చి

వచ్చి యిట్టైతి నేమందు † వ్రాతఫలము.

గీ. కోటలోపలి వారలు † గూలిపోవ

బాలకుఁడు దిక్కులేక తా † గూలు నంచు

నెంచి యిటు నేమని ట్లయ్యె? నేమి నేయు

దాన నెటు చొత్తు నిం కేసి † యశాను దిక్కు.

బుస్సీ—కోటలో వారందఱుం గూలుటయేమి?

దాసి—య. ఆకటా! యేమనిచెప్పుదాన జగదీశబాలకునైన న్యంబుపో

రికి రా భీకరవృత్తి నల్పబలు లా † రేచర్ల వారెల్లు చా

వక నిల్వంగల రిట్టిచోనగరిలో † వామాత్తులున్ మానభం

గకరం పొనని వచ్చునంచుఁ దెగ సంకల్పించిరెట్లానోకో

బుస్సీ—కటకటా! కోటలో నాబాలగోపాలముగా స్త్రీపురుష జనం బంతయును జావనెంచి సాహసించియున్నదా? (విచారించుచు) విజయరామరాజా! నీవెంత ఘోరకృత్యంబునకొడిగట్టితివి. బాబ్బిలి వారిత శౌర్యవంతులు మానవంతులుననిచెప్పవైతివిగదా? మనము చతురంగబలంబులతోఁబోయిన బాదువచ్చి శరణుఁజొత్తురంటివిగాని

చత్తురని చెప్పక నన్ను మోముచేసితీసికొని వచ్చితిని గదా! ఇంక
మన మేమి చేయవలసియున్నది?

హైద—దుమ్మాగుల్ వారికి మీరు విచారం సెయ్యవాలా.
జహాల్ లేద్, లేకాపోతే వానూవచ్చీ మనకిపాడ్దనా సెయ్యకాపోర్.
మన లచ్చం వారికి లేద్, మనకి సంపవాలా వున్నాన్.

లక్ష్మ—ఈతండు చెప్పినట్లు వారు పరమదుర్మార్గులు. లండలు
మహారాజులువచ్చి మనదర్శనముచేసివారు కానివారురా లేదుకదా!

క, ఎదిరించునట్టివారల

బెడరించి యడంగఁ ద్రొక్కి † చిత్తచ్యుతిమై

గొడలంద జేసి కూల్చుట

పొడలినధర్మంబు గాదె † భువ నేనులకున్.

కాపునమనమిపుడువారితో యుద్ధముచేసి వారినిసంహరించుటరాజ
ధర్మంబుగాని ధర్మవిరుద్ధంబును బాపంబునుగాదు. చిత్తగింపుము.

మ, కినుకన్ రాముడు రావణుం దునుమడఁకృష్ణుండు కంసాదులన్

దునుమన్ లేదె కిరీటి కుంభభవునిన్ † దూలింపఁజే ధర్మజు

డును శల్యుం బరిమార్పఁజే గురుసుతుఁ † మంగోయఁజేదాయలన్

మన మేపాటిమహాత్ము లెందఱకులన్ † మాయంపరేపోరులున్

విజ—వెలమవా రందఱకు నందు విశేషించి రావువారికి దురభి

మానంబు మెండు. శౌర్యవంతుల మని కన్నుఁ గానక ప్రభువులపైఁ

బ్రతిఘటించి యున్నవారు వారి నెల్లరం ద్రెళ్ళ నేయుట యుత్త

మంబ కాని యనుత్తమంబు కాదు. మఱియును,

క, ఈషన్మాత్రుడ యైనన్

ద్యేషించినవానిఁ ద్రుంప † విహితము శత్రో

శ్చేషం న శేషయే త్రను

భాషణము విభాషణాబు † ప్రభువరులకున్.

కావున నీరంగరాయకుమారు నిపు డనుగ్రహించి పుచ్చితిమి యేని మన కెప్పటికైన వీరివలన ముప్పు రాకమానదు దేవకమాజ్ఞయేని వీని విషయ మాలోచించెకంగాక.

బుస్సీ—(ఆగ్రహముతో) ఓరి దురాత్మా! నీనాలిక చీలికగాను రాక్షసాధమా! నో రెఱుంగని పసిబాలుండుం ప నీ నోరెట్లాడినదిరా? పశుప్రాయుఁడా! నీది బిడ్డలం గన్నకడుపు కాదురా! పాపాత్ముఁడా! ఈ కనుగందు నిన్నేమి చేసెనురా? క్రూరుఁడా! ఇట్లుపలికిన నిన్నేమి చేసెదనో చూడురా? (పనికింది) ఓహో! లానూ—కి

కిజ—(భయ మభినయించుచున్నాఁడు)

హై—హీనిజయరాజా పబువులాకమ్మంసెప్పినాడే గాని దుసరా లేదే, కోపం నేయకా వీని రచ్చించావాలా పార్దనా సేస్తాన్ సలాం సేస్తాన్ రచ్చించా వాలా రచ్చించావాలా సర్కార్!

శక్తి—క. ఋణశేష మగ్ని శేషము

రణ శేషము కూడ దనుచు † రాజులధర్మం

బలుమాత్రమైనదానిం

గణింపమిఁ గీడువచ్చు † గడ లోకేశా,

దీనంజేసి మన విజయరాయరా జెట్లు చెప్పెనుగాని—

నీ. పాలబుగ్గలవాని † పసపువిగ్గులవాని

పున్నయనెలఁ జోలు † మోమువాని

పాలుఁ గన్నులవాని † వ్రేలు చేతులవాని

చుట్లువాటిన లేత † చుంచువాని

మొలక నవ్వులవానిఁ † జలుక కొల్కలవాని

డంబైన తొగరు గ † డ్డంబువాని

ముద్దు గుల్కెడువాని † ముచ్చటాడెడువాని

ముక్కుపచ్చలఁ దేరు † ముగుపు కాని

గీ. కాలు పేతులు గడలించి † లీలనాడు

నట్టివానిని గనుపండు † వైసవాని

జెలగు చిన్నారి పొన్నారి † చిట్టివాని

వీనిఖలు డైన జంపింప † బూను నోలు

బుస్సీ—దానం జేసియా యిట్లుపలుకుట, కానీ వీనిరిక్షించుటయే
పరమధర్మముగాని శిక్షించుటధర్మముగాదు. పాతకంబు కాకరంబు
మన కీచిటులేవలన వచ్చు నపాయంబును లేదు వీనిం జూచినప్పటి
నుండియు నాహృదయంబు దూరపార్శ్వమై పరితపించుచున్నది.

విజ—మహాప్రభూ! నోరు లేని పిల్లవాఁ డితఁ జేమిచేయుననియా?
ఇది పులిపిల్ల దీమిచేయునో జేవరయే గ్రహింతురుగాక.

బుస్సీ—(శాంతించి) వీనిశౌర్యమెట్టిదో నాకిప్పుడు చూపఁగలవా?

విజ—చిత్తము. (కుమారుని చెంతకరిగి) బాబూ! నీవెవ్వనిబిడ్డవు?

కుమార—నీ కే సెప్ప.

హైద—నీ పేరెప్పు బేటా?

కుమార—నీకెందుకు సెప్పాలి? నువ్వేడు?

బుస్సీ—నాయనా! మీనాయనగారి పేరెవరు?

కుమార—నీ మంచి, నీకు సెప్పా దంగదావుగాద్.

అండలు—(ఆశ్చర్యమభినయించుచున్నాడు)

దాసి—(కుమారుం బొదువుకొని ముఖించుచున్నది.)

కుమార—లచ్చిమీ! యేదవకే యేదవకే నీకు బయ్యంలేదు.
వీల్లం డర్నీ చితకొత్తేస్తాను. బయ్యంలే దేదవకే.

విజ—(నానాఫలములు, కజాయములు, బొమ్మలు, సొమ్మలు,
కత్తులు మొదలైనవి బల్లమీఁదన నమరించి) కుమారా నీకేమి
కావలెనో దీసికొని భక్షింపుము.

కుమార—(మాటుమోము వెట్టుచున్నాడు)

బుస్సీ—విడ్డా ! యిటువచ్చి యిందు నీకేమికావలెనో తీసికొని తినుము.

కుమా—(చంక దిగి యటు నడచి కత్తిపుచ్చుకొని యొరతీసి విజయరామునికై చూపి బడిపించి పండ్లు తెగనటగుచున్నాడు)

విజ—మహాప్రభూ! చిత్తగి చారా ? ఇవి పులిపిల్లకాని పిల్లిపిల్ల గాదు. మఱిరెండువర్షములు పైబడిన మనలఁ బిడివెట్టక మానదు. కావున నామాట విని వీని నేనుఁగుకాల మట్టించుటకో, పిరంగివాతం గట్టించుటకో ముడల యొసంగుము.

బుస్సీ—హాహాహాహా ! మహాపాతకవర్తీ ! పాపాత్ముడా ! ఇట్టి లొకోత్తరగుణాన్నియం డగు నిక్కుచూరోత్తముని జంపుచుని చెప్పు చుంటివి ! నేను బాపాత్ముడనై నీమాట విని వీనిం దల్లిదండ్రులకుం బెడఁబాపితి నక్కటక్కటా ! ఇంక నేనీ యుద్ధంబుమాన్సి నీరాజ్య మంతయు శౌర్యోధియుగు రంగరాయునికొసంగి నాదేశంబునకుం బోయెదంగాక. (క్రోధముతో లేచి) హైదరుజంగా ! అన్నము పున్నె మెఱుంగని పసిబాలాం జంపుచుని పలుకు నీకిరాతునిం బిరంగి వాతం గట్టి ప్రేల్పింపుము. ముచ్చాటికి నాజ్ఞ యొసంగితి. వీని నా యెదుటినుండి తొలంగింపుము.

లక్ష్మ—

మ. అఁధారో భ్రువరద్య ! ఘోరననుకం + బానిప్పు డిట్లాగ్రహం
బవునే? నీకితఁ డుత్తముఁడుగా + కజ్జనుండే క్రూరుండే
నవిమర్శంబుగ రాజధర్మమున నీ + చందంబునం బల్కినాఁ
డవమార్గంబునఁ బట్టలే దితిని ని + ట్టాడంగ న్యాయం బటే.
చ. శరణము నొంది దీనుడను + సాకు మటంచును వేడ నీతని
గరుణ దల్లింపగా నధియ + కల్పితదాన మొసంగి ప్రోచియున్

వరనుండ నైన నీవాక * నెపంబునఁ జేసివధింప నెంచుటల్
గురుతరపాతకఁ బ్రకటఁ గోపము దీర ననుగ్రహింపవే,

విజ—(బుస్సీ దిక్కుమొగంబై)

మ. అపరాధ బానించివాడ నరికే * పాపేక్షనీబాలునిన్

గృహలే కజ్జాడనై వసింపు మనుచున్ * నీచోక్తులం బల్కితిన్
వివరీతంబయి ప్రాణనొడ్డ మగుచుక * వింతల్ జనించెం గటా
కృపతో నన్ను ననుగ్రహింపు మికఁ దండ్రీ! తప్పనైరించుచున్
హై—రాజాకా తప్పులేదే, మహర్బానీ రఖోనర్కార్ !

బుస్సీ—మీ రండలు నింతగాఁ జెప్పుచున్నాడు గావున నితనిం
గటాక్షించితి రాజా! నీవింక బుద్ధిఁలిగి మలంగుము సేనానాయకు
లారా! మీరీకుమాదు దీసికొనిపోయినాపటకుటీరంబునసంరక్షింపుడు
(అని కుమారుంబాదవి తొడపైఁగూరుచుండఁబెట్టుకొని ముద్దులాడి
కుమారా! నీకేమి కావలెను? కజాయంబు వెట్టించునా? తండ్రీ !

కుమార—ఊహుఁ! (విజయరాముఁజూపి) వీన్నీ కొత్తాలిక త్రియ్యి

అండలు—(ఆశ్చర్య మభినయించుచున్నాడు)

స్సీ—తండ్రీ! నీవీ దాసితో నాయంటికి వెళ్ళి సుఖంబుగా
నుండుము. నేనిదె వచ్చి నీ కన్నియు నిచ్చెదను. (దాసి కందిచ్చును)

(తెరలోఁ గలకలము)

హైద—బడాయుద్ధం జరుగుతాదీ వుంది. మాకీ పోవాలాహుకుం
దేవ్.

బుస్సీ—సరే ! మీరండలు బోవచ్చును.

బుస్సీ—(తెరలో) హైదరును విజయరాముఁడునునన్ను మోసము
చేసివమాట విజము, బొబ్బిలిరాజులు, సిద్దోషులు, అభిమానధనులు.
హైద్రాబాదును మహాపాతకము, పోరాటంబుచూసి వారిరాజ్యము

వారి కేచ్చి పోవుదునా? (అగోచించి) ఇంతకు వచ్చిన తరువాత నేను వెరుకదీయుట మంచిదికాదు నన్నెల్లరును విజ్ఞివాఁడందుకు, కానీ! కానున్నది కాకమానదు (ప్రకాశముగా) లక్ష్మన్నా! యుద్ధమెట్లగుచున్నది?

లక్ష్మ--(చూచి) చేవా!

మ. అదిగో చూడుము కోటకొత్తడమునన్ ♦ హాసాస్పృహరీటతోఁ బదివేలేన్లుల శక్తిగల్గిఁటాడ ♦ ర్పంభాష్పనర్తించునా

చదురుండే సుమి రంగరాయ విభుఁడా ♦ చక్కిన్ మహాశౌర్యసం పదతో నిల్చిన యోధులే తెలియధః ♦ ర్మారాయమఖ్యుల్ ప్రభూ!

బుస్సీ—ఆహా! రంగరాయఁడు శౌర్యమెల్ల మూర్తీభవించినట్లు కన్నట్టుచున్నాఁడు. వీనిదర్శనంబునం జేసి నాకన్ను పండువయైనది (పరికించి) ఓయి! మన సేనలు పాటుచున్నవేమి?

లక్ష్మ—

మ. సరసారాయఁడు ధర్మరాయఁడును జి ♦ న్నారాయఁడుందొట్టిపోటరు తెల్లం జెల రేగి తెచ్చు మెయిఁ గోటన్ వీడిపైవచ్చిమేల్ కరవాలంబులు నీటెటన్ సురియులున్ ♦ గైకొంచుఁబోరంగహైదరు ముఖ్యుల్ వెఱగందిపాతెకరదే ♦ ధైర్యంబువోనాఁడుచున్

బుస్సీ—ఛీ ఛీ! మనసేన కాలినట్టే యున్నది. అదిగో హైదరు జంగు విజయరామునితో నేమోఘోషించుచున్నాఁడు విను.

లక్ష్మ—హైదరుజంగు సైన్యమంతయుం జెల్లాచెదరై తాను దెబ్బలు తినియున్నవాఁడగుటంజేసి విజయరాముని నిట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

ఉ. ఎందఱో మన్నె గాగ్రడు గల ♦ రెండఱో వీరులు శూరులుండి రే నందఱకన్న మిన్నగ మ ♦ హాహవమందు బ్రశస్తికెక్కెదన్ ముందఱఁ జూడుమంచుఁ బలు ♦ ముచ్చటలాడితి వప్పు డిప్పు డీ క్రందన సంతయు నృతసి ♦ కాలొలదిం బరువెత్తుచుంటివే.

ఉ. మాయలు కొన్ని పన్ని మఱి † గ్రూన్నడఁ జేసిమరం బొసర్పన
న్నాయిత పెట్టి పాపమున † యందు బడల్ పడఁజేసి నీచుఁడా!
రాయల కొంపఁ దీయుటకు † రాజ నటంచుచు విట్టవీఁగు నీ
వీయెడఁ బాతి పోఁ దగున † హీనము గాదె కులంబునీతికిన్.

విజ—(పొడకట్టి)

ఉ. ప్రాణము తీపుగాదె యెటు † వంటి పరాక్రమ శాలికైన నా
రాణువ యంతయుం దెగియె † రాజ పరాక్రమ విక్రమంబునన్
ద్రోణుడువోలె దెంపు మెయిఁ † ద్రోపడఁజేయుచువచ్చుచుండెగం
ఖాణము లేన్లులుం దెరలె † గాల్కొలఁదిం బరువెత్త కెట్లగున్
బుస్సీ—విజయరాముని పరాక్రమం బింతటిదియా! చాలుచాలు
రంగరాయఁ డేమో పలుకుచున్నాఁడు, సద్దుచ్చేయకుము

రంగా—(పొడకట్టి)

చ. నిలు నిలు నీచరాడ! నిను † నీ బలగంబును బిండిపిండిగా
నలిపెడఁ గాళ్ళఁ జేతులను † నాబామెల్ల జనుల్ నుతింపగా
వెల లెద వేలసంగరము † పెల్లభియానము వీటబుద్ధి బ
చ్చులకడఁ జేరి యిచ్చకము † జూపుట గా దిది విచ్చుకత్తిరా,
లక్ష్మ—దేవా! నరసరాయ డేమో విజయరాముం దిరస్కరించి
పలుకుచున్నాఁ డాకర్ణింపుము,

నర—ఆ, ఓరి విజయరామ † పాతె దేలర మాట
లాడి నెల్లె యనుచు † నైతి వేమె
గంపసికులు గావు † గాలంపు సిరు లివి
చక్కనిలుము నిన్ను † నుక్కడంత

బుస్సీ—ధర్మారావు హైదరు దిక్కు తిరిగి నాఁ డిది విను.

ధర్మా—(పొడకట్టి)

చ. తులువ కళింగరాజునకుఁ † దోడ్పడి న న్నపు డీవుపట్టుకొ
దలఁచివుయనార్యమున్ సలుపు † దానిదొలంగితి వేమి యయ్యెనిన్

బిలుగురఁ జేసెను మరక † బిడ్డవయేని భయముఁ దక్కి నా
కెలన నెదుర్చు మిప్పు పన † కేసిన హైదరుజుగు సాహెబూ,
బుస్సీ-మాచితివా నేలన్నియు మఱలఁ బుకొని మహాముద్దంబు
నేయుచున్నవి ?

(తెరలో మహాకలకలము)

లక్ష్మ—హాహా! మహాప్రభూ! కంటిరా ?

శా. ఘోరంబయ్యదిరంగ రాముడునుమీఁకుంగూర్చులాల్పానుడున్
హోరాహోరి బెనంగిశస్త్రములతోఁనుక్కెక్కి తారొండొరుల్
బారీపెల్ గొని వైచికిందు ధరణీ † భాగంబుపం గూలి రా
హారావం బుకయిఁప నొక్కపరి యో † ధాగ్రేసరుల్ భీతిలన్,
బుస్సీ—హాహా! రంగరాయమహారాజ ! భూమండలాఖండలుండ
వన నొప్పునిన్ను నే మూఁఘండనై నిధనంబు నొందితినిగదా! నే
నెంత పాపాత్ముడను, నీవెంత పుణ్యాత్ముడవు, మమ్మీతుచ్చలోకం
బునం బడవైచి నీవు వీరస్వర్గ మనుభవింప నేగుచుంటివా ! పుణ్య
రాశీ ! మీరెంత పుణ్యవంతులో మీకాంతలు గూడ నంత పుణ్య
వతులే, వారి చావునకును నేనే కారణం బయితిని గదా! హాహాహా
(విచారించును)

(తెరలో మఱలఁ గలకలము)

లక్ష్మ—అయ్యా! చూడు మదిగో మహాక్రోధముతో నభిమన్యు
ననుకరించి వెంగళరాయఁడు సపరివారంబుగా హైదరుజుగు దిక్కు
మొగంబై వచ్చుచున్నాఁడు.

బుస్సీ—ఏదారి నెట్లు వచ్చుచున్నాఁడు !

లక్ష్మ—పక్షద్వారమునుండి కోటవెలుపలకు వచ్చి తన్నుఁజంపఁ
బొందియున్న చిన్నబిలాలు నొక్కయేటను రెండుతుండిములుగా
నటికి పండ్రెండువేల మందిని బహిష్కరించుటగావించి గవ్వూతిదూరంబు
పాఱఁ దోలినాఁడు.

బుస్సీ—అహా ! వెంగళరావు పరాక్రమము ! వేయిమందితో నన్ని వేలం దూలపుచ్చినాడా ? తలువారత ?

లక్ష్మ—మఱి వచ్చునపుడు పొందియుండి విజయరామరాజు వేగుర మోసంబున నాశనంబు చేసినాడు.

బుస్సీ—చీచీ! విజయరాముఁ డెట్లుచేసినాడు ! పరాక్రమమున్న యెడల నెదుటఁబడి పోరరాదా ? తరువారత ?

లక్ష్మ— అందు వెంగళరాయప్రభృతులు పండ్రెండుగురుమాత్రము మిగిలిరి, వారే మఱి కొందఱుం గూడికొని తోక ద్రొక్కినత్రాచులవలె నాలుకలగోయుచు విజయరామ సైన్యంబు దైన్యంబు నొందించి యిటు వచ్చుచున్నాడు.

[చెప్పినట్లు వేంగళరాయాదులు ప్రవేశింతురు]

వెంగ—ఓరోరి విజయరామ ! ఓరి హైదర

ఉ. పాపులు పాపహాపమునఁ † బాల్పడి బుస్సీకి బోధచేసి మీ రీపగిదిం దురంబునకు † నీబలగంబుల నెల్లఁ దెచ్చి మా పాపలఁ గ్రేపులం గొలము † వారల నెల్లరఁ గూల్పనెంచిరా మీపనపట్టెదన్ మగఁటి † మిన్ నిలుఁ డిప్పుడు నేను వచ్చితిన్.

ఉ. మోసముచేసి లాలు నర † పుంగవురంగ మహీకళత్రుఁ జా నేసెను దానఁ దీరు నని † యెల్ల నటంచుచు గర్వితాత్ములై యోసరఁబోకుఁ నీవెలమ † యోధులు కుత్తుకఁ బ్రాణముండగా వీసము తీసిపోదు మిము † వీసర పుత్తురుగాని వ్రేల్చిడిన్.

హై—(పాటిపోవుచు విజయరాముం డగ్గరి) నాకి పాసనంకటం వచ్చిందీవుది నికీ నమ్మి నేన్ పిల్లల్కి మేకల్కి నెడ్డాన్. నీవుబడాలమ్మర్ కలవాడూ మాటనమ్మేన్ ఇంకా నానసీబ్ చెడ్డాదివుది నాకీ నూకల్ నెల్లీపోయింది. నాపూ రాసిందీ నిజం గహచ్చారం యేమి సెప్పవాలా రాజా

(పాటిపోవుచున్నాడు)

(తెఱలోఁ గలకలము)

బుస్సీ—మన సేనలు మఱల నెదురుకొనుచున్నవి, మాడుము.

లక్ష్మ—చిత్తము. వేంగళరాయఁడు వెన్నంటి వచ్చుచో హైదరాబాద్ మాటల కభిమాన బు వొడమి విజయరాముఁడెదురుకొనియె. అప్పు డెల్ల సేనలు తిరుగఁబడినవి.

బుస్సీ—అరేరే! అదిగో వెంగళ్రాయఁ డెల్లర నల్లల నలిపినట్లు నలిపి సింగంబు లేళ్ళందోలినట్లు తోలుచున్నాఁడు హాహా! వెంగళ్రాయని శౌర్య మనివార్యముగదా!

లక్ష్మ—గుండేహమా? ప్రభువరా!

మ. కలనం బాసయలేడుగా నతఁడు వేం + గళ్రాయఁడుంగూడినన్ గలశాబ్ది నృథియించు మంధరమునాఁ + గల్లోలముం జేసి నీ బలమెల్లన్ నశియించి పో నమరమున్ + వర్తింపఁగా జేయరే వెలమల్ ధైర్యహిమాద్రులందుఁ బ్రబలత్ విరెన్నలోకేశ్వరా.

బుస్సీ—వీఁ డవఁడు కొండం దగరువోలె వెంగళ్రాయనిండ్లికొనుచున్నాఁడు?

లక్ష్మ—వాఁడే సిద్ధిబిల్, దేవా! చిత్తగింపు మెట్టి ఘోరయుద్ధ మగుచున్నదో! ఇరువాగులం బోరుచుండునపుడు వెంగళ్రావుపోటులు బిలాలు లాటితోను బిలాలునఱకులు వెంగళ్రావు డాలుతోను గాచు కొనుచు నండఱకు మెప్పుపుట్టించుచున్నాడు. ఇప్పుడు బిలా లిట్లు పలుకుచున్నాఁడు విను.

“శా. ఎన్నోకోటలు ముట్టడించితిమిమే! మెన్నో మహారాష్ట్రముల్ విన్నాణంబుగఁ గొంటి మెన్నోదురముల్! లీలాగతిం గంటిమీ సన్నాహంబును శౌర్య మెందుఁగన మ + జ్ఞావేంగళాధీశ్వరా నిన్నుం జూచిన గుండె బ్రద్దలగుచుం! డెన్నాకు, పేయేటికిన్.

లక్ష్మ—హరహర! ఎంత ఘోరకృత్యము జరిగినదోచూచితివా మహాప్రభూ! బిలా లిట్లగించుచుఁ బరాయత్తచిత్తుండై యున్నతటి వెంగళ్రాయ నొకప్రేటు ప్రేసినాఁడు, దాన నతనిచెంప తెగిబడినది.

బుస్సీ—చీచీ! బిలా లెట్టి పని చేసినాఁడు?

లక్ష్మ—ఆ వింతచూడు తెగివడిన చెంపకుఁగట్టకట్టించుకొనివెంగ
త్రావు వానిరూఢ కెట్టుటికి పలుకుచున్నాఁడో చూడుము.

వెంగ—(కనువడి) ఓరోరీ దుర్మార్గుఁడా !

మ, నను నగ్గించుచు నేఁ బఱాకు పడియుం * డం జెంపయాడంగజో
కుని చందంబునఁ గత్తిని నిర్వహితో * రోరీ ! మనుష్యాధమా
నిను వీ రెల్లరుఁ జూచుచుండ నిదిగో * నే నీ కృపాణంబునం
డను వింతింతలు చేసి కూల్చు త్తణమా * త్రం జాలినం గాచుకో,
(కత్తిదూసికొని పలుకుచున్నాఁడు, తెరలో ! బెద్దకలకలము)

బుస్సీ—లక్ష్మణా ! సిద్ధీబిలాలు పనియొనఱున్న దే అయ్యో ! మన
సేన కెంతవిపత్తు వచ్చినది ?

లక్ష్మ—దేవా ! ఒక్కసిద్ధీబిలాలు కూలుటయే కాదు, వెంగత్రా
యని వ్రేటులకు మన సైన్యంబుతయు వైన్యంబు నొందె జండాల్
జానూఖాన్ ప్రభృతి ప్రధానయోధులు నిధనంబు నొందిరి, హైదరు
జంగు ప్రాణావశిష్టుండై పడియె విజయరాంసురాజు చావు దెబ్బలుతిని
పాటినాఁడు, మనవారి దెబ్బకు బొబ్బిలియోధు లెల్లరును బ్రాణం
బులు గోలుపోయిరి, అదిగో బిలాలు కొట్టినదెబ్బ భరింపలేక వెంగ
త్రాయఁడును బడియున్నవాడు.

బుస్సీ—హాహా ! యెంత ఘోరకృత్యము సంభవించినది లక్ష్మణా
మన మటకుఁ బోవుడము లెమ్ము. (లేచి కొంచెము నిష్క్రమించు
చున్నాడు.) (అపటిజేపంబునఁ బూర్వోక్తక్రమంబున హైదరును
వెంగత్రాయండును గనుపడుచున్నారు.)

విజ—(వినఁముఁదై సమీపించుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(వెంగత్రాయని చెంత కరిగి) హాహా ! మహారాజా ! నేను
మూసాబూసిని, నిన్నుఁ జూడ వచ్చితిని నన్నుఁ గన్నెత్తిచూడుము.

వెంగ—(చూచి సంజ్ఞగ నలాము తెల్పుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—వెంగశరాయా ! నీపరాక్రమం బగ్గింప శక్రాదులకును
శక్యంబుకాదు, హాహా ! ఒకచెంప తెగియు నీవెట్టివిక్రమంబుగావించి
తిని, నీయన్న రంగారాయఁడు మహాపౌరుషవంతుఁడు, హైదరు

దుర్బోధనంబునం జేసి మిమ్ములుచేసి దోషంబు గట్టుకొంటి. కడచిన దాని కిప్పుడు చింతించిన ప్రయోజనంబులేదు. నీవు చింతించకుము. నిన్ను నాచెంత బెట్టుకొని ప్రణామధంబు వేసి సుందరించెద. భయంబుడుగుము (హైదరుచెంతకటిగి) హైదరుజంగా! నీకెంతయవస్థపట్టినది దీని కంతకును గారణ మీవేకదా! నీవీ పాపాత్ముడగు విజయరాముని మాట విని యింత తెచ్చితివి. బొబ్బిలివారితో మనకుఁ గలహంబు వలదని చెప్పిన గోరుందొరమాట విసనీయక పండువంటి బొబ్బిలి వారి సంసారం బంతయుఁ బాడుచేయించితివి. పాపం బంతయు నీవును విజయరామరాజునుం బొందెదరుగాక. (విజయరాముంజూచి) రాజాధమా! స్త్రీశాల వృద్ధసమేతంబుగా నిష్కారణ మిన్నివేల మందిని జంపించితివిగదా! స్త్రీజనంబు చిచ్చుపెట్టుకొని చచ్చునప్పుడు కోటలో మంటలేమని నిన్నడిగిన బెడ్డివేడుక లని యెన్నో వారి నేరంబు లుగ్గడించితివి గదా! మము బోల్లు సన్నం జూచి నీతోఁ బ్రసంగించిన మహాపాతకంబు చుట్టుకొనను అట్లని యిప్పుడు నేఁ జేయవలసిన దేమియును లేదు గావు. బీరుగు పెట్టలైన కోటం జూడఁబోవుదము పరిశుద్ధాబు చేయుఁము

విజ—(తెరలో) ఇప్పటికి నాకుఁ జావు బ్రదుకులమీఁదబొబ్బిలి కోటలోఁ బ్రవేశించు భాగ్యంబు పట్టినది. (ప్రకాశముగా) దేవర వారి యాజ్ఞప్రకారము గావించెద.

బుస్సీ—లక్కణా? వెంగళరాయని హైదరుజంగుని బటకుటీ రంబుకు చేర్చివుము. (తెరలో)

చ. జగమున కెల్లఁ జుట్టయను + జతువునై కనిపెంచు భాస్కరుం
డగముల పాలుచేసి తను + జంతుల తేజము దూలిపో ఘనం
బగుతమ మాఁపించుకొన + నారసి లోపము దీర్ప దర్పమొ

పుగ వగమై కళానిధి + వచ్చెడు నాఁబొడికట్టు నియ్యెడన్.

బుస్సీ—సాయంకాలమగుట విజయరామునిది. విడిదలకుం బోదమా? లక్క—చిత్తము. (బుస్సీతోలేచుచున్నాడు) (తెరవడుచున్నది)

శ్రీ

బొబ్బిలి యుద్ధము

పాఠాంకము

స్థలము : రాజాము నండలి రాజభవనము

[అంత గానారామునితోఁ దాండ్రపాపయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు]

పాపా—రామా! నేఁ జేమా నామనఁ బాందోళనంబు నొందు చున్నయది. కారణ మేమైయుండును?

చ. అడుగులు దిన్నయట్లు మది † నారట మెచ్చెను గుండెజల్లుమం
చడరెనుఁ జల్ల చిల్కునటు † లయ్యెను లో దిగులెచ్చె నున్నచో
గడకొని యుంటకున్ హితవు † గాదెనితోపమతాప మంగకం

బుడుకఁగ జేయు మిక్కిలుగు † నోయని బీతగు నాకు నిత్రటిన్.

పరాసులు మాటుదారిం దేవులపల్లి జేసినట్టిప్పుడేసవనవగాఁ దెలియ వచ్చినది. దుష్టాత్ములు వారేమేమి కష్టకార్యములు చేసియుండిరో గదా! నాబెంగనూత్ర మిప్పుడు బొబ్బిలియంతయుం దెగె నన్నంత వఱకున్నది. దీని కేమికారణ బై యుండనో తెలియరాదు.

రాము—యహారాజ! వేయికన్నులతో నీవు చూచి రక్షించు చుండ బొబ్బిల్లిపై నీగయైన వ్రాలజాలునా? పరాసులు దేవులపల్లి వెళ్ళినను మళ్ళి రావలసినదే కాని మనయోధుల నేమి చేయగలరు? ఇప్పుడు నీకింత చిత్తవికారమ్మనకుఁ గారణమ్ము లేదు. ఉపశమించి వేగులవారింబుచ్చి వారుదేవులపల్లివచ్చుటం గూర్చినిశ్చయంబులెఱింగి పిమ్మట కార్యంబుదెసం బ్రవర్తించు టుచితం బని నాయభిప్రాయము.

పాపా—సరే! నీవు చెప్పింది మంచిపద్ధతియే, అట్లుచేయుదము గాక, (విని) హజారముకడ నండడి యేమో చూడము

రాము—దిత్తము (నిష్క్రమించి మఱుఁ బ్రవేశించి) రాజా! మన భీముఁడు వచ్చి హజారముకడ వేచియున్నాఁడు

పాపా—వాని శీఘ్రమునం బ్రవేశపెట్టుమా.

రాము—(నిష్క్రమించి భీమునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భీము—(దుఃఖముతో వచ్చుచు) అయ్యో! అయ్యో!

పాపా—ఏమిరా! అది? అట్లుబెడొందు చుంటివేమి? నీకాయమునం గాయము లగపడు చున్నది పరాసులు నిన్ను బ్రహరించిరా యేమి? వారెక్కడను వచ్చినారెక్కడ నున్నారు?

భీము—అయ్యో! బాబయ్య! అంతయుం బోయినది?

పాపా—ఆ! ఆ! ఏమిరా అది!

భీము—విజయనగరరాజు పరాసులను మాటువారిందెచ్చి కోట ముట్టడించి, అండఱు హతము చేసినాఁడు. బాబూ! చావుకొప్పించు కొనియేలాగో బైటఁ బడి నేను మీతో మనవిచేసికోవచ్చినాఁడు.

పాపా—హాహాహా! పరమేశ్వరా! (పడి మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

రాము—(దుఃఖించుచు నేడ జేచ్చుచున్నాఁడు)

పాపా—(నేడ దేరి లేచి కన్నీళ్ళతో) అండఱు హతముచేసినాఁడంటి వేమిరా? అది ఎట్లయినది? ఏమివృత్తాంతము!

భీము—బాబూ! పరాసులు వచ్చి మూగినతోడనే మనదొరగా రెన్నో రాయబారము లంపినారు. దానికి వారంగీకరింపక యుద్ధము చేసినారు, అండఱి ప్రాణములు పోయినవి.

పాపా—హాహా! పరమేశ్వరా! (పడి మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

రాము—బాబూ! దుఃఖించిన ఫలము లేదు. మీయట్టి పురుషాగ్రగణ్యుల కిట్లు తగదు. తెమ్ము తెమ్ము కార్యమాలోచింపుము.

పాపా—(లేచి ముఖముతో) మన రంగారాయప్రభృతులందఱు
గాలధర్మము నొందినారా ?

భీము—బాబూ ! ఆ దఱును,

పాపా—

శా. హాహా! సద్గుణమూర్తి! సర్వమతశౌఠ ర్యస్ఫూర్తి! రంగాధిపా
బాహాబాహిః బెనంగి నీ వరులగఁ ధర్మం బెల్ల మాయిత్రు వా
ద్రోహుల్ నిన్నును మోస బుచ్చి కలనంఁ దూలించిరేకునున్
దేహంబున్ నిమిషాటు వచ్చె నకటా! ధీనుండవై పోయితే.

చ. తొరపడఁగూడ దెందు నని తొల్లి మునున్ వచియింతువట్టిసి
వరులను శాంతిఁజేసి కొను ధర్మవిధంబునఁ బుట్ట కీసునం
దుర మొనరింప నేల నను ధోడుగఁ బిల్వ వడేటి కయ్యయో
ధరఁబెడఁ బాసి స్వర్గపురి దా రిని బట్టితె రంగభూపతి.

నీ, నీశౌర్యధైర్యముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
మంటిపాలయ్యెనే ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
నీదుగాఁభీర్యంబు ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
బూదెపాలయ్యెనే ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
నీసద్గుణంబులు ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
బడవిపాలయ్యెనే ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
నీ సాహసంబును ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
జమునిపాలయ్యెనే ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్

గీ. కటకటా! సర్వజననాశ ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
వచ్చియున్నది గాఁబోలు ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
కాక యుండిన నిట్లేల ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్
నేను బెడబాసి యుండు ధర్మముల్ ధర్మముల్ ధర్మముల్

ఓరీ! స్వజన నాశనమైన నని చెప్పుచుంటి మంత్రపురాంగన
 తెల్లన్నవాడు? వారి కవమానంబు వాటిల్లలేదుకదా?

భీము—లేదయ్యా! లేదు నొరగాదు! వారి నందఱు జెలికాని
 వెంకయ్యగారిచే నఱకించినాడు. మల్లమాడేవి తనంతి దా నఱకు
 కొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనియె. దాదులుం జావనెంచినవారిని
 జిచ్చువెట్టి కాల్చి వేసినాడు దేవా?

పాపా—హాహా! నానహోదరీ! మల్లమాంబా! హాహాహాహా!
 (పడి మూర్ఛిల్లుచున్నాడు)

రాము-రాజా! శాంతింపుము శాంతింపుము (సేక దేచ్చుచున్నాడు)

పాపా—(సేకదేరి కన్నీళ్ళతో) అమ్మా! మల్లమాంబా!

గీ. అనదవై చాలఁ దపియింప † వైశివమ్మ

మానహానికి శంకించి † మడిసితమ్మ

కొడుకుగతి యేమిగాఁ జేసి † నడిచి తమ్మ

మల్లమాడేవి! నన్ను గన్న † తల్లి! నీవు.

అయ్యో! నాప్రియనహోదరీ!

చ. ఒక గెడ నేను గన్నడక † యుండినఁ దమ్ముక! పాపరాయఁడా
 సుకముగ నుంటి వయ్య! నను † జూడగ రావదియేమి బావతో
 నెకనకియంబులా యనుచు † నెప్పుడు నన్ను దయార్ద్రదృష్టి వీ
 డక కనుచుండు తల్లి వక † టా! దివికేగితె మల్లమాంబికా!

ఓరీ! సేవకా! ఇంతపని జరుగునప్పుడు నాకేలవార్త నంపలేదురా?

భీము—బాబూ! పంపినారు. వార్తాహరు లాడువేషములు వైచి
 కొని వచ్చుచుండగా విజయరాముఁడు వారిం బట్టుకొని శిక్షించి
 నాడు సామి!

పాపా—అన్నా! ఎంతపనిజరిగినది! ఎంతపనిజరిగినది! దుర్మార్గు
 డట్లు చేసినాఁడా? కానీ కుమారునిసంగతి యే మైనదిరా?

భీము—ఆ దొరబిడ్డకు బాపన వేషము వేసి దానీలక్ష్మితో సామర్ల కోట కంపుచుండగా బుస్సీ పట్టుకొని తనయింటం బెట్టుకొని రక్షించుచున్నాఁడు.

పాపా—అమ్మయ్య! వంశాంతురంబు వాఁడైన జీవించియుండెనని విన్న నామది కింత నెమ్మది గలిగింది. పట్టుకొని రనునంతలో చంపి రని చెప్పదువేమో యనుకొంటినిరా సేవకా!

భీము—అంతపనియు జరిగెడిదే విజయరాముఁ డాబాలు నేనుగూ కాల మట్టింతు ననెం గాని బుస్సీ దాని కంగీకరింప లేదుసామి

పాపా—హాహా! మూసాబూసీ!

చ. కఱకుకులంబునం బొడమి † కష్ట డవయ్యును దుష్ట రాజుపెన్
గఱపులఁ గ్రాగుచి త్రమునఁ † గ్రాలెడువాఁడవ యయ్యఁగయ్యపుం
గఱకఱవయ్య క్రతుసుతుఁ † గట్టడఁ బట్టియఁ జంప నిష్టముం
దొఱయపు నీదునర్పిలి క † నుంగొన సంస్తపనీయ మయ్యెడున్.
ఓరిదుష్టాత్ముఁడా! విజయరామ!

మ. కడుపా నీయది ఖండవల్లిమడుగా † గండ్రాలనుం గంటివా
కొడుకు వ్రేయర నీకు రాకొమరునిన్ † గోయింపఁగా నెంతువా
బడబుద్ధి పర మాపకారి వగు నిక † జచ్చింప కావంతయున్
గడిమిన్ నే నిదె కండకండలుగ నీ † కాయంబు ఖండింపనే.

సేవకా! మన వెంగళ్రాయనిమాట చెప్పవేమి?

భీము—దొరా! ఆ దొరగాదు తన తలసాము దేగినను దాను చెలికాని వెంకయ్య దామెర దమ్మున్న మొదలగు యోధులతో నెన్నో వేలం గూలనేసి హైదరుజంగుం బడఁగొట్టి సిద్దిబిలాలుతోఁ బోరి వానిజంపి తాను పడినాఁడు. అప్పు డా విజయరాముఁ డా దొరకడకు వచ్చి నీవారందఱుఁ బోవ నీ వేల బ్రతికినావని వేశా కోశము సేసినాడంట అప్పుడు పడియున్న చిన్నదొర కోపముతో నేఁ బడినను నా బాప నిన్నుఁ బడవేయు నని చెప్పినాడంట బాబూ!

పాపా—హాహా! నెంగళాయా! నీకౌంఠ్య మనివార్యము గదా!
చ. తల సగ మూడిన ముఱుల † దానిని గట్టిగఁ గట్టి లాలునుం
బిలుకురఁ జేసి హైయని † పీచ మడుచి కళింగరాజుఁ గా
ల్కొలఁదిని బాఱఁజేసి మును † కొన్నిబలంబుల వేనవేలభూ
తలముల బండఁబెట్టి శ్రమ † దాల్కొని మూర్ఛమునింగితేకటా!
క. నాతోడు గలుగు నని నం

చాతటి నీ వెంత లోన † నానం బడిశో
నాతండ్రి! నీవు బడలితి
పో! తగ నే నుండి లేక † పోయితి నీకున్.

మ. నిను నాబావ వధించు నేఁ బడిన గా † నీయందు నారామరా
జును నోనాడి వచించితట్టై ముఱుదీ! † చుట్టాలునున్ నెమ్మురున్.
మనుజేంద్రుండును నీవు నెల్లప్రజలున్ † వమ్మైనచో వాని గూ
ల్చిన లాభం బది యేమి సంతసిలువా † ద్దేనప్పు డీ భూస్థలిన.
అయ్యో! సేవకా! వేకనాథరంబున సతండ్రిపాటికిపరలోకమునకుం
బోయియే యుండును. అవురా! విషయరాముఁ డెంతవని చేసినాఁడు?
బుస్సిం దన మాయలోఁ బడవేసికొనియెంగదా!

భీము—వాఁడు చేసినకీ డింతింత యనిచెప్ప శక్యమా?

పాపా—రామా! ఇంక మనకుఁ గర్తవ్యమేమి?

రాము—దేవా! నీవు వచ్చి విజయరాముం జంపుదు వని మన
నెంగళాయుఁడు గంపెకంతాన వెట్టుకొని యుండెగదా! వాని మనో
రథంబు తీర్చుటయే మనకుం గర్తవ్యము.

పాపా—చీచీ! సర్వబంధుజన నాశనం బై యున్నయప్పుడు వాఁ
డెట్టివాఁడైనఁ జంపిన నేమిప్రయోజనము?

క. శూరుడుపాపారాయఁడు, వీరుఁడునామేనముఱది † విచ్చేసితటిన్
వైరుల జంపెననుచు రం, గారాయఁడు సంతసింపఁగా లేడుగదా.

ఇట్టిచో నట్టిప్రయత్నము చేయటకన్న దప్పేమియును లేదు. కావున మన మిపుడు కాశీప్రయాణ చేయడము లెందు.

రాము—మన కిపు డాప్రయాణ మంతపోలి యుండదు. రాజులకు శత్రుత్వములు చేసి పోరునం దీరుటయే యుత్తమము.

సాసా—(తలవాల్చి కన్నులు మూసికొని యాలోచించుచు) అక్కా ! నీవెట్లు బ్రతికివచ్చితివమ్మా ! నాప్రాణవాయువుల వాయువులలోఁ గలిపి నిన్ను జూడవచ్చితి ననుచుంటివా?—అమ్మా ! నా కేమియాజ్ఞ?—నీవు కాశీప్రయాణము మాని విజయరామునిం బరిమార్చు మనుచుంటివా ? దానంతేసి ప్రయోజన బేమి!—దుష్ట సంహారముచేసి పగ దీర్చుకొనుటయే ప్రయోజన మనుచుంటివా ? సరే! అక్కగారి సెలవునకు బద్ధుడనై యున్నాఁడను (దద్దరిల్లికన్నులు విప్పి చూచి) రామా ! భీమా !

రాము—అయ్యో ! యేమి యిట్లు పలవించుచున్నాడు ?

సాసా—పలవరింతలు గావురా ! మల్లమా దేవి నాకంటి కగపడి యిట్లు చెప్పెనురా.

రాము—అయ్యో ! ఆమెచిత్త మా దుర్మార్గునిపట్ల నెట్లుత్తలం పడుచున్నదో కదా !

సాసా—కాశీప్రయాణము గట్టిపెట్టడము కాని విజయరామునిం గొట్టుట యెట్లో తెలియకున్నది.

రాము—మనము ముగ్గుర మిపుడు వెళ్ళినిద్రాగమయంబునవాని బట్టికొండము.

సాసా—(ఆలోచించి) రామా ! నీమాటవలన నాకశ్శత్రుమ జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నాఁడురా.

రాము—వాడునుముగ్గురే, మనమునుముగ్గురమే. కార్యమునట్టిదే.

పాపా—అది దోషముగోని దళనా? కావన

శా. వ్రోణాచాక్షుని పుత్రునంతటి మహా శక్తియు దర్శరాత్రంబుననో
బ్రాణబులో గడుసామ్యునిల్లఁ బని దే శి సూక్ష్మరశం జేది ని
ద్రాణుండైన రిపు స్మిథించి పగఁ దీ శి ర్వుం బోవఁజే నేను నా
క్షోణీశుం దెగటార్చి రాజుఁబునకు శక్తుఁ దయ్యెదన్ శక్తిమై.

భీము—మేలు మేలు మహారాజ! రే పావిజయరాముని బొబ్బిలి
పట్టభద్రుం జేయుదురని విన వచ్చినది. అది కాకుండ నీలో వాని నీ
పట్టంబున యమలోకబట్టభద్రుం జేయ నలయు నని నాకోరిక.

పాపా—టవలో! అట్లయినచో నిప్పుడే ప్రయాణము చేయుదము
తెందు.

అందఱు—(లేచి కొంచెము నడచుచున్నాడు. తెం లేచును)

పాపా—సేవకలారా! మన మిప్పుడు బొబ్బిలినమీపమునకు వచ్చి
తిమి. విజయరామరా జిపుకు కోటలోనే యున్నాడని తెలిసినది.
మన మీరూపములతోఁ బోయిచఁ గార్కవంగ మగును. కావున
విజయనగరమునుండి వచ్చిన మాతలవలెఁ బోయి రాజభార్యచంద్ర
య్యమ్మ పంపినట్లు జాగరూకులస్తై వానిం జేరవలెను నుండి.

రాము—దేవర బాగుగా నెలనిచ్చినాడు. అట్లుచేయుదముగాక!

అందఱు—(కొంతనడచుచున్నాడు; కోటలో దేరాయునునిద్రించు
విజయరామరాజును గనుపకచున్నాడు.)

పాపా—సేవకా! అదిగో వాని కావలి నాడు నీవు వాడు
చూడకుండఁ బోయి వానింబట్టి నోది నొప్పుము. రామా! సేవట
నుండి తెర చించుకొని లోనికి రమ్ము.

భీము—(దడలునంచించి కావలివాని బట్టుకొని నోటగుడ్డ పెట్టి
బంధించుచున్నాడు.)

పాపా—పులి పులి పులి పులి బొబ్బిలిపులి బొబ్బిలిపులి (కేకలు వేయును.)

రాము—(కత్తితోఁ దెర చించుకొని ప్రవేశించి సేవకులం బట్టి చాటున జంపి వేయుచున్నాఁడు.)

విజ—(వద్దరిల్లికనులు నలుపుకొనుచు లేచి) ఏదీ! ఏదీ! కొట్టుకొట్టు

పాపా—పులి పులి పులి బొబ్బిలిపులి, బొబ్బిలిపులి, పులి (కేకలు వేయును.)

విజ—హాహాహాహా! పా-పా-హాహాహాహా! (లేవంబోవును.)

పాపా—నీపాలి కీపాపారాయఁడే పులి (అని కలియఁబడిపట్టుకొని పడవేసి తొమ్ముమీఁదఁ గూర్చుండి వీక నొక్కుచున్నాఁడు.)

విజ—(గిజగిజ గించుకొనుచున్నాఁడు.)

పాపా—ఓరోరి పాపాత్ముఁడా! క్రూరుఁడా)

శా. కొండెంబుల్ పదికోట్లుపన్ని బుసికిం + గోపంబు హెచ్చించి నే.
నుండన్ రాక మఱొండుచో మెలఁగుచో + నువ్వెత్తుగావచ్చి నీ
దండుంబుచ్చి సమస్తముం జెఱచితో + దార్యాగ్యుఁడా! చిక్కితే
ఖండింతున్ నినుఁడుండెతుండెలుగ మెక్కంగాకులుంగుక్కలున్.

చ, తెరచినయిల్లు కుక్కచొటు + తీరున వీరరసస్వరూప మే
డైఱఁ గనపించి రావుకుల + ధీరులు వోయిన శూన్యమైన మా
నెఱఁగడి వచ్చి చేరితివె + నీచుఁడ! నీ విటఁ గుల్కుచుందు నం
చటిమఱి వొందుచుంటి విటఁ + డయ్యెను గంతులుసాగిరావికన్.

మ. నిను నీవారిని బిండింపిండిగనుము + న్నేఁ జిత్రకూటాద్రిపై
గనలం గొట్టిననాఁడు బొబ్బిలి నెటో + కాల్పింతు నం చీవుని
న్ననుమానింపఁగ చీల్చి ప్రేపు లెదనై + వాత్తింతు నం చేను జే
సినబాసల్ సగబాలు నెల్లఁ గొఱయున్ + జెల్లున్ని మేమంబునన్.

క, పీనుగు పెంటల నుండిన

మా నగర మ్రేలు మింక ♦ మానవపశువా

మేనం బ్రాణము లుండిన

నే నా జమువీడు నిత్తు ♦ నిదిగో కొనుమా

(అని గుండెలమీఁద గ్రుద్దుచున్నాడు)

విజ—(ఓక్కరు మనుచున్నాడు)

సాసా—

క ఓక్కరు మనియెక వేలా

కీక్కురు మనకుండ నిన్ను ♦ గీల్కీలునకున్

యుక్కలు ముక్కలు నేయక

తక్కితినే మల్లమాంబ ♦ తమ్ముడ నొకో.

(రెండుచేతులు నఱకుచున్నాడు.)

విజ—రెండుకాళ్ళు బెనగులాడుచున్నాడు.

సాసా—ఓరీ! ద్విపాత్పశువా! యేమి గింజుకొనియెకపురా?

(రెండుకాళ్ళు నఱకుచున్నాడు)

విజ—(మొండెమై కనపడుచున్నాడు)

సాసా-ఉ, వేంగలరాయనన్నినుడి! నేంకటరావునుజంపుయత్నమున్

మంగళసూత్రముం బెఱికి! మల్లమదేవిని బ్రోతునంటయున్

ముంగల హైదరుం గలిసి! బుస్సికిఁ జేసినదుష్ట బోధయున్

నంగతియై భవన్మృతికి! సాయమొనర్చేటంచునొంచుమా!

ఇక్కడకు నామనోరథపూర్తియైవది. కాని నీపొట్ట చీల్చిప్రేవులు

ధరించి నీరక్తంబు మేనెల్లం బూసికొంట మిగులుగా నున్నది.

(కత్తి నెత్తుచున్నాడు. తెరపడును.)

(ముగ్గురు—కత్తికూరిగలవై ప్రేవులు భరించి భీమాకారములతో గనుబడుచున్నాడు.)

పాపా—(హుంకారము చేయుచు)

మ. ఇపు డత్యుగవరాక్రమక్రమమునన్ హీనక్రియారంభు నా
 నృపకున్ బట్టి పథింపితిన్ బహునన్ * నే బాపరాయండ నా
 త్రిపురధ్వంసకుఁ డై నమూలి యుచున్ * దేజంబు దీపింపఁ జ
 ట్టుపలన్ గొట్టిగవజ్రయైన నెమరన్ * డుట్టుచులం గొట్టఁడే,
 సేవకులారా ! మనకుఁ బరమాపకారి యైనహైదరుజంగొకఁడు
 మిగిలియున్నాఁడు వానిం జూపుట కుపాయాంతరం బెద్దియును లేదు
 గావున మీరు వాయెత్తి పాపారాయఁడు వచ్చి విజయరాముంజంపె
 నని కేకలు వేయుడు.

ఇద్దఱు—ఓహో! హైదరుజంగ ! పాపారాయఁడు వచ్చి విజయ
 రాముం జంపినాఁడోహో! (అని కేకలు వేయుచుధ్వనిచేయుచున్నాడు)

[అంతః గాంత సేనతో హైదరు ప్రవేశించుచున్నాడు]

పాపా—ఓరోరి ముష్కరతురుష్కాధమా !

ప్ర. చీచీ గోబ్రహ్మహత్యోః * చ్చిత్తదురితభరః * చ్చిన్నచిత్తప్రవృత్తిన్
 నీచతోఽచ్చత్విచింతా * నియమరహితుఁడై * నీవునిగా నా కిట్టుల్
 నీచాత్ముంగూడితోడుం * దిరుగుశునివలె * న్మృక్కిలంచంపుఁగూటిన్
 బ్రాచీనాచారభాస్వ * త్స్వభువకలకుల * ధ్వంసముం జేసి తోరి.
 క. నేనే పాపారాయఁడు.

నే నెడయై యున్నయపుడు * నీవీరమగున్

భూనాథుఁడనినఁడున్

రా నిన్నున్ మన్నెగొంటు * రవరస గిరన్.

(కత్తికూరిగొని కలియఁబడుచున్నాఁడు, తెర పడుచున్నది)

పాపా—(సేనతోఁ బైటకువచ్చి) రామా! భీమా!

చ. మన మిట వచ్చినట్టివని + మిల్ల మదేవి యనుగ్రహంబునన్
గను మెడలించులోపలన + గా నొనరించితి మింతయుం గొఱం
తను బడకుండ ధన్యులము + తన్మతి కిష్టముఁ గూర్చు గంటిమీ
మనుగడ చాలు స్వర్గపురి + మార్గము వట్టి యిఁన్ సుఖంతమే.
రాము—రంగరాయాదులు లేని భూమిపై బ్రతుకుటకన్న నీచ
కార్యమున్నదా?

భీము—నీచులగు పరాసులువచ్చి పడకమున్న మనమే పొడుచు
కొని రంగరాయనిం గలిసికొండము గాక.

అండలు—(కత్తులనవరించుకొనిపొడుచుకొననుంకించుచున్నార.)

పాపా—(కత్తికి నమస్కరించి) ఓహో! శస్త్రరాజమా!

చ. నినుఁ గులధర్మముం దలఁచి + నే నిసువై చనునంతయుండియున్
గొనియు మహావ్రభావమున + కుండగ నీక నిరర్గళ ప్రవృ
త్తిని గొనఁ జేసి ప్రోచితి గ + దే నకలారిగళానృగాప్తినే
దనువు దొఱంగెడం దునిమి + ధర్మపథం బిడు నాకు శస్త్రమా!

(కత్తి నెత్తుచున్నాడు, తెర పడుచున్నది)

[అంత లక్ష్మన్నతో బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాడు]

బుస్సీ—లక్ష్మన్నా! పాపారాయఁ డెంతో సేనతో వచ్చి విషయ
రాము హైదరుం బంపి మనసేనం బాఱఁదోలుచున్నాఁడట! మన
మందుగుండుసామానంతయు నుపయోగింపుడని సేనకాజ్ఞాపించితిని,
మన కేదో యుపక్రవముగా నతఁ డిక్కడకు రాదుగదా?

లక్ష్మ—ప్రభువర్యా! పాపారాయనికి సేనలేదు. తనతో నిర్దురం
దెచ్చినాడు. తనిపగదీయకొని తాఁబొడుచుకొని కాలధర్మముజేంది

నాడు, నీనీడచూచి నీవు భయపడినట్లు నేన కాజ్ఞాపించితివి. ఎడరిఁ దమ్మెటుగక తమలోఁదాము గాల్చుకొని పెక్కుమంది చచ్చినారు. మన నూలువేలకు మూడువేలును వారియైదువేలకు నిద్దెలు ముగ్గురు మాత్రము నిలిచి యున్నారు.

బుస్సీ—శౌర్యనిధి యగు పాపారాయనింజూడ నాకు మనము వొడముచున్న దటు నడుపుము.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు. తెర లేచును. పడియున్న ముగ్గురు కనపడుచున్నారు.)

బుస్సీ—(పాపారాయనింజూచి) అరేరే ! ఏమియీ శౌర్యము ! ఏమి యీ పరాక్రమము ! ఏమియీ ధైర్యము ఏమి యీ స్థైర్యము ! మానధనుం డగు నిమ్మహనుభావుండు చచ్చియును నాకు మిక్కిలి భయంబు పుట్టించుచున్నాడు. రక్తసిక్తాంగుడై గుడ్డెట్టుజేసి మీసముపై చేయివైచిగొని పొడువ వచ్చుచున్నట్లేయున్నాడు. ఆహా ! మహాశూరుడా ! యెంత సాహసము చేసితివి ? నీ విట్టివాడ వని నే నెఱింగియు హైదరుమాట విని మోసపోతినిగదా ! నీవు నజీవుఁడవై యున్న నిన్నీ దేశంబున కధినాథుం జేసి నీ వలన మేలు పడయుచుండును గదా ! కట కటా ! యెట్టి ఘోరకృత్యము జరిగినది. యక్కడా ! నాకీ పాపారాయనిం జూడఁజూడ గుండెపగులి దుఃఖంబు పెచ్చు పెటుగుచున్నది. నే నిట నిలువ నోపకున్నవాడ. పేరొల గంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు. అపటిత్తేపంబున సభాస్థలముగవడును.)

బుస్సీ—యక్కడా ! నీవుపోయి చినవేంకటరాయప్రభృతులం దీసికొని రమ్మ.

లక్ష్మ—(చిత్తము. నిష్క్రమించుచున్నాడు)

[అంత దాసీలక్ష్మితోఁ జనవేంకటరావును, కంచుకియును,
లక్ష్మనయు ప్రవేశింతురు]

(బుస్సీ లేచి కుమారు నెత్తుకొని సింహాసనముమీఁద గూడు
చుండఁ బెట్టుచున్నాడు.

అండలు—కరతాశ్శధ్వనులు చేయుచున్నాడు)

బుస్సీ—(కుమారుంజూచి) బాబూ! నీకు గొత్తపల్లిసీమ మొక
లుకొని బొబ్బిలిరాజ్య మంతయు నిచ్చితిని. మీ రెప్పటికి విజయ
నగరము వారి చేతిక్రిందనుండనక్కరలేదు మీకు మే మెప్పుడును
దోడనీడయై యుండెదము. లక్ష్మీ! నీవీ కుమారుం బెంచి పెద్దవానిం
జేయుము? కంచుకీ! నీవు కాలముగడపినవాడవు, బుద్ధిమంతుడవు,
తెగినవారిం బెట్టి రాజ్యానుగంధానము చేయుచుండుము. మేముపోయి
వచ్చెదము. మఱి నావలన నిక్కు మారునకుం గావలసిన దేదియో
చెప్పుము?

కంచుకీ—దేవా! నీ యనుగ్రహంబున నిక్కుమారున కన్నియు
నున్న యవి, అయిన నిట్లుగాఁ బరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించు చున్న
వాడ.

(ధరతపుత్రునిం గలసి పాడుచున్నాడు)

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

భూతలమునంజనులు! పుణ్యమునఁబోవుచును! బోల్పకగురీతినుప కారం
బేతటిని జేయునటు । నీవులునశించిగుణ! మేగలుగునట్లుగహితంబుల్
నీతుల పొసంగునటు । నేలలవిపండినసి । నిండుఁటు శత్రుభయమిం తే
జేతముల నొండనటు । సిద్ధమగుభక్తివిలాసిల్లునటు జేయువర మేళా.

హిందూస్థానీ కాఫీ—మిత్రగతి

మంగళమఖలేశా, శుభ—మంగళమఖలేశా

గురుతరదురితవినాశా, శ్రీశా జయ

॥మం॥

పరమపురుష, విగతకలుష, పావన గుణభాషా

శర భ క్తజనాధికపోషా, బహువేషా, సువిశేషా, జయ

॥మం॥

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది వస్తాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ మహాభారతము-వచనము

మంత్రి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ప్రణీతము

18 పర్వములు - 16 సంపుటములు

ఆదిపర్వము		4	0	0
సభాపర్వము		1	0	0
అరణ్యపర్వము	1 వ భాగము	3	0	0
దిటా	2 వ భాగము	3	0	0
విరాటపర్వము		2	8	0
ఉద్యోగపర్వము		3	0	0
భీష్మపర్వము		3	0	0
ద్రోణపర్వము		3	0	0
కర్ణపర్వము		2	0	0
శల్యపర్వము		1	8	0
సౌప్తికపర్వము		0	12	0
శ్రీపర్వము		0	8	0
శాంతిపర్వము		4	8	0
అనుశాసనికపర్వము		3	0	0
అశ్వమేధపర్వము		1	8	0
ఆశ్రమవాస, మౌనల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గా				
రోహణ పర్వములు		1	4	0

పూర్తికెట్టు వెల రు 37—8—0

పరిచయ వారు :—

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణబుక్ డిపో

రాజమండ్రి

ఆంధ్రనాటకములు

చిత్రనశీయము	1	12
విషాద సారంగధర	1	12
పాదుకాపట్టాభిషేకము	1	8
సావిత్రి చిత్రాశ్వము	1	8
ముక్తావళి	1	8
ప్రహ్లాద	1	8
రామదాసు	1	8
రామకవీరు	1	8
సుభద్రాద్వనీయము	1	8
అస్పృశ్య విజయము (ప్రేమచంద్రయోగి)	1	8
భక్తతుకారామ్	1	8
కృష్ణలీల	1	8
లవకుశ	1	8
భక్తకుచేల	1	8
మేవాడు శౌర్యాగ్ని	1	8
విభీషణ పట్టాభిషేకము (లంకాదహనము)	1	8
ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	1	8
రామరావణ యుద్ధము	1	8
సతీకులసి (జలంధర)	1	8
గయోపాఖ్యానము	1	12
పారిజాతాపహరణము	1	8
చతురచంద్రహాస	1	8
శ్రీకృష్ణ తులాభారము	1	12
మార్కండేయ (శివలీల)	1	8
చింతామణి	1	12

వలయువారు:—

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణబుక్ డిపో

రాజమండ్రి

